КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БАЮРЧАК НАЗАРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 316.46:27-587.6]:32:17.022.1(043.5)

ПОЛІТИКО-МЕНТАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ХАРИЗМИ ІМІДЖУ ЛІДЕРА В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

052 Політологія
05 Соціальні та поведінкові науки
Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело _____ Н. В. Баюрчак

Науковий керівник: Кобець Юлія Василівна, кандидат політичних наук, доцент

Івано-Франківськ - 2026

АНОТАЦІЯ

Баюрчак Н. В. Політико-ментальні чинники формування харизми іміджу лідера в політичному процесі. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному теоретико-методологічному, концептуальному та емпіричному аналізу політико-ментальних чинників, психологічних механізмів атрибуції та сучасних інформаційно-комунікативних технологій, які зумовлюють формування та функціонування, а також цифрову віртуалізацію харизматичного іміджу політичного лідера.

Зміни світового та вітчизняного політичного процесу у наш час відбуваються у нестабільних та стрімких умовах. Класичні раціонально-легальні механізми державного управління, що спираються на бюрократичні процедури, ієрархічність та нормативну передбачуваність, дедалі частіше виявляють свою слабкість перед обличчям гібридних викликів.

Зазначена дисфункціональність формальних інститутів закономірно провокує виникнення глибокої кризи довіри з боку суспільства. Ця проблематика набуває особливої гостроти в контексті українського державотворення, обтяженого завданнями завершення демократичного транзиту та, насамперед, дією правового режиму воєнного стану, впровадженого у відповідь на повномасштабну збройну агресію.

В екстремальних обставинах, коли під загрозою опиняється фізичне існування нації та державний суверенітет, у масовій свідомості об'єктивно формується гострий запит на сильне, персоналізоване та максимально дієве політичне лідерство, що викликає емоційний резонанс. Харизматичний компонент управління в таких умовах стає базисом кризового менеджменту,

виконуючи функцію соціального інтегратора, який гарантує психологічну стійкість суспільства, мобілізує внутрішні резерви та легітимізує ухвалення жорстких управлінських рішень, необхідних для організації масового спротиву.

Дослідження доводить вичерпаність класичної веберіанської парадигми, яка розглядала харизму виключно як внутрішній, містичний чи вроджений ірраціональний дар. У реаліях тотальної диджиталізації, когнітивних та інформаційних війн, а також глибокої медіатизації публічного простору, природа харизми зазнає кардинальної раціоналізації. Вона незворотно перетворюється на продукт ретельного конструювання, стаючи невід'ємною частиною керованого політичного іміджу.

Переконливість та політична життєздатність такого штучно змодельованого образу безпосередньо залежать від здатності іміджмейкерів враховувати глибинні політико-ментальні координати суспільства. Будь-який політичний бренд досягає стійкої легітимації виключно тоді, коли відповідає історично сформованим національним архетипам та міфологемам, даючи відповіді на приховані запити колективного несвідомого. З огляду на тотальну персоналізацію електорального процесу та перехід комунікацій у соціальні мережі, що зумовили появу феномену віртуальної харизми, вивчення механізмів конструювання харизми іміджу лідера набуває статусу пріоритетного завдання для політичної науки.

У *першому розділі* дослідження реалізовано комплексну теоретико-методологічну концептуалізацію харизми та іміджу політичного лідера. Здійснено ґрунтовний аналіз еволюції концепту «харизма» від його теологічного розуміння як божественної благодаті в ранньохристиянських громадах до формування класичної соціологічної теорії ідеальних типів легітимного панування М. Вебера. Аргументовано, що для пояснення сучасних процесів державотворення веберіанська традиція потребує доповнення раціонально-функціональним підходом соціології (Е. Шилз, Ш. Ейзенштадт). Відповідно до нього, харизма втрачає свій виключно

деструктивний чи революційний характер, перетворюючись на необхідний механізм сакралізації нових державних інституцій та забезпечення соціального порядку в транзитних суспільствах.

У структурі політичного впливу концептуалізовано взаємодію тріади «імідж лідера - авторитет - харизма». Авторитет визначається як формально-нормативна, правова вісь управління. Харизма розкривається як внутрішній, суб'єктний та ірраціональний генератор масової мобілізації. Політичний імідж позиціонується як об'єктний, технологічно спроєктований комунікативний інтерфейс. Синтез цих елементів гарантує стійкість політичного діяча. Також у розділі обґрунтовано методологічну достовірність дистанційного психологічного профілювання та когнітивного картування для вимірювання поведінкових атрибутів політиків, таких як чутливість до соціального середовища, здатність до стратегічної артикуляції бачення та готовність до особистого ризику.

Другий розділ присвячено дослідженню політико-ментальної детермінації харизматичного іміджу. Доведено, що національно-політична ментальність функціонує як жорсткий первинний соціокультурний фільтр, що регламентує межі легітимності владного образу. Розкрито архетипну матрицю українського суспільства, основу якої становлять архетипи Землі-Матері, Степу та Міста/Хутора. Ці чинники продукують явище кордоцентризму - специфічної схильності до емоційно-мотиваційного сприйняття політики, де раціональні програми часто поступаються місцем інтуїтивній оцінці політика щодо його емпатійності та автентичності. Виділено історично сформовану недовіру до формалізованих бюрократичних структур. Український електорат сприймає лідерство крізь призму архетипу контрольованого народом Гетьмана, чия влада є делегованою і може бути швидко відкликана. Ця особливість робить українське суспільство абсолютно несприйнятливим до спроб впровадження диктаторських чи жорстко авторитарних моделей управління. Встановлено, що в кризові періоди суспільні очікування стрімко змінюються, актуалізуючи потребу в реалізації архетипів Захисника та Воїна,

здатних перемагати колективні страхи.

Третій розділ аналізує складну динаміку формування харизми в умовах різних форм політичного процесу. Досліджено специфіку конструювання іміджу в конкурентних електоральних кампаніях, де спостерігається тотальна персоналізація політики: особистісний магнетизм кандидата домінує над ідеологічними доктринами партій. Проаналізовано проблеми українського партійного будівництва, якому притаманна риса вождизму, що перешкоджає розвитку внутрішньопартійної демократії та інституціоналізації політичних рухів. Ключовим фокусом розділу є дослідження трансформації лідерської харизми під тиском екстремальних соціальних криз та дії правового режиму воєнного стану.

Доведено, що екзистенційна загроза стимулює миттєву харизматизацію вищого військово-політичного керівництва. Свідома відмова від бюрократичного протоколу на користь мілітарної стилістики та прямої емоційної комунікації забезпечила безпрецедентну консолідацію нації на початковому етапі війни. Проте аналіз соціологічних досліджень та громадських думок фіксує недовіру до інституцій. «Рутинізація харизми» веде до структурного дисбалансу: високий рівень довіри Збройних Сил України та волонтерів існує паралельно з катастрофічним падінням довіри до цивільного уряду та парламенту.

Окремо концептуалізовано вплив диджиталізації на процеси віртуалізації лідерства. Запропоновано концепт «цифрової харизми», який доводить, що фізична присутність політика заміщується медійною алгоритмізацією, створюючи ілюзію близького зв'язку з масами. Висвітлено деструктивні наслідки цього феномену: показовість управління, алгоритмічну поляризацію та поширення імітації громадянської активності через віртуальні реакції, що нівелює реальні механізми демократичного контролю за владою.

Четвертий розділ містить прикладний аналіз технологій конструювання харизматичного іміджу з урахуванням глобального контексту. Досліджено специфіку європейського публічного простору, який функціонує в умовах

складної поліцентричності. Доведено, що наднаціональне управління в інституціях Європейського Союзу принципово виключає кризовий вождизм, вимагаючи імплементації моделі етичного лідерства.

Це передбачає володіння навичками крос-культурної медіації, прозорість, здатність до дипломатії консенсусу та застосування м'якої сили (soft power). Аргументовано, що євроінтеграція України вимагає глибинної ціннісної трансформації вітчизняного істеблішменту. Проведено крос-культурний компаративний аналіз дієвості харизматичних моделей у стимулюванні громадянської активності (на прикладі українського та польського волонтерських рухів). Встановлено, що життєстійкість українського громадянського суспільства базується на екзистенційній внутрішній ідентифікації особистості з місією збереження нації, що докорінно відрізняється від західних прикладів соціальної солідарності.

Об'єктом дослідження є інститут політичного лідерства, який розглядається як складне, системне соціокультурне та політико-психологічне явище в динаміці вітчизняного суспільно-політичного процесу.

Предметом дослідження є політико-ментальні чинники, специфічні психолого-ментальні механізми та інформаційно-комунікативні технології, що безпосередньо зумовлюють конструювання харизми і формування публічного іміджу політичного лідера.

Методи дослідження. Методологічний базис дисертації спирається на застосування інтегративного, міждисциплінарного підходу. Ця стратегія дозволила нам органічно синтезувати дослідницький інструментарій класичної політології, соціології, глибинної психології та теорії соціальних комунікацій. У процесі підготовки тексту було залучено такий комплекс методів: історико-генетичний метод (надав змогу простежити еволюційні та семантичні зсуви концепту «харизма»); системний і структурно-функціональний підходи (дозволили проаналізувати політичне лідерство на рівні авторитету, іміджу та харизми); психоаналітичний та архетипний підходи в традиції К. Г. Юнга (виявилися незамінними для аналізу

колективного несвідомого українського соціуму). Задля уникнення надмірної суб'єктивності було застосовано психометричний (біхевіоральний) підхід: ми здійснили адаптацію 20-пунктової Шкали Конгера-Канунго та використали елементи теорії наслідків Р. Хауса для об'єктивної кількісної верифікації ірраціональних поведінкових патернів політика. Крім того, робота широко спирається на методи контент-аналізу та дискурс-аналізу, компаративний (порівняльний) метод та соціологічний метод.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження утворили фундаментальні класичні та новітні праці світової соціологічної і політичної думки. Базовою точкою відліку слугувала теорія ідеальних типів легітимного панування М. Вебера, яку ми розширили соціологічними концепціями раціоналізації харизми авторства Е. Шилза та Ш. Ейзенштадта. Надзвичайно вагому роль у формуванні нашої дослідницької роботи відіграли неохаризматичні поведінкові теорії лідерства, запропоновані Р. Хаусом, Дж. Конгером та Р. Канунго. Робота також спирається на ґрунтовні розвідки провідних вітчизняних науковців у галузі менталістики, політичної психології та конфліктології (зокрема, праці В. Бебика, М. Головатого, О. Донченко, Ю. Кобець, Г. Почепцова, Н. Петлюченко, В. Марчука, Т. Мадриги, С. Матвієнків, С. Наумкіної, Н. Ротар).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що здійснено комплексне теоретико-методологічне обґрунтування визначальної ролі політико-ментальних чинників у процесі конструювання, функціонування та віртуалізації харизматичного іміджу політичного лідера у сучасних умовах політичного процесу.

У межах виконаного дослідження ***вперше:*** *а)* запропоновано та концептуалізовано інноваційну синергетичну політологічну модель, яка описує специфіку взаємодії глибинних політико-ментальних архетипів українців із жорсткою алгоритмічною архітектурою диджитал-платформ (концепт «цифрова харизма»). Цей синтез дав змогу на суворому академічному рівні пояснити феномен ефективної соціальної мобілізації та

миттєвої легітимації верховної влади в перші місяці воєнного стану; *б)* запропоновано авторське визначення поняття «харизма іміджу політичного лідера»; *в)* опрацьовано широкий масив джерел та репрезентативні приклади з даної проблематики задля аналізу процесу формування харизми іміджу лідера та її ролі у політичному процесі; *г)* розроблено та обґрунтовано теоретичну модель харизми іміджу лідера в галузі іміджелогії та зв'язків з громадськістю, яка враховує специфіку сучасних викликів та зростання ролі соціальних мереж як основи комунікації

*Уточнено та суттєво вдосконалено***:** *а)* ієрархічну підпорядкованість та внутрішню конфігурацію тріади «імідж лідера - авторитет - харизма». У нашій інтерпретації авторитет слугує формально-нормативною правовою віссю, харизма розкривається як внутрішній, ірраціональний суб'єктний генератор мобілізації, тоді як імідж позиціонується як суто технологічний, штучно створений об'єктний комунікативний інтерфейс; *б)* методологічну базу вимірювання прихованих емоційних параметрів лідерства. Це реалізовано шляхом фахового наукового підтвердження та адаптації критеріїв 20-пунктової психометричної Шкали Конгера-Канунго разом із положеннями теорії ефектів Р. Хауса до специфічних вітчизняних суспільно-політичних реалій.

Набули подальшого розвитку положення про: *а)* абсолютну несприйнятливість українського електорату до авторитарних моделей іміджмейкінгу. Доведено, що ця несприйнятливість детермінована впливом егалітаризму та історичного архетипу контрольованого народом Гетьмана, що робить спроби диктатури в Україні стратегічно приреченими; *б)* фазовість та нестабільну динаміку інституційної недовіри під час війни. Нами доведено, що об'єктивний процес «рутинізації харизми» веде до стрімкого вигорання масової довіри; *в)* параметри наднаціонального європейського «етичного лідерства», що базується на практиках медіації, прозорості та інструментах м'якої сили (soft power). Аргументовано, що засвоєння цього досвіду має стати ціннісним дороговказом для незворотної модернізації українського

істеблішменту.

Теоретичне значення дослідження. Викладені в тексті дисертації концептуальні розробки помітно розширюють горизонти сучасної політичної науки, доповнюючи її концептуальний апарат новими уявленнями про взаємодію підсвідомих установок соціуму з віртуальним політичним середовищем. Пропоновані та систематизовані моделі збагачують теорію політології, транзитології, політичної психології, кризового менеджменту та міфодизайну.

Практичне значення роботи визначається її високим прикладним потенціалом. Висновки, зафіксовані емпіричні тенденції, зібраний фактаж та змодельовані комунікативні стратегії готові до безпосереднього застосування у: 1) роботі вищих державних структур під час оптимізації кризових комунікацій та розбудові надійного захисту від ворожих інформаційно-психологічних спецоперацій; 2) практичному секторі діяльності вітчизняних політичних партій, політтехнологів та PR-агенцій під час підготовки виборчих кампаній, що мають спиратися на реальні ментальні коди без когнітивного дисонансу; 3) освітньому процесі закладів вищої освіти під час розробки та викладання фахових дисциплін («Політологія», «Політична психологія», «Політичний PR та реклама», «Іміджелогія», «Конфліктологія»).

Ключові слова: харизматичне лідерство, політичний імідж, масова свідомість, архетипи і міфологеми, політична маніпуляція, політичний процес, політична участь, політичні інститути, масмедіа, цифрова харизма, м’яка сила, Європейський Союз, євроінтеграція, національна безпека, воєнний стан.

SUMMARY

Baiurchak, N. V. Political and Mental Factors of Forming the Charismatic Image of a Leader in the Political Process. – A qualifying scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the field of study 05 "Social and Behavioral Sciences", specialty 052 "Political Science". – Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation research is devoted to a comprehensive theoretical, methodological, conceptual, and empirical analysis of the political and mental factors, psychological attribution mechanisms, and modern information and communication technologies that determine the formation, functioning, and digital virtualization of a political leader's charismatic image.

Changes in global and domestic political processes are currently occurring in highly unstable and rapidly evolving conditions. Classical rational-legal mechanisms of public administration, which rely on bureaucratic procedures, hierarchy, and normative predictability, increasingly reveal their weakness in the face of hybrid challenges. The aforementioned dysfunctionality of formal institutions naturally provokes a profound crisis of public trust. This issue becomes particularly acute in the context of Ukrainian state-building, burdened by the tasks of completing the democratic transition and, above all, by the legal regime of martial law introduced in response to full-scale armed aggression.

In extreme circumstances, when the physical existence of the nation and state sovereignty are threatened, a sharp demand for strong, personalized, emotionally resonant, and highly effective political leadership objectively emerges in the mass consciousness. In such conditions, the charismatic component of governance becomes the foundation of crisis management, acting as a social unifier that guarantees the psychological resilience of society, mobilizes internal reserves, and legitimizes the adoption of tough managerial decisions necessary for organizing mass resistance.

The research proves the exhaustion of the classical Weberian paradigm, which viewed charisma exclusively as an internal, mystical, or innate irrational gift. In the realities of total digitalization, cognitive and information warfare, and the profound mediatization of the public sphere, the nature of charisma undergoes a radical rationalization. It irreversibly transforms into a product of deliberate construction, becoming an integral part of a managed political image.

The persuasiveness and political viability of such an artificially modeled image directly depend on the image-makers' ability to consider the deep-rooted political and mental coordinates of society. Any political brand achieves sustainable legitimation only when it aligns with historically formed national archetypes and mythologemes, providing answers to the latent demands of the collective unconscious. Given the total personalization of the electoral process and the shift of communications to social networks, which has led to the phenomenon of "virtual charisma", studying the mechanisms of constructing a leader's charismatic image becomes a priority task for modern political science.

The first chapter provides a comprehensive theoretical and methodological conceptualization of the charisma and image of a political leader. A thorough analysis of the evolution of the "charisma" concept is carried out, from its theological understanding as divine grace in early Christian communities to M. Weber's classical sociological theory of ideal types of legitimate domination. It is argued that to explain modern state-building processes, the Weberian tradition requires supplementation by the rational-functional sociological approach (E. Shils, S. Eisenstadt). According to this approach, charisma loses its exclusively destructive or revolutionary character, turning into a necessary mechanism for the sacralization of new state institutions and the maintenance of social order in transitional societies.

The interaction within the triad "leader's image – authority – charisma" is conceptualized in the structure of political influence. Authority is defined as the formal-normative, legal axis of governance. Charisma is revealed as the internal, subjective, and irrational generator of mass mobilization. The political image is positioned as an objective, technologically designed communicative interface. The

synthesis of these elements guarantees the resilience of a political figure. Furthermore, the chapter substantiates the methodological validity of remote psychological profiling and cognitive mapping for measuring the behavioral attributes of politicians, such as sensitivity to the social environment, the ability to articulate a strategic vision, and the readiness for personal risk.

The second chapter explores the political and mental determination of the charismatic image. It proves that the national-political mentality functions as a rigid primary sociocultural filter that regulates the boundaries of the governing image's legitimacy. The archetypal matrix of Ukrainian society is revealed, based on the archetypes of the Earth-Mother, the Steppe, and the City/Khutir (farmstead). These factors produce the phenomenon of "cordocentrism"—a specific tendency for the emotional-motivational perception of politics, where rational programs often give way to an intuitive assessment of a politician's empathy and authenticity. A historically formed distrust of formalized bureaucratic structures is highlighted. The Ukrainian electorate perceives leadership through the prism of the archetype of the Hetman controlled by the people, whose power is delegated and can be quickly recalled. This feature makes Ukrainian society absolutely immune to attempts to introduce dictatorial or strictly authoritarian governance models. It is established that during crisis periods, public expectations change rapidly, actualizing the need for the realization of the Defender and Warrior archetypes capable of overcoming collective fears.

The third chapter analyzes the complex dynamics of charisma formation under various forms of the political process. It investigates the specifics of image construction in competitive electoral campaigns characterized by the total personalization of politics, where the candidate's personal magnetism dominates over the ideological doctrines of parties. The study examines the problems of Ukrainian party-building, notably the issue of hyper-personalized strongman leadership, which hinders the development of intra-party democracy and the institutionalization of political movements. A key focus of the chapter is the transformation of leadership charisma under the pressure of extreme social crises

and the legal regime of martial law.

It is proven that an existential threat stimulates the immediate charismatization of the top military-political leadership. The conscious rejection of bureaucratic protocol in favor of a militaristic style and direct emotional communication ensured an unprecedented consolidation of the nation at the initial stage of the war. However, an analysis of sociological studies and public opinion reveals a growing distrust in institutions. The objective "routinization of charisma" leads to a structural imbalance: a high level of trust in the Armed Forces of Ukraine and volunteers exists alongside a catastrophic decline in trust in the civilian government and parliament.

The impact of digitalization on the processes of leadership virtualization is separately conceptualized. The concept of "digital charisma" is proposed, demonstrating that a politician's physical presence is replaced by media algorithmization, creating the illusion of a close connection with the masses. The destructive consequences of this phenomenon are highlighted: the performative nature of governance, algorithmic polarization, and the spread of simulated civic activity (slacktivism) through virtual reactions, which undermines real mechanisms of democratic oversight.

The fourth chapter contains an applied analysis of technologies for constructing a charismatic image, taking the global context into account. The study examines the specificities of the European public space, which functions under conditions of complex polycentricity. It proves that supranational governance within European Union institutions fundamentally excludes crisis-driven strongman leadership, requiring instead the implementation of an "ethical leadership" model.

This involves cross-cultural mediation skills, transparency, consensus diplomacy, and the application of soft power. It is argued that Ukraine's European integration necessitates a deep value-based transformation of the domestic establishment. A cross-cultural comparative analysis of the effectiveness of charismatic models in stimulating civic activity (using the examples of Ukrainian and Polish volunteer movements) is conducted. It is established that the resilience of Ukrainian civil society is based on the individual's existential internal

identification with the mission of preserving the nation, which fundamentally differs from Western examples of social solidarity.

The object of the research is the institution of political leadership, viewed as a complex, systemic socio-cultural and political-psychological phenomenon within the dynamics of the domestic socio-political process.

The subject of the research encompasses the political and mental factors, specific psychological-mental mechanisms, and information-communication technologies that directly determine the construction of charisma and the formation of a political leader's public image.

Research methods. The methodological basis of the dissertation relies on an integrative, interdisciplinary approach. This strategy allowed for the organic synthesis of research tools from classical political science, sociology, depth psychology, and the theory of social communications. The following complex of methods was utilized: the historical-genetic method; systemic and structural-functional approaches; and psychoanalytic and archetypal approaches in the tradition of C. G. Jung. To avoid excessive subjectivity, a psychometric (behavioral) approach was applied: the 20-item Conger-Kanungo Scale was adapted and elements of R. House's theory of charismatic effects were used for the objective quantitative verification of a politician's irrational behavioral patterns. Furthermore, the research heavily relies on methods of content analysis, discourse analysis, the comparative method, and sociological polling.

The scientific novelty of the obtained results lies in providing a comprehensive theoretical and methodological substantiation of the decisive role of political and mental factors in the process of constructing, functioning, and virtualizing a political leader's charismatic image in the modern conditions of the political process.

Within the scope of the conducted research, for the first time:

- an innovative synergetic political science model is proposed and conceptualized, describing the specific interaction between the deep political-mental archetypes of Ukrainians and the rigid algorithmic architecture of digital platforms (the concept of "digital charisma"). This

synthesis allowed explaining the phenomenon of effective social mobilization and rapid legitimation of supreme power in the first months of martial law on a strict academic level;

- the author's definition of the concept of the "charismatic image of a political leader" is proposed;
- a theoretical model of a leader's charismatic image in the fields of imageology and public relations is developed and substantiated, taking into account the specifics of modern challenges and the growing role of social networks as the foundation of communication.

Clarified and significantly improved are:

- the hierarchical subordination and internal configuration of the "leader's image – authority – charisma" triad. In our interpretation, authority acts as the formal-normative legal axis, charisma is revealed as the internal, irrational subjective generator of mobilization, while the image is positioned as a purely technological, artificially created objective communicative interface;
- the methodological basis for measuring the hidden emotional parameters of leadership. This was realized through professional scientific validation and adaptation of the criteria of the 20-item psychometric Conger-Kanungo Scale, along with provisions of R. House's theory of effects, to specific domestic socio-political realities.

The following concepts were further developed:

- the absolute immunity of the Ukrainian electorate to authoritarian models of image-making. It is proven that this immunity is determined by the influence of egalitarianism and the historical archetype of the people-controlled Hetman, making attempts at dictatorship in Ukraine strategically doomed;
- the phasic nature and unstable dynamics of institutional distrust during wartime. It is proven that the objective process of the "routinization of charisma" leads to a rapid burnout of mass trust;

- the parameters of supranational European "ethical leadership" based on practices of mediation, transparency, and soft power tools. It is argued that assimilating this experience should become a value-based guidepost for the irreversible modernization of the Ukrainian establishment.

Theoretical significance of the research. The conceptual developments presented in the dissertation significantly expand the horizons of modern political science, supplementing its conceptual apparatus with new insights into the interaction between society's subconscious attitudes and the virtual political environment. The proposed and systematized models enrich the theories of political science, transitology, political psychology, crisis management, and mythodesign.

Practical significance of the work is determined by its high applied potential. The conclusions, recorded empirical trends, collected factual data, and modeled communicative strategies are ready for direct application in: 1) the work of supreme state structures while optimizing crisis communications and building reliable defenses against hostile information-psychological operations; 2) the practical activities of domestic political parties, political technologists, and PR agencies during the preparation of electoral campaigns, which must rely on authentic mental codes without cognitive dissonance; 3) the educational process of higher education institutions during the development and teaching of specialized disciplines ("Political Science", "Political Psychology", "Political PR and Advertising", "Imageology", "Conflictology").

Keywords: charismatic leadership, political image, mass consciousness, archetypes and mythologemes, political manipulation, political process, political participation, political institutions, mass media, digital charisma, soft power, European Union, European integration, national security, martial law.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Баюрчак Н. В. Методологія дослідження харизми іміджу політичних лідерів. *Політикус*. 2025. Вип. 4. С. 33-37.
DOI: https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-4.4
URL: https://politicus.od.ua/4_2025/6.pdf

2.Баюрчак Н. В. Механізми впливу на формування компонент харизми іміджу політичного лідера. *Регіональні студії*. 2025. № 42. С. 55-59.
DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.42.8
URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/42/10.pdf

3.Баюрчак Н. В. Психологічні компоненти харизми іміджу політичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса: Гельветика. 2025. Вип. 21. С. 26-31.
DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-3
URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/577

4.Баюрчак Н. В. Теоретичні аспекти еволюції дослідження політичного лідерства. *Регіональні студії*. 2023. № 34. С. 193-197.
DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.32.
URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/32.pdf

5. Баюрчак Н. В. Теоретико-методологічний аналіз поняття «харизма»: міждисциплінарний аспект. *Грані*. 2022. Том 25. № 1. С. 93-98.
DOI: https://doi.org/10.15421/172214.
URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1750/1720

6.Баюрчак Н. В. Харизматична влада у концепції Макса Вебера. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 5 (65). Київ: МАУП. С. 11-15.

DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-2.
URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2435/2906

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Баюрчак Н. В. Ірраціональність харизматичної влади у визначенні М. Вебера. *Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference*, July 27-28, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 64-65. URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-July-27-28-2023.pdf

8. Баюрчак Н. В. Методологія дослідження харизматичного лідерства. *From Science to Practice: Innovations Across Life Domains: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference*, July 3-4, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 35-36. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/07/Conference-Proceedings-July-3-4-2025-1.pdf

9. Баюрчак Н. В. Особливості конструювання образу харизматичних політичних лідерів. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference*, August 7-8, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 51-52. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/08/Conference-Proceedings-August-7-8-2025-1.pdf

10.Баюрчак Н. В. Особливості теорій харизматичного лідерства. *Transcending Boundaries: Unraveling the Dynamics of Cutting-Edge Research and its Transformative Impact on the Global Sphere: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference*, July 10-11, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 30-31. URL: http://www.wayscience.com/en/2nd-conference-july-10-11-2025/

11.Баюрчак Н. В. Поняття «харизматичне лідерство»: основні понятійні групи та підходи. *Integration of Education, Science and Business in Modern*

Environment: Summer Debates: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference, August 3-4, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 104-105. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-3-4-August-2023-1.pdf

Список публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12.Баюрчак Н. В. Формування іміджу політика через конструювання образу харизматичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса: Гельветика. 2023. Вип. 15. С. 5-10.

DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-1.

URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/47/46

13.Кобець Ю. В., Баюрчак Н. В. Особливості аналітичного підходу до дослідження складових харизми іміджу політичного лідера. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2022. Вип. 7 (174). С. 27-31.

URL: http://gileya.org/download.php?id=263

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ……22
ВСТУП……23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРИЗМИ ТА ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА……40
1.1. Еволюція концепту «харизма» в політичній науці: від теологічного трактування до раціонально-функціонального. ……40
1.2. Співвідношення понять «імідж лідера», «авторитет» та «харизма» в структурі політичного лідерства. ……60
1.3. Методологічний інструментарій аналізу ментальних складових політичної діяльності. ……73
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКО-МЕНТАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ІМІДЖУ……83
2.1. Роль національно-політичної ментальності у сприйнятті образу лідера..83
2.2. Архетипи та міфологеми як підґрунтя формування харизматичного іміджу в масовій свідомості. ……90
2.3. Психолого-ментальні механізми «харизматизації» лідера: очікування, стереотипи та ідентифікація виборця. ……96
РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ХАРИЗМИ ЛІДЕРА В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ……112
3.1. Особливості конструювання харизматичного іміджу в електоральних процесах. ……112
3.2. Формування політичного лідерства та іміджу в політичних партіях. 117
3.3. Трансформація лідерської харизми в умовах кризового політичного процесу. ……130
3.4. Вплив цифрових комунікацій та соціальних мереж на віртуалізацію харизми ……138
РОЗДІЛ 4. ТЕХНОЛОГІЇ КОНСТРУЮВАННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО

ІМІДЖУ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ) ……..148
4.1. Політичне лідерство в європейському публічному просторі. ……148
4.2. Специфіка використання ментальних особливостей українського соціуму в іміджмейкінгу. ……157
4.3. Ефективність харизматичного лідерства у стимулюванні громадянської активності: порівняльний аналіз. ……169
ВИСНОВКИ……183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……191
ДОДАТКИ……223

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

ГС	Громадянське суспільство
ЄК	Європейська комісія
ЄПП	Європейський публічний простір
ЄС	Європейський Союз
ЗМК	Засоби масової комунікації
ЗСУ	Збройні Сили України
ІПЛ/ ПІ	Імідж політичного лідера / Політичний імідж
ІПО	Інформаційно-політичний образ
ІПсО	Інформаційно-психологічна спеціальна операція
МС	Масова свідомість
МС ПД	Ментальні складові політичної діяльності
НПК	Національна політична культура
НПМ	Національно-політична ментальність
ПЛ	Політичне лідерство
ПП	Політична партія
ПР (PR)	Паблік рилейшнз (Public Relations)
РПА	Раціонально-правовий авторитет
СМ	Соціальні медіа
СПІБ	Система публічної інформаційної безпеки
СПО	Соціально-психологічні очікування
ХА	Харизматичний авторитет
ХЛ / ХПЛ	Харизматичне лідерство / Харизма політичного лідера
ШКК	Шкала Конгера-Канунго

ВСТУП

Еволюція світового та українського політичних процесів на сучасному етапі розгортається на тлі безпрецедентної за своїми масштабами динаміки та глобальної інституційної нестабільності. Традиційні раціонально-легальні (або, послуговуючись термінологією М. Вебера, бюрократичні) інститути управління дедалі частіше демонструють свою неспроможність оперативно реагувати на гібридні виклики, переживаючи глибоку кризу довіри.

В умовах системних суспільно-політичних трансформацій, електоральної непередбачуваності, а особливо - у період дії правового режиму воєнного стану в Україні, який був запроваджений як відповідь на повномасштабну збройну агресію російської федерації, у масовій свідомості об’єктивно та надзвичайно стрімко формується гострий запит на сильне та максимально дієве політичне лідерство, що викликає емоційний резонанс.

Коли держава зіштовхується з екстремальними обставинами, стандартні управлінські механізми неминуче виявляють свою слабкість та в'язнуть в інституційній інерції. Відтак основою кризового менеджменту стає явище, де панівну позицію займає харизматичний компонент лідерства. Політична практика останніх років доводить: саме харизма очільника держави чи лідера думок здатна виступити тим соціальним сполучником, який консолідує розділену націю, гарантує психологічну стійкість суспільства, легітимізує непопулярні, але життєво необхідні владні рішення та дає потужний імпульс для масового опору агресору.

З іншого боку, було б науковою помилкою розглядати феномен харизми виключно в її класичному, веберіанському трактуванні. В епоху тотальної диджиталізації, когнітивних та інформаційних війн та глибокої медіатизації суспільно-політичного простору, сама природа харизми зазнає кардинальних трансформацій. Нині вона дедалі частіше визначається не лише як внутрішня, містична чи суто вроджена психологічна властивість певної особистості, але і як продукт цілеспрямованого, ретельно та технологічно сконструйованого політичного іміджу.

Практична дієвість такого образу безпосередньо залежить від того, наскільки майстерно політтехнологи здатні проаналізувати та врахувати політико-ментальні особливості суспільства. Імідж має неодмінно відповідати тим глибинним установкам, які століттями плекає національна політична ментальність, та давати вичерпні відповіді на ірраціональні запити масової свідомості. Не викликає жодних сумнівів той факт, що сучасний іміджмейкінг змушений спиратися на глибокі національні архетипи та міфологеми; саме вони слугують тим прихованим, невидимим емоційним фундаментом, на якому зводиться база довгострокової електоральної довіри.

Сьогодні ми є свідками тотальної персоналізації електорального процесу. Глибоко вкорінені політичні стереотипи у симбіозі з мінливими очікуваннями виборців змушують політичних діячів перебувати у стані безперервного діалогу з громадянами та постійно демонструвати свої унікальні здібності. Крім того, комунікаційні потоки майже повністю мігрували у віртуальний вимір соціальних мереж, породивши абсолютно новий концепт - феномен алгоритмічної «цифрової харизми». З огляду на це, системне, міждисциплінарне наукове вивчення того, як функціонує психолого-ментальний апарат під час конструювання владного образу, якими саме шляхами трансформується інститут влади під тиском шокових чинників і яким чином ініціюється масова політична мобілізація, є надзвичайно своєчасним кроком. Тому це дослідження підкреслює необхідність цілісного погляду на політичну харизму як багатовимірне явище, що поєднує політико-ментальні, соціокультурні, технологічні та інституційні виміри у світі, що постійно змінюється.

Актуальність дослідження випливає з таких факторів:

- *Екзистенційні виклики та попит на «сильного лідера».* В умовах масштабної війни та постійних загроз національному суверенітету в українському суспільстві природно зростає попит на лідерів, які можуть швидко ухвалювати рішення та об'єднувати націю. Харизма виходить за рамки суто особистої характеристики та стає стратегічним ресурсом, який може

підтримувати високий рівень соціальної мобілізації та психологічної стійкості своїх громадян.

- *Медіатизація політики та «цифрова харизма».* Сучасна Україна демонструє безпрецедентний досвід у побудові харизматичного іміджу через соціальні мережі та цифрову комунікацію. Вивчення того, як традиційні харизматичні риси (риторика та невербальна поведінка) трансформуються в короткі фото- та відеоповідомлення через соціальні мережі, має вирішальне значення для розуміння сучасних технік політичного впливу.

- *Роль харизми в європейській інтеграції.* Сучасне українське політичне керівництво зосереджується на подвійній сфері, яка охоплює як внутрішні, так і міжнародні справи. Харизма українських лідерів використовується як інструмент «м'якої сили», що безпосередньо впливає на обсяг міжнародної допомоги, міжнародної підтримки та швидкість вступу України до ЄС та НАТО.

- *Нестабільність традиційних інституцій.* В українській політичній системі особисті чинники часто переважають над інституційними. Коли довіра до політичних партій та державних інституцій низька, харизматичні лідери стають єдиними легітимними особами, що ухвалюють рішення в медіапросторі. Вивчення харизми допомагає виявити ризики персоналізації влади та загрози демократичним інституціям.

- *Унікальність українського електорального досвіду.* Історія незалежної України - це історія злетів і падінь харизматичних фігур. Аналіз і розуміння того, чому українські виборці відчувають ірраціональне захоплення своїми лідерами та, як наслідок, швидке розчарування, має центральне практичне значення для політичного прогнозування та встановлення стабільної політичної системи.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами й темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. (протокол № 09 від 26 жовтня 2021 року). Дисертаційне дослідження здійснене

на кафедрі політичних наук у рамках наукової теми кафедри «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» за номером державної реєстрації 0117U004396.

Метою дослідження є здійснення комплексного концептуального, теоретико-методологічного та емпіричного аналізу політико-ментальних чинників, психологічних механізмів, а також новітніх комунікативних діджитал-технологій, які визначають процеси формування, інституційного функціонування та віртуалізації харизматичного іміджу політичного лідера в політичному процесі.

Досягнення вищезазначеної мети дисертаційної роботи можливе через розв’язання низки дослідницьких *завдань*:

1. Здійснити ретроспективний критичний аналіз еволюції концепту «харизма» в політичній науці, простеживши його генезу від раннього теологічного трактування до сучасних раціонально-функціональних підходів.
2. Концептуалізувати характер взаємодії та співвідношення категорій «імідж лідера», «авторитет» та «харизма» в загальній структурі політичного лідерства.
3. Систематизувати та підтвердити методологічний інструментарій, придатний для об'єктивного аналізу ірраціональних ментальних складових політичної діяльності.
4. З'ясувати детермінуючу роль національно-політичної ментальності як первинного фактора легітимації образу правителя соціумом та розкрити значення архетипів та міфологем як фундаментального емоційного базису для конструювання харизматичного іміджу в масовій свідомості.
5. Ідентифікувати та описати психолого-ментальні механізми процесу «харизматизації» особистості, спираючись на вивчення електоральних очікувань, когнітивних стереотипів та механізмів ідентифікації.
6. Простежити складні вектори трансформації лідерської харизми під

тиском кризових фаз політичного процесу.

7. Надати експертну оцінку впливу алгоритмічних цифрових комунікацій та платформ соціальних мереж на процеси віртуалізації лідерської харизми та громадянської участі.
8. Охарактеризувати специфіку формування українського політичного лідерства та побудови інституційного іміджу всередині структур політичних партій.
9. Визначити специфіку європейського публічного простору, фокусуючись на етичних та наднаціональних вимірах політичного лідерства.
10. Провести крос-культурний компаративний аналіз дієвості харизматичних моделей управління у контексті стимулювання низової громадянської активності.

Об'єктом дослідження є інститут політичного лідерства, який розглядається як складне, системне соціокультурне та політико-психологічне явище в динаміці політичного процесу.

Предметом дослідження є політико-ментальні чинники, специфічні психолого-ментальні механізми та інформаційно-комунікативні технології, що безпосередньо зумовлюють конструювання харизми і формування публічного іміджу політичного лідера.

Методи дослідження. Методологічний базис дисертації спирається на застосування інтегративного, міждисциплінарного підходу. Ця стратегія дозволила нам органічно синтезувати дослідницький інструментарій класичної політології, соціології, глибинної психології та теорії соціальних комунікацій. У процесі підготовки тексту було залучено такий комплекс методів: історико-генетичний метод (надав змогу простежити еволюційні та семантичні зсуви концепту «харизма»); системний і структурно-функціональний підходи (дозволили проаналізувати політичне лідерство на рівні авторитету, іміджу та харизми); психоаналітичний та архетипний підходи в традиції К. Г. Юнга (виявилися незамінними для аналізу

колективного несвідомого українського соціуму). Задля уникнення надмірної суб'єктивності було застосовано психометричний (біхевіоральний) підхід: ми здійснили адаптацію 20-пунктової Шкали Конгера-Канунго та використали елементи теорії наслідків Р. Хауса для об'єктивної кількісної верифікації ірраціональних поведінкових патернів політика.

Для поглибленого вивчення харизми рекомендується метод тріангуляції, який поєднує якісні та кількісні методи. Зокрема, у дисертаційній роботі актуалізовано якісні методи дослідження, що дозволяють проаналізувати імідж лідера. До них входять такі, як-от: *дискурс-аналіз,* за яким можна дослідити, як лідери використовують метафори, дихотомічні опозиції («ми» проти «вони»), емоційно заряджену лексику та месіанські наративи. *Контент-аналіз медіапрезентацій* (дозволив визначити, як медіа передають образ лідера, а також використані візуальні та вербальні фрейми). *Візуальний аналіз (семіотика)* (дав можливість проаналізувати невербальну поведінку: міміку, мову тіла (кінестетику), зовнішній вигляд та стиль одягу політичних лідерів).

Кількісні методи дослідження дозволяють аналізувати сприйняття громадськості. До них входять: *соціологічні опитування* (дозволили визначити рівень довіри, емоційні установки (подобається/не подобається) та очікування). *Метод семантичного диференціалу* (дозволив оцінити лідерів за шкалами). *Методи психологічного та особистісного аналізу* (сприяли у вивченні особистих якостей, що формують «магнетизм» лідера). *Біографічний аналіз* (дав змогу проаналізувати життєвий шлях лідера, щоб визначити ключові моменти, що формують його ідентичність та «місію», яку він доносить до громадськості).

Методи комунікації використані для аналізу прояву харизми через слова та образи. *Аналіз невербальної комунікації* (використано для дослідження мови тіла, жестів, міміки та тону голосу).

Соціологічні та ситуаційні методи дозволили дослідити, як суспільство сприймає лідерів і за яких обставин виникає попит на харизму. *Опитування та фокус-групи* (для дослідження «харизматичних рис», тобто якостей, які

послідовники приписують лідерам. Харизма існує лише тоді, коли люди вірять у її існування). *Історико-типологічний метод* (заснований на теоріях Макса Вебера, що досліджує соціальні кризи, де харизматичні лідери, зазвичай, розглядаються як «рятівники» у невизначені часи). *Аналіз соціальних мереж та медіа-образів* - це сучасний метод, який досліджує, як цифрові платформи сприяють створенню харизматичних образів, розмиваючи межі між приватним та публічним життям лідера. *Аналіз управління враженнями* (для дослідження того, як лідери свідомо використовують одяг, жести, фон та інші невербальні сигнали для покращення свого іміджу). *Вивчення стратегій «самопожертви»* (для аналізу того, як лідери демонструють готовність пожертвувати собою заради своєї ідеології. Це важливий елемент харизми на публіці). *Аналіз візуальних метафор* (дозволяє проаналізувати риторику у контексті зовнішнього образу).

Аналітичний метод (використано для аналізу теоретико-методологічної бази дослідження, є продуктивним для локалізації основних принципів, підходів та викликів політичного лідерства); *емпіричний метод* (актуалізовано для збору первинних даних (під час опитування, інтерв'ю й анкетування), для висвітлення індексу лідерства); *компаративний аналіз (порівняльний метод)* (репрезентативний щодо порівняння підходів до конструювання харизми іміджу політичних України та інших країн, наслідком чого є можливість визначення найпродуктивніших практик, стратегій та окреслення перспектив їх реалізації на українському підґрунті); *метод системного аналізу* (дозволив дослідити самобутність поняття «харизма» складного феномену взаємопов'язаних елементів: внутрішніх, поведінкових, емоційних та ситуативних механізмів взаємодії); *метод кейс-стаді* (застосовано для глибокого аналізу конкретних прикладів конструювання харизми політичного лідера); *SWOT-аналіз* (використано для унаочнення функційних особливостей детермінант, які впливають на конструювання образу харизматичного лідера, а також розробки ефективних стратегій комунікації політичного лідера); *метод моделювання* (став у пригоді в процесі побудови теоретичних моделей

харизми лідера, що можуть бути використані для прогнозування та аналізу потенційних сценаріїв розвитку іміджу харизматичного лідера); *метод прогнозування* (використано для визначення потенційно успішних варіантів конструювання харизми в Україні під час російської агресії та низки внутрішніх викликів); *івент-аналіз (аналіз подій)* (дозволив здійснити систематичне вивчення релевантних подій, що впливають на формування образу політичного лідера). Отже, вищезазначені методи забезпечили фундаментальний, комплексний підхід до аналізу чинників формування харизми іміджу політичного лідера та дозволили вивчити аналізовану проблематику на належному рівні.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження утворили фундаментальні класичні та новітні праці світової політичної і соціологічної думки. Базовою точкою відліку слугувала теорія ідеальних типів легітимного панування М. Вебера [20], яку ми розширили соціологічними концепціями раціоналізації харизми авторства Е. Шилза [228] та Ш. Ейзенштадта [180]. Надзвичайно вагому роль у формуванні нашої дослідницької роботи відіграли неохаризматичні поведінкові теорії лідерства, запропоновані Р. Хаусом [192], Дж. Конгером та Р. Канунго [173]. Робота також спирається на ґрунтовні розвідки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі політології, політичної психології та конфліктології. Зокрема, праці таких науковців, як-от Л. Аалдерінг [162], К. Абідін [163], Р. Аксельрод [164], В. Антемюк [1], Дж. Антонакіс [237], Е. А. Афонін [2, 3], В. Бебик [6, 7, 8], М. Беккер [165], Д. Белл [166], М. Берд [9], О. Березовська-Чміль [10, 63], А. Бичко [11], І. Бичко [11], Ж. Блондель [168], О. Бодик [169], С. Бойко [12], Є. Болотіна [13], О. Бондаренко [14], В. Борщевський [15], О. Боярська [16], Н. Брак [170], М. Брюховецький [65], Г. Буканов [27], В. Буняк [17], Л. Бхаттачар'я [167], О. Валевський [18], Л. Ван [244], М. ван Вугт [188], О. Василиця [15], К. Ващенко [19], О. Вдовичин [84], Дж. Вергауве [239], А. Вердун [235], С. Веркест [195], Ф. Віллаплана [240], Б. Вілле [239], Р. Влігенхарт [162], В. Волкан [241], В. Вольфс [170], Е. Вомачка [242], Ю. Габермас [189], В. Галіпчак [21], Д. Гарзія

[187], З. Гбур [79], Л. Герасіна [21], М. Германн [190], С. Гікс [185], Т. Гобс [23], М. Головатий [24], Ю. Головень [27], Н. Голуб'як [28], О. Гордійчук [31], Н. Городнюк [169], В. Гошовська [33], А. Грабо [188], І. Грабовська [34], Л. Гречуха [35], Н. Грицюта [36], М. Грушевський [37], А. Грушецький [38], Н. Г. Гуменюк [39], Т. Даманн [175], Д. Дандекар [41], В. Денисенко [42], С. Денисюк [43], Б. Дешілдс [193], О. Дженджеро [45], У. Дженсен [196], П. Джусс [197], О. Дзірба [46], М. Дідух [47], О. Довганик [178], О. Донченко [48], Дж. Дракман [179], М. Дякур [198], І. Жадан [50], І. Жаровська [51], Т. Журженко [247], Г. І. Зеленько [52], Д. Зелінський [197], М. Зєнкін [53], А. Іммельман [242], В. Кавун [55], Д. Канеман [56], П. Квірк [207], А. Киптила [13], А. Кислий [198], Д. Кім [175], О. Кіндратець [57], Г. Кіссінджер [58], І. Кіянка [59], Ю. Кобець [61], І. Коваленко [64], В. Ковальчук [51], Н. Козаченко [65], М. Козловець [66], А. Колодій [67], В. Корнієнко [19], Д. Коротков [70], Л. Кочубей [71], М. Крештоп [72], А. Кривенко [73], С. Крилова [74], С. Кримський [75], Б. Кухта [76], К. Лазор [77], Л. Лаустсен [199], Т. Лахач [159], О. Лебедь [78], Ф. Леманн [200], Г. Луцишин [42], Т. Лущагіна [206], Т. Мадрига [63], Д. Мадсен [202], І. М. Майданський [53], П. Маккарті [207], Б. Максимець [204], Н. Макіавеллі [80], А. Мартинов [3], О. Мартиняк [81], В. Марчук [203, 204, 205], Є. Матвєєв [15], С. Матвієнків [44], Г. Меллі [208], В. Мельничук [205], Дж. Менгес [209], Р. Метц [210], М. Михальченко [88], М. Міщенко [89], О. Модеїн [211], К. Мудде [213], К. Мун [212], Т. Мюзерг [207], Г. Р. Мюррей [226], С. Наумкіна [91], І. Негулевський [92], О. Нестуля [93], М. Нетребенко [94], Б. Ньюмен [216], В. Опанасюк [95], Ч. Осгуд [218], В. Отрощенко [96], Д. Офосу-Анім [217], О. Паліюк [99], І. Пантелейчук [100], Т. Паппас [219], Н. Петлюченко [103], А. Петренко [104], І. Петровська [105], У. Пилипець [10], М. І. Пірен [108], Я. Плампер [223], Б. Плес [210], О. Пономарьов [123], Д. Поттс [224], Г. Почепцов [113], М. Примуш [70], О. Радченко [116], О. Рафальський [117], В. Рейкін [119], Ю. Розенфельд [121], М. Розумний [122], Ю. Романенко [48], О. Романовський [123], О. Романюк [65], О. Рудакевич [125], Ф. Рудич [110], А. Самко [127], Р. Сапольскі [128], А.

Селе [129], Т. Сівашенко [156], М. Сорокопуд [130], Б. Спісак [188], Р. Старовойтенко [134], О. Стоян [135], Г. Сусі [218], М. Тавітс [175], Р. Такер [236], П. Танненбаум [218], Н. Теплоухова [76], В. Титаренко [137], В. Ткач [138], І. Толстов [139], В. Томіліна [140], І. Торопчина [198], М. Тот [233], Н. Трач [8], М. Требін [141], Дж. Трент [234], Г. Трушевич [143], М. Туленков [145], Б. Тур [237], І. Тьоммель [235], Ю. Федорова [169], Дж. Флах [165], А. Фоллесдал [185], П. Фролов [147], Р. Фріденберг [234], Е. Фромм [148], Ф. Фукуяма [149], М. Фінкельштейн [184], Ж. Фітцпатрік [240], Ю. Харарі [150], Дж. Харстад [237], Дж. М. Хауелл [192], К. Хойт [193], А. Худзіцка-Чупала [172], С. Хурка [194], В. Цвєтков [151], З. Черваньова [152], В. Чура [203], С. Шадраконіс [227], Ю. Шайгородський [153], Д. Шатлигіна [155], Ю. Шевченко [156], С. Шевчук [157], С. Шерер [208], Д.Шихненко [158], Т. Шлемкевич [159], І. Шмаленко [229], Дж. Шмітц [226], Й. Штайрер [231], М. Шульга [198], К. Юнг [160], Г. Якобс [195], Т. Якобс [195], А. Ясінська [161].

Наукова новизна одержаних результатів виявляється у тому, що дисертантом здійснено комплексне теоретико-методологічне обґрунтування визначальної ролі політико-ментальних чинників у процесах свідомого конструювання, соціального функціонування та цифрової віртуалізації харизматичного іміджу політичного лідера в нестабільних умовах політичного процесу.

У межах виконаного дослідження **вперше**:

- запропоновано та концептуалізовано інноваційну синергетичну політологічну модель, яка описує специфіку взаємодії глибинних політико-ментальних архетипів українців із жорсткою алгоритмічною архітектурою диджитал-платформ (концепт «цифрова харизма»). Цей синтез дозволив на суворому академічному рівні пояснити феномен надвисокої соціальної мобілізації та миттєвої легітимації верховної влади в перші місяці воєнного стану;
- запропоновано авторське визначення поняття «харизма іміджу політичного лідера»;

- опрацьовано широкий масив джерел та репрезентативні приклади з аналізованої проблематики задля аналізу процесу формування харизми іміджу лідера та її ролі у політичному процесі;
- розроблено та обґрунтовано теоретичну модель харизми іміджу лідера в галузі іміджелогії та зв'язків з громадськістю, яка враховує специфіку сучасних викликів та зростання ролі соціальних мереж як основи комунікації;
- реалізовано інноваційний міжпарадигмальний методологічний синтез інструментарію глибинної психології (архетипного підходу в традиції К. Г. Юнга) та кількісного неохаризматичного біхевіоризму. Такий методологічний підхід дозволив здійснити виявлення ірраціонального в політичній науці: перевести абстрактні, приховані очікування колективного несвідомого українського соціуму в площину вимірюваних поведінкових тактик політичного актора. Завдяки адаптації 20-пунктової психометричної Шкали Конгера-Канунго науково доведено, що сугестивність харизматичного іміджу виникає не стихійно, а виключно як статистично фіксований збіг між конкретними показниками поведінки лідера (висока «чутливість до середовища», «неконвенційна поведінка») та панівними на певний момент національними міфологемами;
- розроблено методологічну базу аналізу процесів віртуалізації владного впливу, яка поєднує методи критичного дискурс-аналізу, контент-аналізу та сучасні алгоритми опрацювання великих масивів інформації. Вперше на строгому академічному рівні доведено, що жорстка алгоритмічна архітектура соціальних мереж не просто виконує функцію пасивного ретранслятора політичних повідомлень, а діє як самостійний інституційний агент, що здійснює примусове переосмислення архаїчних ментальних страхів. Це пояснює природу «цифрової харизми» як інтегрованого технологічного інтерфейсу, здатного запускати ірраціональні реакції мас в обхід раціонально-

аналітичних фільтрів свідомості;

- концептуалізовано механізм зміни архетипного образу лідера відповідно до обставин в умовах екзистенційної кризи. Доведено, що під впливом безпекового шоку (повномасштабної збройної агресії) відбувається миттєва деактивація мирних соціокультурних архетипів (зокрема, «Трикстера» чи «Технократа») і їхня трансформація у міфологему «Воїна-Захисника». Цей процес розкривається не як суто політтехнологічний інструмент, а як глибинний психологічний механізм нівелювання колективних страхів, що дозволяє зберегти керованість державою в момент тимчасової слабкості бюрократичного апарату;
- ідентифіковано та науково описано феномен інституційно-компетентнісної харизми. На прикладі функціонування сил оборони доведено, що в умовах тотальної інституційної нестабільності, найвищий рівень персональної харизматизації може досягатися без застосування агресивного медійного міфодизайну.

Уточнено та суттєво вдосконалено:

- ієрархічну підпорядкованість та внутрішню конфігурацію тріади «імідж лідера - авторитет - харизма». У нашій інтерпретації авторитет слугує формально-нормативною правовою віссю, харизма розкривається як внутрішній, ірраціональний суб'єктний генератор мобілізації, тоді як імідж позиціонується як суто технологічний, штучно створений об'єктний комунікативний інтерфейс;
- методологічну базу вимірювання прихованих емоційних параметрів лідерства. Це реалізовано шляхом фахового наукового застосування та адаптації критеріїв 20-пунктової психометричної Шкали Конгера-Канунго разом із положеннями теорії ефектів Р. Хауса до специфічних вітчизняних суспільно-політичних реалій;
- політологічний вимір концепції «рутинізації харизми» (у класичній

традиції М. Вебера та неовеберіанській інтерпретації Е. Шилза) стосовно перехідних посттоталітарних систем. Аргументовано, що штучне або об'єктивне гальмування переходу від ірраціональної, персоніфікованої віри мас до розбудови деперсоналізованих, сталих та прозорих правових інститутів неминуче продукує кризові явища. Цей дисбаланс емпірично фіксується через аномальні розриви соціологічних метрик, де гіпертрофована довіра до мілітарного та волонтерського секторів співіснує з катастрофічним зниженням авторитету традиційного цивільного чиновництва;

- методологічну модель дослідження прихованих складових політичної поведінки через інноваційний синтез методів дистанційного психологічного профілювання (зокрема, когнітивного картування за Р. Аксельродом) з неохаризматичною теорією наслідків впливу. Це уможливило об'єктивне вимірювання здатності лідера здійснювати необхідну діяльність - перетворювати абстрактні економічні чи геополітичні загрози на зрозумілі суспільству емоційні концепти, уникаючи при цьому деградації політичного курсу в деструктивний радикальний популізм;
- евристичні межі застосування структурно-функціонального підходу щодо вивчення процесів інституціоналізації влади у перехідних та кризових режимах. Шляхом перехресного порівняння даних соціологічного моніторингу та положень соціологічної теорії Е. Шилза доведено, що явище недовіри до інституцій є не хаотичним наслідком тривалості збройного конфлікту, а закономірним явищем. Удосконалений інструментарій дозволив зафіксувати фазову кризу, за якої відсутність своєчасної раціоналізації персональної харизми призводить до неминучого перенесення абсолютної довіри мас на інститути прямої мілітарної дії при одночасному катастрофічному падінні довіри до традиційного цивільного апарату.

Набули подальшого розвитку положення про:

- абсолютну несприйнятливість українського електорату до авторитарних моделей іміджмейкінгу. Доведено, що ця несприйнятливість визначена впливом егалітаризму та історичного архетипу контрольованого народом Гетьмана, що робить спроби диктатури в Україні стратегічно приреченими;
- фазовість та нестабільну динаміку інституційної недовіри під час війни. Нами доведено, що об'єктивний процес «рутинізації харизми» веде до стрімкого вигорання масової довіри;
- параметри наднаціонального європейського «етичного лідерства», що базується на практиках медіації, прозорості та інструментах м'якої сили (soft power). Аргументовано, що засвоєння цього досвіду має стати ціннісним дороговказом для незворотної модернізації українського істеблішменту;
- перенесення неохаризматичної поведінкової теорії наслідків лідерства (за Р. Хаусом) у координати відкритого геополітичного конфлікту. Розширено розуміння механізму «рольового моделювання» (role modeling): залучення соціологічного методу дозволило довести пряму кореляцію між публічною відмовою лідера від бюрократичного протоколу (наочною демонстрацією особистого ризику) та стрімким зростанням показників добровільної покори серед електорату;
- глибинну історико-генетичну детермінацію вітчизняних електоральних шаблонів. Завдяки застосуванню історико-генетичного та компаративного методів здійснено ретроспективну переоцінку явищу недовіри до інституцій. Науково аргументовано, що негатив українського суспільства до бюрократії є не деструктивним пережитком, як це часто стверджувалося раніше, а еволюційно виробленою імунною реакцією соціального організму. Цей когнітивний запобіжник гарантує автоматичну десакралізацію будь-якого лідера у разі його виходу за межі суспільного консенсусу, що робить авторитаризацію політичної системи України стратегічно

нежиттєздатною;

- диференціацію мотиваційних моделей громадянського суспільства. Крос-культурний компаративний аналіз соціологічних метрик (зокрема, глобальних індексів V-Dem) дозволив обґрунтувати концептуальну відмінність вітчизняної участі в політичних процесах від західноєвропейських стандартів. Доведено, що український феномен масової горизонтальної мобілізації базується на екзистенційній (внутрішній) ідентифікації особистостей з місією збереження нації, що докорінно відрізняється від моделей соціальної солідарності розвинених демократій і забезпечує соціуму високий ресурс життєстійкості (hardiness) в умовах дії травматичних факторів;
- двоїсту природу процесів алгоритмічної віртуалізації політичного простору. Поглиблено розуміння того, що соціальні мережі, забезпечуючи визначний вплив одночасно здійснюють неконтрольовану алгоритмічну деформацію архетипів. Теоретично обґрунтовано, що цей процес об'єктивно провокує поширення явища підміни реальної інституційної участі громадян ілюзорною віртуальною активністю (цифровими реакціями), що послаблює класичні механізми демократії та розширює простір для прихованого маніпулювання свідомістю.

Теоретичне значення дослідження. Викладені в тексті дисертації концептуальні розробки помітно розширюють горизонти сучасної політології, доповнюючи її концептуальний апарат новими уявленнями про взаємодію підсвідомих установок соціуму з віртуальним політичним середовищем. Пропоновані та систематизовані моделі збагачують теорію політичної науки, транзитології, політичної психології, кризового менеджменту та міфодизайну.

Практичне значення роботи визначається її високим прикладним потенціалом. Висновки, зафіксовані емпіричні тенденції, зібраний фактаж та змодельовані комунікативні стратегії готові до безпосереднього застосування у: 1) роботі вищих державних структур під час оптимізації кризових

комунікацій та розбудові надійного захисту від ворожих інформаційно-психологічних спецоперацій; 2) практичному секторі діяльності вітчизняних політичних партій, політтехнологів та PR-агенцій під час підготовки виборчих кампаній, що мають спиратися на питомі ментальні коди без когнітивного дисонансу; 3) освітньому процесі закладів вищої освіти під час розробки та викладання фахових дисциплін («Політологія», «Політична психологія», «Політичний PR та реклама», «Іміджелогія», «Конфліктологія»).

Особистий внесок здобувача. Подана дисертаційна робота є самостійним та завершеним науковим дослідженням. Усі сформульовані теоретичні моделі, компаративні висновки, моделі та практичні узагальнення, які виносяться на публічний захист, здобуті особисто шляхом критичного опрацювання джерельної бази та соціологічної емпірики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи було обговорено на засіданнях кафедри політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Вони також представлені в доповідях на таких конференціях: Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference. (Дніпро, 27-28 липня, 2023 р.); Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference. (Дніпро, 3-4 серпня, 2023 р.) ; From Science to Practice: Innovations Across Life Domains: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference. (Дніпро, 3-4 липня, 2025 р.) ; Transcending Boundaries: Unraveling the Dynamics of Cutting-Edge Research and its Transformative Impact on the Global Sphere: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, (Дніпро 10-11 липня, 2025 р.) ; Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference. (Дніпро, 7-8 серпня, 2025 р.)

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 13 наукових

праць, з них - 6 статей у наукових фахових виданнях України, а також 5 тез та матеріалів конференцій та 2 наукові статті, які додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що поділяються на 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 248 позицій, з них 87 - іноземними мовами, і додатків (на 15 сторінках). Загальний обсяг дисертації - 238 сторінок, з них основний текст - 170.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРИЗМИ ТА ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

1.1. Еволюція концепту «харизма» в політичній науці: від теологічного трактування до раціонально-функціонального.

На сучасному етапі розвитку політичної науки дослідження природи влади, політичного лідерства та механізмів легітимації стикається з необхідністю переосмислення класичних категорій. Одним із найбільш складних, багатогранних та концептуально динамічних феноменів у соціогуманітарному знанні є концепт «харизма».

Розуміння глибинних механізмів функціонування політичної влади, особливо в перехідні періоди, кризи та інституційні трансформації, є неможливим без ретроспективного аналізу еволюції цього терміна [139, с. 58]. Концепт пройшов змістовий насичений шлях трансформації: від вузькоспеціалізованого теологічного терміна, що позначав божественний дар у ранньохристиянських громадах, до фундаментальної соціологічної категорії, зрештою, до раціонально-функціонального інструменту аналізу сучасних політичних процесів та інституціональної розбудови [139, с. 58].

У повсякденному слововжитку, який активно тиражується засобами масової інформації, термін «харизма» часто зводиться до банальної особистої привабливості або телегенічності публічної особи. Таке спрощення нівелює потужний дослідницький потенціал концепту. У вітчизняному науковому дискурсі констатується факт існування термінологічної мозаїчності та відсутності універсального підходу щодо дослідження цього феномену, на чому наголошує В. Рейкін [119]. Тому дослідження ґрунтується виключно на академічних традиціях трактування цього явища.

Для забезпечення методологічної чіткості та системності наведено зведену таблицю 1.1 ключових оригінальних праць, які формують теоретико-методологічну базу цього підрозділу.

Таблиця 1.1

Джерельна база та ключові праці дослідження еволюції концепту «харизма»

Дослідник (Автор)	Оригінальна назва фундаментальної праці	Рік публікації	Ключовий внесок у розвиток концепту
M. Weber (М. Вебер)	Wirtschaft und Gesellschaft (Economy and Society)	1922	Секуляризація терміна, створення теорії трьох чистих типів панування, розробка концепту «Рутинізація харизми»
S. Eisenstadt (Ш. Ейзенштадт)	Max Weber on Charisma and Institution Building	1968	Зв’язок харизми з мікропроцесами інституціонального будівництва.
E. Shils (Е. Шилз)	Center and Periphery: Essays in Macrosociology	1975	Розробка теорії «метаперсональної харизми» та концепції «Розсіювання харизми».
Ф. Рудич (ред)	Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі)	2008	Аналіз феномену партійного вождизму та політичного лідерства в країнах перехідного типу
Д. Коротков	Політична еліта України: становлення та розвиток у виборчому процесі	2012	Дослідження гібридної трансформації української еліти
В. Рейкін	Феномен харизматичного лідерства: домінанти та дискусійні аспекти	2022	Систематизація термінологічної бази та критика неакадемічного використання концепту.

Джерело: [245, 228, 110, 71, 119]

Спираючись на ці розвідки, ми детально розкриємо трансформацію концепту, звертаючи особливу увагу на аналітичні механізми, які дозволили політичній науці раціоналізувати те, що спочатку вважалося виключно містичним даром.

На нашу думку, неможливо адекватно зрозуміти соціологічну та політичну природу харизми, не звернувшись до її найдавніших першоджерел, які лежать у площині історії релігії та теології. Термін має давньогрецьке походження: слово charisma (χάρισμα) буквально перекладається як «дар» або «подарунок». Цей концепт набув свого первинного концептуального та інституційного значення завдяки посланням апостола Павла до християнських громад у першому столітті нашої ери. У ранньохристиянському контексті цей термін позначав специфічний дар божественного походження (дар благодаті), який свідчив про наявність вищого авторитету у ранніх лідерів Церкви [224, с. 657].

Як зазначають сучасні дослідники теологічної історії, у текстах Нового Завіту, зокрема у відомому Посланні до Коринтян, терміни charismata та pneumatica використовувалися для опису божественних благословень та практичних проявів енергії Святого Духа.

Ці дари охоплювали широкий спектр явищ: починаючи від приватних духовних здібностей окремих вірян і закінчуючи такими суспільно важливими та видовищними феноменами, як пророцтво, здатність до зцілення хворих та керівництво громадою. У цей історичний період харизма не мала політичного забарвлення, вона була виключно духовною категорією, що легітимізувала статус індивіда всередині закритої релігійної спільноти [224, с. 657].

Трансформація поняття харизми з теологічної концепції у фундаментальну та універсальну категорію соціальних наук нерозривно пов'язана з іменем німецького соціолога Макса Вебера. Його ключова історична заслуга полягає в тому, що він системно проаналізував цей термін, вивівши його за межі релігійного контексту та застосувавши до наукового аналізу світських політичних організацій, економічних процесів та державного будівництва у праці «Три чисті типи легітимного панування» [20].

У трикомпонентній теорії легітимного панування М. Вебер (Рис.1) протиставив харизматичну владу раціонально-легальному та традиційному

типам. За його концепцією, політичну харизму варто розуміти як специфічну індивідуальну рису, що виокремлює особу з-поміж інших і мотивує прихильників вірити у наявність у неї надприродних чи унікальних здібностей [20].

Рис. 1. Трикомпонентна теорія легітимного панування та рутинізація харизми за М. Вебером

У своїй теорії він створив таким чином ґрунтовну типологію політичної легітимності:

а) Раціонально-легальне панування: система, що базується на вірі в законність встановлених правил та право тих, хто наділений владою згідно з цими правилами, віддавати накази. Вона характерна для сучасних західних демократій, суверенних держав та раціональної бюрократії. Підлеглі тут підкоряються не особі, а безособовому порядку.

б) Традиційне панування: влада, легітимність якої спирається на глибоку повагу до звичаїв, що існують з давніх-давен, та легітимність статусу тих, хто здійснює владу за цими звичаями (монархія, патріархат, феодалізм). Тут підкоряються конкретній особі (вождю, королю) в силу традиції.

в) Харизматичне панування: влада, що тримається на емоційній вірі у виняткову святість, героїзм чи зразковому характеру індивідуальної особистості [20].

За класичним визначенням Вебера, політична харизма - це «певна якість індивідуальної особистості, завдяки якій ця особа категорично виділяється з-поміж звичайних людей і розглядається послідовниками як наділена надприродними, надлюдськими або принаймні винятковими силами чи якостями». Важливим, на думку автора є те, що об'єктивна істинність цих здібностей не має вирішального значення. Головне те, як лідера сприймає група фанатично відданих послідовників [20].

Проте ця сила є надзвичайно вразливою і тимчасовою. М. Вебер неодноразово наголошував у своїх працях, що харизматичний авторитет (далі – ХА) неминуче деградує і зрештою розпадається. Для цього характерним є: лідер тривалий час не здатний забезпечити зміни, які він обіцяє, його пророцтва не збуваються, він стикається з об'єктивними вимогами управління державою [119]. Успіх та постійне доведення власної винятковості є єдиним критичним мірилом для підтримки харизми. Авторитет лідера зберігається лише доти, доки його послідовники вірять у нього [20].

Ця нестабільність існування «чистої» харизми веде до важливого соціологічного процесу, описаного Вебером - «рутинізації харизми» (від нім. Veralltäglichung des Charismas). Цей процес є центральним для нашого дослідження еволюції концепту. Після фізичної смерті або політичного відходу харизматичного лідера будь-яке суспільство або політичний рух стикається з екзистенційною дилемою: як зберегти створений новий порядок? Для того щоб організація вижила і не розпалася на ворогуючі фракції, чиста, особистісна харизма повинна неминуче трансформуватися у постійні, рутинні структури - тобто об'єктивно перетворитися на форму традиційного або раціонально-легального (бюрократичного) панування [20].

Ми зазначаємо, що веберівська перспектива насправді зосереджена не стільки на психологічному аналізі особистості лідера, скільки на глибинній

структурі соціальних відносин. Справжній харизматичний лідер конструює оновлену систему взаємодій та формує нову когнітивну реальність, спираючись на емоційну віру прихильників у його винятковість.

Проте така форма влади є надзвичайно вразливою і тимчасовою. Ця нестабільність «чистої» харизми неминуче спричиняє ключовий соціологічний процес - «рутинізацію харизми» [20]. Щоб організація не розпалася після досягнення первинних цілей або втрати лідера, особистісна харизма має трансформуватися у постійні, рутинні бюрократичні практики [5, с. 16].

Емпірична реальність другої половини XX століття засвідчила, що навіть у розвинених демократичних суспільствах зі складними правовими інституціями зберігається потужний емоційно-символічний зв'язок між масами та державою. Науковою відповіддю на цей виклик стало формування раціонально-функціонального підходу. Його головний постулат зводиться до того, що харизма не розглядається як виключно деструктивна сила; вона відіграє вагому раціональну роль у розбудові стабільних політичних інституцій [153, с. 43].

Концептуальний зсув у цьому напрямку здійснив американський соціолог Едвард Шилз у праці «Center and Periphery: Essays in Macrosociology» [228, с. 3]. Він довів, що харизма притаманна будь-якому соціальному порядку. Згідно з його теорією, кожне, суспільство має умовний «центр» - зону непорушних цінностей (Табл.1.2). Ключові державні інститути (уряд, конституція, судова система), наближені до цього центру, автоматично наділяються харизмою в очах населення. Е. Шилз увів у науковий обіг поняття «розсіювання харизми» (dispersion of charisma), аргументуючи, що повага пересічних громадян до закону є проявом колективної, інституціоналізованої харизми [228, с. 256].

Ці ідеї розвинув Шмуель Ейзенштадт у праці «Max Weber on Charisma and Institution Building» [180, с. 11], змістивши фокус на вивчення харизми як головного генератора соціальних і політичних інституцій. На його переконання, формування нового державного апарату чи конституційного

ладу неможливе без харизматичної легітимізації на етапі свого зародження.

Український дослідник І. Толстов зауважує, що у стабільній системі влада диверсифікує джерела легітимності, і політичне управління поступово втрачає нелогічний характер, трансформуючись у механізм підтримки раціонально-функціонального порядку на основі первинного харизматичного імпульсу [139, с. 61].

Таблиця 1. 2

Концепції харизми, порівняльні підходи

Критерії порівняння	Класичний підхід (М. Вебер)	Раціонально-функціональний підхід (Е. Шилз, Ш. Ейзенштадт)
Природа феномену	Ірраціональна, революційна, нестабільна	Раціоналізована необхідна для стабільності, сакральна
Локалізація	Виняткова індивідуальна особистість	Інституції, посади, «центр» суспільства (метаперсональна)
Головна соціальна	Руйнування статус-кво, радикальні зміни	Інтеграція суспільства, інституційне будівництво, забезпечення порядку

Джерело: [адаптовано автором на основі розділу]

Теоретичні напрацювання щодо раціонально-функціональної природи харизми набувають особливої релевантності під час аналізу політичних процесів у транзитних суспільствах. Після розпаду СРСР виникла гостра криза легітимності партійної системи. Труднощі становлення нових незалежних держав сформували масовий запит на сильну владу [70, с. 15].

Проте вектори політичного розвитку відрізнялися. В Україні, як дослідив Д. Коротков, відбулася специфічна, гібридна трансформація еліти. Формування нової генерації управлінців супроводжувалося компромісним поєднанням представників колишньої номенклатури (носіїв легально-

раціонального досвіду) та лідерів дисидентського руху, які мали беззаперечну моральну харизму [70, с. 81]. Замість встановлення диктатури політичне лідерство розвивалось в умовах конкуренції та плюралізму.

У колективній монографії за редакцією Ф. Рудича зазначається, що українському політичному простору традиційно притаманний запит на яскраву харизматичну фігуру у вигляді парламентського «партійного вождя» [110, с. 149]. Такий формат унеможливив сакралізацію однієї особи, ставши запобіжником тоталітаризації.

Харизматичне лідерство має і критичне прикладне значення. Ю. Шевченко та Т. Сівашенко аргументують його незамінність в антикризовому управлінні У періоди нестабільності подолання кризи вимагає від керівника здатності транслювати впевненість підлеглим і суспільству, консолідуючи їхні зусилля [156, с. 58].

Оригінальний вимір концепту пропонує С. Крилова, розглядаючи феномен «академічної харизми». Харизма науковця проявляється не тільки в ораторській майстерності, а й у здатності до креативного новаторства, втіленого в наукових працях. В умовах екзистенційних загроз (наприклад, стану війни) академічна харизма сприяє подоланню суспільного відчаю завдяки інтелектуальній діяльності та формуванню нових життєвих смислів [74, с. 49]. Це яскравий приклад того, як харизма, розсіяна по інституціях (за Е. Шилзом), працює на консолідацію української нації.

Системні суспільно-політичні перетворення, що супроводжують розвиток України від моменту відновлення незалежності, зумовлюють високу академічну та практичну значущість проблеми державного управління. У цьому контексті вивчення феномену харизми та політичного лідерства вітчизняними науковцями виокремилося у самостійний, концептуально глибокий напрям досліджень. Поступово відбувся еволюційний перехід від запозичення класичних західних теоретичних моделей до створення унікальної методологічної бази. Вона об'єктивно відображає специфіку посттоталітарного суспільства, екзистенціальні потреби громадян та

національну політичну культуру. Зокрема, дослідники М. Требін та Г. Зеленько неодноразово наголошували, що в українських реаліях запит на сильну харизматичну особистість часто виникає як компенсаторний механізм у відповідь на інституційну слабкість державної машини [141, с. 45; 46, с. 81].

Для об’єктивного осягнення харизматичного фактора важливо спершу з'ясувати загальні координати розуміння лідерства. А. Кривенко концептуалізує це явище як відображення соціально-комунікативної природи влади. Вчений звертає увагу на те, що публічний діяч є не просто управлінцем, а своєрідним символічним втіленням часу, концентруючи в собі масові надії, страхи та ідеологічні потреби [73, с. 14]. Серед ключових дефініцій, поширених у вітчизняній науці, виділяють трактування лідерства як процесу міжособистісної взаємодії, специфічного набутого статусу, особливої поведінкової моделі в конкурентному середовищі або як закономірної відповіді на об'єктивні суспільні запити [73, с. 18].

К. Ващенко та В. Корнієнко пропонують розглядати лідерство через призму легітимного впливу. Їхня спільна праця визначає цей феномен як комунікативний механізм, де авторитетні особи з реальними важелями управління визначають напрямок розвитку держави [19, с. 52]. Важливим аспектом тут є згода соціуму на передачу владних компетенцій, коли громадяни добровільно відмовляються від частини свого політичного суверенітету на користь керівника [19, с. 55]. У такому акті делегування віднаходиться ідеальне середовище для прояву харизматичного потенціалу, оскільки довіра мас спирається переважно на емоційне сприйняття та переконаність у надзвичайних здібностях політика вирішувати складні проблеми.

Автори підручника з політології за редакцією Ю. М. Розенфельда пояснюють лідерство як розгалужену систему відносин між очільниками та їхніми прихильниками [121, с. 144]. Згідно з таким баченням, політичне керівництво є формою соціального домінування з прагматичною метою розв'язання невідкладних державних і соціально-економічних завдань.

Відповідно, українська академічна традиція схильна тлумачити харизму як дієвий практичний інструмент досягнення суспільно значущих цілей, а не абстрактну психологічну девіацію.

Системний аналіз механізмів здобуття авторитету представлений у дослідженнях М. Головатого [25; 22]. Звертаючись до етимології, вчений вказує на античне походження поняття, що асоціювалося з особливою прихильністю вищих сил та винятковою особистою благодаттю. У сучасному політологічному вимірі харизматик постає як діяч, чиї особистісні риси формують потужне поле емоційного тяжіння, яке згодом конвертується у самостійний політичний капітал, нерідко вирішальний в електоральній боротьбі [24, с. 51].

Керівництво державою розглядається М. Ф. Головатим як масштабний процес взяття на себе суспільної відповідальності. Для ілюстрації різних управлінських стилів він розробив дихотомічну класифікацію, виокремивши раціональних «Адміністраторів» та емоційних «Агітаторів» [25, с. 114].

Діячі адміністративного типу вибудовують жорстку субординацію. Вони зосереджені на підтримці інституційної стабільності, поважають формальні процедури і прагнуть до зважених, компромісних рішень [24, с. 52]. Їхня легітимність тримається переважно на управлінській компетентності.

Натомість тип «Агітатора» повністю ґрунтується на яскравому харизматичному потенціалі. Такий діяч акумулює колосальну підтримку мас, часто виходячи за межі бюрократичних обмежень [25, с. 117]. Свій вплив він здобуває завдяки популістським інструментам, формулюючи меседжі, які безпосередньо резонують із настроями натовпу. Запропонована парадигма точно віддзеркалює циклічність українського політичного життя, де кризові потрясіння виводять на авансцену емоційних трибунів-агітаторів, після чого виникає запит на прогнозованих технократів-адміністраторів. Для успішного лідерства обов'язковими рисами залишаються непохитна воля, високий рівень особистої відповідальності, чітка програма та публічна впізнаваність [24, с. 55].

Функціональний каркас керівництва, згідно з М. Головатим, включає інтегративну роль (консолідація нації), стратегічне управління, арбітраж інтересів у транзитних суспільствах, легітимацію політичного режиму та електоральну мобілізацію [25, с. 119]. Окремо виділяється комунікативна функція - здатність політика перетворювати складні нормативні ідеї на зрозумілі широкому загалу образи. Водночас дослідник звертає увагу на небезпеку трансформації масової прихильності у деструктивний культ особи.

Комунікативний та маркетинговий вимір лідерства активно розробляється В. Бебиком. Аналізуючи електоральну поведінку, він розкриває захисну природу ірраціональної довіри. Специфічний харизматичний імідж діє як інформаційний щит, що здатен применшити будь-який негатив навколо політика, нівелюючи компроментувальні матеріали і критику. У свідомості прихильників виникає міцний психологічний фільтр: вони відмовляються раціонально сприймати об'єктивну інформацію про вади свого обранця, списуючи її на інтриги опонентів [6, с. 212]. Реальні прорахунки та помилки керівника в очах натовпу можуть навіть трансформуватися у докази його щирості та близькості до народу, що лише посилює суспільну підтримку.

Іміджелогічний напрямок органічно доповнюють розвідки Г. Почепцова. Він доводить, що хоча публічний образ часто створюється штучно зусиллями політтехнологів, його дієвість прямо залежить від відповідності глибинним соціокультурним архетипам нації [113, с. 148]. Р. Старовойтенко та Л. Кочубей досліджують феномен проектування персонального рейтингу очільника на цілі партійні структури. В Україні більшість політичних проєктів не мають стійких ідеологічних платформ і тримаються виключно на впізнаваності та харизмі своїх керівників [71, с. 101; 114, с. 58].

Новим етапом в осмисленні явища стали дослідження Д. Дандекар, яка аналізує лідерство з позицій філософської онтології. Вона переконана, що автентичний провідник нації має бути не імітатором управлінської активності, а носієм та безпосереднім захисником культури [40, с. 45]. Вирішальним фактором слугує рівень духовного розвитку діяча.

Спираючись на свою концепцію, дослідниця виділяє три рівні буття політика. На рівні буденного буття діячі керуються інстинктом самозбереження і намагаються створити закриті олігархічні клани. Вони позбавлені конструктивного лідерського стрижня і слугують власним меркантильним інтересам. Граничне буття характеризується жагою до влади та експансії; саме тут перебуває більшість відомих історичних постатей. Проте якщо воля до домінування є самоціллю, керівництво неминуче стає руйнівним, а суспільство перетворюється на витратний матеріал. Найвищий рівень - метаграничне буття - виникає тоді, коли політик свідомо прагне свободи, взаємоповаги та спільної творчості з громадянами. За таких умов народжується конструктивна, світла харизма, а влада сприймається виключно як засіб для розкриття соціального потенціалу [40, с. 89].

Залучаючи методи гуманістичного психоаналізу, авторка протиставляє життєствердні управлінські підходи експлуататорським. Домінування цінності національної безпеки продукує консервативного політика-бюрократа, тоді як фокус на силовому утриманні контролю часто є спробою компенсувати внутрішні комплекси, що веде до авторитарних практик. Прагнення свободи без відповідальності породжує руйнівний популізм, а справжнє партнерство між владою і народом можливе лише через гармонійний баланс гуманізму та демократичних свобод [40, с. 114].

Українська політична наука сформувала масштабний доробок у вивченні соціально-психологічних граней керівництва. М. Пірен розглядає вплив етнополітичних чинників, вказуючи, що успішний політик повинен тонко відчувати ментальні очікування конкретної національної спільноти та демонструвати високу толерантність [108, с. 150]. Ю. Шайгородський звертає увагу на міфологізацію політичного простору, де лідерський авторитет живиться штучно створеним суспільним міфом [153, с. 111]. Л. Герасіна наголошує на здатності харизматика кардинально змінювати суспільну поведінку та трансформувати переконання мас [22, с. 45]. Цю тезу розвиває М. Нетребенко, пояснюючи лідерство як результат прямої персоніфікації

народних інтересів, коли електорат бачить у діях політика власні прагнення [94, с. 22]. О. Нестуля та С. Нестуля систематизують базові концепції харизми, порівнюючи світовий досвід з вітчизняним. У статті «Харизма і харизматичне лідерство: аналіз основних концепцій» аналізують положення провідних підходів до розуміння харизми та харизматичного лідерства. Також автори обґрунтовують висновок про необхідність широкого та комплексного дослідження чинників, які впливають на виникнення феноменів особистості лідера, його поведінки, сприйняття її послідовниками та ситуацій, за яких розвиваються харизматичні відносини. Автори доходять висновку дуалістичного розуміння харизми: від її напівмістичного до раціонального сприйняття [93, с. 55], а Е. Афонін розглядає вплив архетипів у період суспільних трансформацій [2, с. 18].

Правові межі впливу харизматиків ґрунтовно досліджував В. Цвєтков. Він доводив необхідність суворого інституційного стримування персональної влади задля уникнення диктатури [151, с. 111]. М. Михальченко порушує етичне питання, акцентуючи увагу на гострому дефіциті чесних і справедливих управлінців в Україні [88, с. 80]. Специфіку лідерства під час системних криз вивчає В. Ткач, відзначаючи, що нестабільність провокує появу політиків-месій з консолідаційною функцією [138, с. 68]. Його висновки корелюють з результатами О. Дзірби, яка простежила еволюцію поведінкових патернів українських президентів упродовж десятиліть [46, с. 40]. Взаємодію еліти та яскравих харизматиків аналізували Б. Кухта і Н. Теплоухова, підтверджуючи можливість технологічного конструювання ідеї історичного призначення політика [76, с. 119]. Порівняльний аналіз із країнами пострадянського простору здійснив Ф. Рудич [110, с. 12], а проблеми політичної соціалізації висвітлили В. Гошовська та колектив авторів за участю А. Колодій [34; 67].

Соціокультурний фон, на якому формуються українські державні діячі, докладно проаналізував О. Валевський [18]. Він звертає увагу на те, що фундаментальні класичні теорії розроблялися переважно в стабільних

демократіях. З огляду на це, їх механічне калькування на посттоталітарний ґрунт є методологічно вразливим кроком [18, с. 87]. У державах, що перебувають на етапі транзиту, харизма керівника часто виконує компенсаторну функцію. Через слабкість або дисфункціональність державних інститутів суспільство штучно наділяє харизматика колосальними повноваженнями, сподіваючись на швидкі зрушення виключно завдяки його персональній політичній волі.

Український дослідник В. Титаренко у статті «Теоретичні проблеми дослідження харизми та харизматизму» аналізує концепт харизматичного лідерства як соціологічний феномен, що бере початок з релігійних концепцій. Зокрема, він виводить поняття «богообраності» політичного лідера, який був наділений харизмою ще в часи розпаду общинного ладу, формування перших держав та політичного порядку. Автор прослідковує трансформацію поняття і поступовий відхід від релігійного коріння і набуття рис світськості концепту харизматичного лідерства [137, с. 39].

Вчений О. Стоян у статті «Теоретичні положення формування харизматичного лідерства в системі публічного управління» висвітлює основні підходи до визначення харизматичного лідерства в контексті публічно-управлінської діяльності. Він констатує наявність специфічних рис лідерів в управлінській діяльності і обґрунтовує необхідність їх впровадження у систему органів публічної влади України на основі стимулювальних елементів, що покликані активізувати загальне підвищення компетентності українських публічних управлінців та лідерів. Автор наголошує на необхідності впровадження методів харизматичного лідерства в умовах сучасної української управлінської кризи [136].

Політолог М. Сорокопуд у статті «Чисті типи політичного лідерства у теорії М. Вебера» розглядає типи політичного лідерства та їх ключові ознаки. Також він встановив, що авторитет становить основу типології М. Вебера. Автором з’ясовано рушійні мотиви зміни харизматичного лідерства на раціональне чи традиційне політичні лідерства [130, с. 84].

Українські дослідниці в галузі державного управління Є. Болотіна та А. Киптила у статті «Значення харизматичності в системі управління» наголошують на необхідності постійного вдосконалення методів управління в сучасних умовах. Вони виводять центральну роль лідера при організації різноманітних процесів в Україні і, як наслідок неефективне функціонування підприємства, якщо лідер є некомпетентним. Авторки виводять основні риси харизматичного лідерства такі як: особлива модель комунікації, психологічні здатності, особливий імідж, міфологія і загадковість та наголошують на важливості гнучкості лідера при формуванні підходу до своїх підлеглих [13].

Український соціолог М. Туленков у статті «Організаційні основи впорядкованості тоталітарної системи соціального управління» аналізує вплив харизми лідера на формування тоталітарних політичних конструкцій. Автор наголошує на визначальній ролі харизматичного лідера при побудові таких систем. На думку автора головним інструментом формування та відтворення такої харизми є так зв. інститут «помазання Божого», дія якого заснована на ірраціональній природі поведінки людей, а також на міфологізації їхнього розуміння влади в суспільстві. Основним засобом відтворення харизматичного управлінського впливу, на думку автора, є жорстка ієрархічна структура, заснована на підпорядкуванні. Вона базується на абсолютному домінуванні та пануванні особливого інтересу харизматичного лідера [145].

Політолог Д. Шихненко у статті «Особливості та природа харизми в конституюванні інноваційного політичного лідерства» досліджує наукову інтерпретацію різних параметрів харизматичної особистості та аналізує роль харизми в конституюванні політичних лідерів. Він порівнює, на його думку, дійсну та штучну харизми через призму трансформації політичної та соціологічної систем. Також автор виділяє ряд характеристик, що стосуються прояву лідерських якостей «дійсної» харизми. В підсумку автор порівнює прояви харизми в демократичних і недемократичних суспільствах [158].

Також Д. Шихненко у дисертації «Інституалізація інноваційного лідерства у демократичному врядуванні» розглядає сучасні підходи до

проблеми лідерства у демократичних спільнотах. Автор доходить висновку, що нинішні виклики, що стоять перед керівниками, мають базуватись на інноваційних підходах та змінах лідерської парадигми. Зокрема, одним з таких підходів будуть методи харизматичного лідерства та конструювання харизми, що дозволить ефективніше виконувати поставлені завдання перед сучасним керівником політичного чи державного утворення [158].

У статті «Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку» Бойко С. аналізує витоки політичного лідерства з часів розпаду СРСР і їхній вплив на концепцію лідерства в Україні на сучасному етапі. Крім традиційних рис, що притаманні харизматичним лідерам в Україні, авторка виокремлює труднощі та виклики, що стоять на шляху до трансформації сучасних лідерів та керівників в Україні. Однією з важливих перешкод до цього є відсутність фахової підготовки управлінців на всіх щаблях та часте опертя на харизму без професійної підкованості. На думку авторки, важливо знайти баланс між елементами харизматичного лідерства та професіональною підкованістю політичного лідера [12].

Політолог І. Кіянка у статті «Популізм як знаряддя харизматичних лідерів» розглядає поширену проблему сприйняття популізму як в Україні, зокрема, так у світі загалом. Автор вдається до історичного розрізу та витоків цього явища, на яке часто спираються харизматичні лідери, зокрема наводячи приклади різних історичних постатей, що ставали очільниками своїх політичних утворень на різних етапах. Важливим висновком є толерування та запит на популізм у дуже різних епохах та часових відрізках. Зворотною стороною зловживання популізмом харизматичними лідерами є звикання до їх харизми та поступова втрата політичного впливу. Загалом, стаття зосереджена на негативних аспектах та потенційних загрозах лідерів харизматичного типу [59].

Історик В. Отрощенко у статті «Концепція харизматичних кланів О. Пріцака: проблема витоків» розглядає спадщину видатного українського вченого О. Пріцака та його концепцію східного впливу на витоки

давньоруської державності. Зокрема, автор, посилаючись на О. Пріцака, наголошує на клановій структурі давніх сусідів-кочівників давньоруської держави і їхня внутрішня структура провідних кланів, очолюваних харизматичним лідером, мала місце і у формуванні витоків Русі та її системи управління. Автор доходить висновку, що в часи Великого переселення народів, провідну роль у державогенезі відігравали харизматичні лідери, що перейняла і давньоруська держава, що спиралась на персоналії, а вже потім на інституції. Як наслідок, на підсвідомому рівні наш народ тяжіє до сприйняття лідерства харизматичного типу та неодноразово підтверджував готовність йти за такими лідерами [96].

Політологині І. Грабовська та Л. Кобилянська у своїй праці «Феномен жіночого політичного лідерства в Україні» аналізують проблему становлення жінок політичних лідерів в Україні. Зокрема, автори наголошують на важливості демократичних інституцій як базисного порогу входу для жінок у політику. Також авторки наводять приклади харизматичних лідерів жінок та наголошують на можливості сконструювати харизму для будь-якої жінки-лідера. Водночас на сучасному етапі харизматичне жіноче лідерство є радше винятком ніж правилом, що говорить про явне переважання чоловіків харизматичних лідерів при керуванні політичними утвореннями в Україні [34].

Дослідник А. Селе у статті «Фашистська харизма в міжвоєнній Угорщині: до поняття харизматичної влади» висвітлює харизму як базис політичного лідера в міжвоєнний період в Угорщині, зокрема, та у Європі, загалом. Автор аналізує широке коло праць дослідників різних галузей та виводить харизматичні риси, що випромінювали політичні лідери у боротьбі за владу, наголошуючи на великому соціальному запиті на харизматичних лідерів з боку суспільства. Сама харизма, на думку автора є чистим конструктом і за бажання кожен може стати харизматичним лідером. З іншого боку, враховуючи популістське підґрунтя харизми, вона часто може привести до небезпеки без надійних важелів стримувань і противаг, що і показало угорське

суспільство в міжвоєнний період [129].

Дослідник О. Мартиняк у статті «Харизматичні характеристики лідера» аналізує основні компоненти харизматичного лідера при управлінні політичними конструктами. Автор виокремлює основні харизматичні базиси, що може розвинути кожен на шляху до формування власного харизматичного лідерства та доводить можливість конструювання харизми для кожного [81].

Політолог Н. Гуменюк у статті «Дискурс харизматичного лідера: інаугураційний дискурс Д. Трампа від 20.01.2017» аналізує харизматичне лідерство Д. Трампа часів його першої каденції. Автор наводить складові харизми Д. Трампа під час виборчої кампанії, що дозволило йому перемогти на виборах та виокремлює його промову як засіб закріплення себе як харизматичного лідера у суспільній уяві. Такими складовими є апеляція до емоцій, простота слоганів, особиста експресивність, зміна темпу промови, що фактично стає маніпулятивним інструментом Д. Трампа, який дозволив йому бути успішним харизматичним лідером під час політичної кампанії та на старті своєї першої президентської каденції. Стаття важлива ще й у контексті розуміння феномену трампізму у США [39].

Дослідниця К. Лазор у статті «Теоретична проблематика харизматичного політичного лідера» аналізує розмаїття підходів до визначення феномену політичної харизми. Авторка виокремлює основні харизматичні риси, які справляють вплив на цільову аудиторію, а саме: високий енергопотенціал, переконлива зовнішність, незалежність характеру, риторичні здібності, здатність вловлювати захоплення своєю особистістю, гідна і впевнена поведінка. Вона аналізує кожну з характеристик з точки зору впливу на людей і здатності їх відтворити політичним лідерам з метою конструювання власної харизми. [77]

Дослідник А. Самко у статті «Особливості харизматичного лідерства» вивчає суть особистості харизматика. Автор акцентує на розвитку харизматичних якостей, використовуючи концепцію М. Вебера, та наголошує на важливості постійного вдосконалення харизми, щоб вона залишалась

актуальною та не ставала буденним явищем. Важливу роль відіграє діапазон харизматичних якостей, рамок якого варто дотримуватись кожному політичному лідеру, хто претендує на розвиток харизми. [127].

Дослідниця В. Томіліна у статті «Харизматичний імідж майбутнього педагога: шляхи формування» аналізує становлення харизми як явища на ниві освіти. Авторка доходить висновку, що харизма допомагає краще доносити думки та ідеї та загалом позитивно впливає на навчальний процес. Викладачі, що мають харизматичні якості, здатні краще надихнути на вивчення дисциплін, що вони викладають. Не менш важливо, що часто харизматичні викладачі стають і політичними лідерами, користуючись навичками впливу на людей, що здобули раніше. Авторка доходить висновку про універсальність та затребуваність харизми в умовах сучасності, де перед лідерами стоять нові виклики та динамічні ситуації, що вимагають гнучкості та здатності до трансформацій. [140].

До цього варто додати авторське визначення поняття «харизма іміджу лідера». Отже, харизма іміджу лідера - це цілеспрямовано сконструйована сукупність характеристик його публічного образу, що характеризується винятковою соціально затребуваною поведінкою, та сприймається послідовниками як основа формування довіри та захоплення лідером, що переростає у відповідні міжособистісні стосунки. Разом з тим, харизма як явище дуже залежить від контексту та культури і часто є найбільш затребуваною у кризові періоди чи ситуації відчаю. Харизма завжди є відносною і не може бути абсолютною. Харизматичність пізнається у порівнянні із більш типовими представниками соціуму. Сама харизма є вимірюваною навичкою та її складові можна спостерігати і розвивати у лідерів, що робить її придатною до освоєння усіма охочими.

Здійснивши системний огляд українського академічного дискурсу, можна дійти низки концептуальних узагальнень. Вітчизняна наука відійшла від спрощених тлумачень і розглядає політичне лідерство як багаторівневу комунікацію, де легітимація влади спирається на складне поєднання

раціонального вибору та ірраціональної емоційної прихильності громадян. Класифікація діячів на адміністраторів та агітаторів дозволяє пояснити логіку зміни політичних еліт і попередити про загрози радикального популізму. Застосування інструментів маркетингу доводить, що харизма перетворюється на непробивний інформаційний щит, що захищає політика від критики і забезпечує аномальний рівень лояльності електорату. Водночас інтеграція філософсько-антропологічної парадигми свідчить, що конструктивний політичний вплив можливий лише за умови високого морального розвитку очільника, його орієнтації на захист свободи та готовності діяти в межах демократичних інститутів.

Еволюція концепту «харизма» демонструє складний і багатовимірний шлях. Початково виникнувши у теології раннього християнства як позначення божественного дару та благодаті (Святий апостол Павло), він змінився в ході переосмислення науковцями.

Якщо спочатку М. Вебер розглядав цей концепт як категорію надзвичайного, але нестабільного політичного панування, то об'єктивні потреби науки зумовили перехід до його раціонально-функціонального осмислення (Е. Шилз, Ш. Ейзенштадт). Харизма почала трактуватися як внутрішня властивість стабільного соціального порядку, зосереджена в інституціях та сакральному «центрі» держави.

Українські дослідники здійснили успішне впровадження цих західних теорій у вітчизняний контекст. Застосування цього концептуального апарату є критично важливим для системного розуміння політичних транзитів, процесів легітимації влади та елітотворення в Україні. Раціоналізація харизми у сучасному українському суспільстві виражається у свідомому делегуванні повноважень державним інститутам для захисту незалежності, де харизма лідерів органічно поєднується з демократичними процедурами.

1.2. Співвідношення понять «імідж лідера», «авторитет» та «харизма» в структурі політичного лідерства

Дослідження природи політичної влади та механізмів управління суспільством закономірно приводить науковців до аналізу центрального суб'єкта політичного процесу - лідера. У сучасній політології особливо важливо чітко визначити та розмежувати основні риси політичного лідерства (далі - ПЛ). Це зумовлено тим, що в епоху глобальної інформатизації, інтенсивного розвитку засобів масової комунікації (далі - ЗМК) та віртуалізації політичного простору класичні механізми здобуття та утримання влади зазнали суттєвих змін.

На нашу думку, для системного розуміння структури сучасного ПЛ необхідно здійснити ґрунтовний аналіз трьох його фундаментальних детермінант: політичного іміджу (далі - ПІ), авторитету та харизми.

Метою цього підрозділу є комплексне та всебічне дослідження співвідношення понять «імідж лідера», «авторитет» та «харизма» в межах функціонування інституту ПЛ. Завдання полягає у визначенні пізнавальних та буттєвих меж кожного з цих концептів.

Ми переконані, що вказані явища не є тотожними, проте вони функціонують у тісному взаємозв'язку, формуючи синергетичний ефект, який забезпечує легітимацію влади, мобілізацію електорату та тривалу підтримку з боку соціальних мас (див. додаток Б).

Проведений нами аналіз базується на працях провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, що дозволяє стверджувати про наявність багаторівневої структури ПЛ, де кожен елемент виконує свою специфічну функцію.

У науковому дискурсі ці поняття часто розглядаються ізольовано: соціологи зосереджуються на авторитеті, психологи - на харизмі, а фахівці з комунікацій - на іміджі. Такий фрагментований підхід, на наше переконання,

є методологічним спрощенням. Саме тому виникає об'єктивна необхідність їх системного синтезу в межах єдиної дисертаційної парадигми. Сучасний політичний діяч змушений оперувати всіма трьома категоріями одночасно, оскільки дефіцит однієї з них закономірно призводить до зменшення політичного капіталу.

Перш ніж перейти до детального розбору складових елементів, слід концептуалізувати категорію ПЛ як базову платформу дослідження. Як зазначає Жан Блондель у праці «Political Leadership: Towards a General Analysis», політичні лідери є універсальним елементом політичного життя, проте загальний аналіз цього феномену тривалий час залишався складним методологічним завданням [168, с. 12].

На думку автора, ПЛ слід розглядати через призму дихотомії цілей лідера та обмежень, що виникають унаслідок впливу зовнішнього політичного середовища. Дослідник пропонує аналітичну структуру, яка враховує джерела особистої влади, глибинну психологію лідера та інституційні інструменти, доступні для реалізації владних повноважень [168, с. 18].

Вітчизняний дослідник Микола Головатий також наголошує на необхідності розкриття суспільних функцій політичного лідера. За його переконанням, основними функціями ПЛ є: програмна (визначення курсу розвитку), інтегративна (об'єднання суспільства), управлінська (ухвалення рішень), захисна, мобілізаційна, функція легітимації [26, с. 45].

Ми поділяємо позицію щодо того, що природа ПЛ нерозривно пов'язана з явищем політичної еліти, а також із психологічними аспектами взаємодії лідера та його послідовників, адже лідерство не може існувати у соціальному вакуумі [26, с. 50].

Під час ана лізу партійного лідерства як специфічного різновиду ПЛ, варто згадати позицію М. Острогорського, який вказував на небезпеку узурпації політичного авторитету. На його думку, політична реальність зводиться до конфлікту інтересів, де лідер є модератором, а іноді й маніпулятором суспільного блага.

Доповнюючи цю картину, дослідник Д. Офосу-Анім доводить, що поведінка є головною першопричиною результатів управління. Дослідження показує, що особистісні риси, стиль управління, рівень політичної мотивації та стресостійкість є центральними концептами, які визначають поведінку лідера у політичному середовищі. Здатність бачити різні причини для певної позиції та диференціювати ідеї стає критично важливою для ухвалення рішень [217, с. 410].

Таким чином, ми доходимо висновку, що в структурі ПЛ переплітаються інституційні вимоги та особистісні характеристики. У цьому контексті ключового значення набувають поняття авторитету (як формально легітимованої влади), харизми (як екстраординарної властивості) та іміджу (як свідомо сконструйованого публічного образу).

Дослідження поняття «авторитет» у політології обґрунтовано спирається на класичну соціологічну модель. Центральне місце посідає теорія Макса Вебера, який увів трискладову класифікацію легітимного панування. Як зазначає М. Вебер у праці «Economy and Society», авторитет - це легітимна влада, яку люди добровільно визнають, поділяють її цінності і якій свідомо підкоряються [245, с. 216].

Концепція авторитету бере свій початок із часів обговорення природи політичної влади у праці Томаса Гоббса «Левіафан» [23], де влада розглядалася як засіб подолання хаосу.

Проте саме М. Вебер надав цьому поняттю сучасного соціологічного звучання. Він розрізняв три ідеальні типи авторитету: традиційний, раціонально-правовий та харизматичний [245, с. 217]. На нашу думку, ця типологія залишається ключовим методологічним інструментом на сучасному етапі.

Традиційний авторитет ґрунтується на вірі у святість традицій та на визнанні статусу тих, хто здійснює владу відповідно до них. Лояльність у цій парадигмі спрямована на усталені форми поведінки та спадкові якості правителя. Цей тип забезпечує стабільність, але є негнучким у періоди

модернізації [245, с. 228].

Раціонально-правовий авторитет (далі - РПА) базується на вірі у формальну правильність законів, норм та процедур. Влада належить не конкретній особі, а інституції чи посаді. М. Вебер стверджував, що найкращим прикладом РПА є бюрократія, яка домінує в сучасних державах [245, с. 219].

ХА спирається на відданість мас винятковим якостям або зразковому характеру окремої особистості. Це ірраціональна влада, яка часто виникає як відповідь на соціальну кризу, коли правові інститути демонструють свою недієздатність [245, с. 245].

Для систематизації співвідношення цих форм легітимного панування ми узагальнили їхні характеристики у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Форми легітимного панування

Тип авторитету (за М. Вебером)	Джерело легітимізації влади	Об'єкт лояльності послідовників	Основний інструмент управління та контролю	Динаміка стабільності
Традиційний	Усталені традиційні, звичаї, історична рутина	Спадковий правитель, родина	Звичаєве право, історичні прецеденти	Висока, консервативна
Раціональноправовий (РПА)	Формальні норми, закони, процедура, вибори	Закон, інституція, держава	Бюрократія, судова система	Висока, передбачувана
Харизматичний (ХА)	Екстраординарні якості особистості	Особистість лідера	Динамічна поведінка лідера, емоційний вплив	Низька, перехідна

Джерело: [245, с. 241-244]

Авторитет у загальній структурі ПЛ слугує несучим каркасом. Без авторитету лідер перетворюється на керівника, що спирається виключно на

фізичний примус. Разом з тим, РПА сам по собі часто виявляється недостатнім для мобілізації громадян у періоди соціально-економічних криз. У таких ситуаціях виникає суспільна потреба в ірраціональному компоненті влади - політичній харизмі [245, с. 246].

У сучасному процесі ідеальних типів авторитету майже не існує; відбувається їхнє злиття. Політичні лідери демократій змушені спиратися на РПА, але для перемоги на виборах та забезпечення когнітивної легітимації вони активно конструюють привабливий імідж [187, с. 54].

Разом із тим, як інструмент ірраціонального впливу, харизма завжди несе ризик зловживань. Лідери можуть спрямовувати суспільну енергію задля задоволення вузькокорпоративних чи авторитарних потреб. У таких ситуаціях масова свідомість наділяє політика ідеалізованими рисами, які не мають нічого спільного з реальністю. Цей ефект часто штучно підтримується завдяки дистанціюванню від електорату та генерації «штучного містицизму» навколо правителя.

Антитезою здорового політичного авторитету є вождизм, або культ особи. Він характеризується сліпою вірою у непогрішність лідера. За допомогою маніпулятивних політтехнологій критичне мислення мас поступово блокується. Усі здобутки держави приписуються виключно главі, а провали інтерпретуються як саботаж або некомпетентність підлеглих. Подібна деградація комунікації неминуче веде до інституційної кризи в суспільстві.

Категорія «харизма» є найбільш абстрактним елементом ПЛ. Відповідно до соціологічного визначення, харизма - це виняткова якість особистості, завдяки якій вона сприймається послідовниками як наділена надприродними або екстраординарними властивостями, недоступними іншим [245, с. 242].

У сучасній політології акцент зміщується з внутрішніх властивостей на характер соціально-комунікативних взаємовідносин. Дослідник Д. Белл стверджує, що харизма в сучасному розумінні - це специфічні відносини з громадою послідовників, які вірять, що якості їхнього лідера здатні врятувати їх від екзистенційної кризи. На думку автора, потенційно авторитарна харизма

є явищем, що виникло в епоху революцій [166, с. 15].

Ми зазначаємо, що харизма та імідж відіграють вирішальну роль у впливі на виборців. Хоча харизма може бути вродженою рисою, її реальний масштаб залежить від того, як саме вона виражається через ПІ. Харизма без належного комунікативного оформлення ризикує залишитися непоміченою. Ораторське мистецтво може бути посилене за допомогою словесних образів, створених командою професіоналів.

Варто звернути увагу на напрацювання дослідниці Н. Петлюченко, яка запроваджує концепт «Homo charismaticus». Вона доводить, що харизма має вимірювану кінетичну, експериментально-фонетичну та дискурсивну специфіку, яку можна об'єктивно ідентифікувати у виступах сучасних політиків. Це підтверджує тезу про те, що харизма - це організований набір комунікативних, риторичних та невербальних практик, здатних формувати стан довіри [103, с. 94].

Окремим аспектом є феномен «рутинізації харизми». Оскільки ХА за своєю природою є транзитним, він існує в «чистій» формі лише в момент своєї безпосередньої появи. Щоб інституціоналізуватися, харизма повинна змінити свою первісну природу та трансформуватися у традиційний або раціонально-правовий авторитет [232, с. 95]. На нашу думку, процес рутинізації - це критичний момент для політичного лідера: здатність перетворити енергію електорального піднесення у конструктивні інститути державного управління.

Складним явищем є штучне конструювання харизми. Як доводить дослідник Я. Плампер, аналізуючи радянську ретроспективу, влада може маніпулювати харизмою попередників. Й. Сталін конструював свою харизму через «культ особи», здійснивши привласнення оригінального авторитету, згенерованого лідерством В. Леніна [223, с. 32]. Це свідчить про те, що харизма може виступати як політична технологія (квазіхаризма).

У праці «The double-edged sword of leader charisma» наголошується на парадоксі харизматичного впливу - існує «параболічна функція корисності» харизми. На певному рівні ефективність лідера досягає піку. Зростання

харизми понад цей пік може знизити загальну ефективність управління, роблячи лідера менш уважним до операційного менеджменту [239, с. 115].

Поняття «імідж лідера» є відносно новим конструктом інформаційної епохи. Вітчизняні дослідники В. Корнієнко та С. Денисюк дають визначення: «Імідж є образом ідеального та реального політичного діяча, який сформувався в політичній свідомості мас». З іншого боку, ПІ трактується як штучно сконструйований образ людини, покликаний здійснювати навіюваний вплив на сприйняття аудиторії [68, с. 22].

Ми вважаємо, що імідж слугує комунікативним інтерфейсом між свідомістю лідера та суспільства. Політолог Валерій Бебик пропонує класифікацію ПІ:

- «Діловий імідж» - базується на ідеології ринкової ефективності та прагматизму.
- «Інтелектуальний імідж» - виникає на основі твердження, що для управління необхідні професіонали-технократи.
- «Народний імідж» - будується на прагненні сформувати ставлення до себе як до «свого хлопця», вихідця з народу [7, с. 24].

Формування ПІ не є стихійним процесом. Психологічні методи конструювання образу дають змогу створювати синтетичні образи політиків, які поширюються серед громадян. З урахуванням нейропсихології створений імідж може компенсувати відсутність вроджених якостей лідера.

В умовах становлення інформаційного суспільства значення іміджу різко зростає. Комунікативні процеси сьогодні набувають принципово нових форм, які викликані впливом на людину засобів масової інформації. Образ політичного лідера сприймається саме таким, яким його представляють ЗМІ. У свідомості електоральної аудиторії створюється картина кращого світу, що контрастує зі справжнім станом справ, а його потенційна влаштованість визначається заслугами ПЛ. Голосування за того чи іншого політика також набуває віртуального характеру[101, с. 135].

Процес політичних виборів можна розглядати як заздалегідь організовану

комунікаційну подію, відрепетирувану та звернену до населення. Сучасні імідж-технології формують позитивне враження про ПЛ на виборця. ПІ створює певну соціально-психологічну установку, що визначає поведінку людини стосовно політичного об'єкта. Люди, отримуючи інформацію з масмедіа, не замислюються про те, що починають сприймати політичного лідера як образ, нав'язаний їм політтехнологами. Ці властивості іміджу дозволяють спеціалісту паблік рилейшнз використовувати його як інструмент маніпулювання свідомістю [101, с. 136].

Це означає, що, ухвалюючи рішення, ми часто змушені спиратися на імідж, на картинку, що відображає основні риси ПЛ, але, можливо, не є його справжнім. Те, про що реально думає і що робить політик, стає менш важливим. На переконання дослідника іміджу Г. Почепцова: «може скластися думка, що створення іміджу ПЛ засобами ПР - це витончений обман електоральної аудиторії. Не слід розглядати ПР як варіант породження неправдивої інформації, на неправді неможливо рухатися нескінченно, подібний ланцюжок рано чи пізно розірветься. Жодний інструментарій ПР не допоможе подолати дійсність. Аксіома іміджевих технологій - варто змінювати не самого політика, а його імідж [101, с. 137].

Незважаючи на різницю ідеологій та політичних уподобань, програмні обіцянки будуються приблизно однаково, виявляючи більше подібностей, ніж відмінностей.

Багато дослідників вважають, що першочергове завдання у процесі конструювання іміджу політика - зближення його із населенням. Формування іміджу ПЛ протягом усієї його політичної кар'єри - це взаємозумовлений процес руху від населення до політика та від політика до населення. У ході цього зустрічного руху і розігрується той міф, який начебто приховано лежить у глибинах колективної психіки. У цьому сенсі політична кампанія є міфологічним сюжетом, що ожив на якийсь час. Це міф, який у сприйнятті населення стає бажаною та привабливою реальністю, що мотивує соціально-політичну поведінку цільових груп [101, с. 138].

Інші дослідники вважають, що формування політичного іміджу починається з постановки мети. Чітко сформулювавши цілі, можна визначити характеристики, які повинні відповідати бажаному політичному іміджу. Визначивши мету, необхідно, по-перше, розробити іміджеву стратегію, спрямовану на формування «стратегічного образу», який слід запровадити цільовим аудиторіям через маніпуляцію символами та образами, змусити населення повірити, що цей політик відповідає її потребам та очікуванням.

По-друге, щоб реально визначити, який політик потрібний населенню, сьогодні необхідно постійно проводити соціологічні опитування, психологічні та політичні дослідження, тобто систематично здійснювати моніторинг громадської думки та настрої щодо тих чи інших політиків, партій, громадських рухів тощо.

По-третє, знаючи вимоги та очікування цільової аудиторії щодо бажаного образу ПЛ, необхідно уважно розглянути реальні позитивні та негативні характеристики даного політика, виявити, які його якості підлягають посиленню, а що, навпаки, має бути усунуто з майбутнього іміджу [95, с. 300].

Формування ПІ залежить від груп суб'єктів, що взаємодіють, соціально-політичної комунікації, для яких політичний лідер постає як претендент на владу на різних рівнях: біологічному; особистісному; соціальному; трансцендентному. Об'єднання, злиття всіх цих рівнів у єдине соціальне уявлення про політичного лідера здійснюється в колективному дискурсі та у різного роду групових комунікаціях [128, с. 100].

До біологічного рівня оцінки політичного лідера належить така частина асоціацій суб'єкта: зовнішній вигляд, фізична сила, темперамент, емоційне враження від зовнішності та особистості політика та інші. До асоціацій соціального рівня належать: дії політика та сфера його діяльності, політичні настанови та способи реалізації влади, політична програма та інші. До трансцендентних асоціацій рівня сприйняття політика - релігійність, національна ідентичність, ставлення до країни, народу, громадянська позиція [95, с. 301].

Фахівець паблік рилейшнз повинен спрогнозувати враження, яке зробить образ політичного лідера на електоральну аудиторію на всіх рівнях, проаналізувати вже сформований образ і, у разі необхідності, скоригувати його. Для формування іміджу політичного лідера PR-фахівцю необхідно враховувати не лише рівні сприйняття образу, а й іміджеві характеристики, які також складаються із реальних якостей об'єкта іміджування та очікуваних, тобто піддаються коригуванню залежно від мети передвиборної кампанії та ситуації на політичній арені:

- психофізіологічні (активність, агресивність, сила та міць, а також протилежні їм якості);

- особистісно-комунікативні (пов'язані з каналом передачі інформації, такі, як фото- або телегенічність, тембр голосу і т.д.);

- соціальні (моделювання людських якостей, що сприймаються людьми: доброта, чуйність, відкритість для інших тощо);

- міфосимволічні (що підводять об'єкт до наявних у цільової аудиторії стереотипних уявлень);

- професійні (відбивають вимоги та очікування масової аудиторії щодо зовнішніх та частково внутрішніх уявлень про професію);

- контекстні характеристики, що залежать від іміджу опонента політика («сильний» на тлі «слабкого») [95, с. 305].

У праці Д. Гарзії «The Personalization of Politics in Western Democracies» доводиться, що відбувається персоналізація та стандартизація політичного лідерства. На перший план виходить здатність політика проєктувати компетентність та харизму, що часто є важливішим за ідеологічну позицію [187, с. 54].

Окремим, вкрай специфічним виміром досліджуваного феномену є «харизма імені». Цей інструмент можна типологізувати за кількома напрямами.

Перший напрям - привласнення імені відомого попередника для прямого трансферу легітимності. Класичним історичним прикладом є Октавіан Август,

який, успадкувавши ім'я Юлія Цезаря, конвертував його в політичну лояльність римського плебсу [9, с. 201]. Схожою стратегією скористався Шарль Луї Наполеон. Апелюючи до народної ностальгії за часами Бонапарта в період «Весни народів», він еволюціонував від посади президента до статусу імператора Наполеона III [225].

Другий напрям - конструювання імен-символів для фіксації власної історичної ролі. Репрезентативним є приклад Мустафи Кемаля. Взявши офіційне прізвище Ататюрк («батько тюрків»), він сакралізував свій статус засновника сучасної Туреччини. Його наступник Ісмет Іненю увічнив у власному імені військову перемогу при Іненю. Це стало потужним маркером його політичного капіталу. До цієї ж категорії належить специфіка іменування більшовицької еліти. Потреба в підпільній діяльності змусила їх творити псевдоніми із жорсткою «металічною» семантикою (Сталін, Молотов) або приховувати етнічне походження (Троцький). Згодом ці імена перетворилися на невід'ємний елемент радянського міфодизайну та інструмент сугестивного впливу на пролетаріат [248].

Третій напрям- це політичні прізвиська, які акумулюють специфічні риси іміджу та емоційно прив'язують виборця до політика. Метафора «Залізна леді» додала М. Тетчер необхідного ореолу непохитності [177].

А у випадку А. Шварценеггера прізвисько «The Governator» (симбіоз посади губернатора та кінообразу Термінатора) дозволило безшовно перенести впізнавану голлівудську харизму у площину реального державного адміністрування. Подібні маркери (як-от позивний «Че» Ернесто Гевари або титул «батька республіки» Дж. Вашингтона) продовжують функціонувати в політичному просторі як автономні харизматичні ідеологеми, до яких апелюють наступні покоління.

Невід'ємною частиною конструювання ПІ є інститут «політичних сурогатів». Як зазначають дослідники, сурогати - це довірені особи, які займаються просуванням іміджу лідера в комунікаційному середовищі. Вони захищають його репутацію та моделюють поведінку «відданого послідовника»

(наприклад, залучення відомих осіб до виборчих кампаній) [234, с. 149].

У площині реального політичного управління ці концепти ніколи не існують ізольовано. Вони утворюють нелінійну динамічну систему взаємної детермінації.

М. Головатий зазначає, що необхідно чітко розуміти фундаментальну відмінність між поняттями «ПІ» та «політична харизма» [26, с. 67]. Харизма є суб'єктною - це первинна психоемоційна здатність відчувати настрій мас. Імідж є об'єктним - це інформаційний продукт, розроблений командою політтехнологів.

Однак, на практиці ці явища взаємодоповнюють одне одного. Внутрішня харизма стає фундаментом для побудови ПІ. З іншого боку, успішною технологією може стати експлуатація виключно позитивного іміджу та харизми лідера, що компенсує організаційні недоліки (як це спостерігалося у виборчих кампаніях в Україні) [111, с. 312].

Лише на перетині трьох сфер формується феномен ефективного ПЛ. Влада без іміджу стає відчуженою; харизма без авторитету - маргінальним явищем; імідж без компетенції - медійною імітацією. (Рис. 2)

Перетин трьох ключових концептів формує простір **ефективного політичного лідерства**, де інституційна влада підкріплюється екстраординарними рисами лідера та грамотно сконструйованою публічною комунікацією.

Рис. 2. Синергетична модель структури політичного лідерства.

Авторитет є кінцевою метою будь-якого ПЛ. ПІ та харизма виступають інструментами конвертації амбіцій у легітимний державний статус. Коли лідер здобуває посаду, виникає потреба в рутинізації харизми - переході до РПА [232, с. 96].

Емпіричним підтвердженням цієї синергії є приклад лідерства Президента України В. Зеленського. Дослідники іміджу проаналізували як його медійний бекграунд трансформувався у політичний капітал. В. Зеленський стратегічно використав соціальні медіа (далі – СМ) для апелювання до міжнародної аудиторії. Він поєднав текстові меседжі та візуальні наративи для конструювання воєнного порядку денного. Це доводить, що для підтримання ефективної комунікації лідери повинні балансувати між законами психології та специфікою цифрових ЗМК [244, с. 4].

Небезпечним для демократії є співвідношення концептів у контексті радикального популізму. Згідно з дослідженнями К. Мудде, авторитет популістських лідерів часто ґрунтується на здатності апелювати до ображеної ідентичності «чистого народу» на противагу «корумпованій еліті». Замість рис спасителя політтехнологи конструюють ПІ агресивного «захисника нації». Політичний успіх таких діячів спирається на специфічно сконструйований ПІ, який резонує з консервативними уявленнями про авторитет [213, с. 545].

Як демонструють емпіричні дані у сфері політичного маркетингу [216, с. 45], процес підтвердження авторитету є багатофакторним. Інституційні механізми (вибори) складають найбільшу питому вагу.

Проте стратегічне управління, здатність брати відповідальність та ефективність у періоди криз у сукупності формують базу компетентності, без якої харизматичний імідж швидко втрачає релевантність [215, с. 47].

Синтезуючи теоретичний та емпіричний матеріал, ми робимо висновки щодо співвідношення досліджуваних категорій:

а) авторитет є базовою категорією ПЛ. Він визначає формальну і

моральну здатність легітимно здійснювати владу. У сучасних умовах домінує РПА, однак він потребує емоційного та комунікативного підживлення.

б) політична харизма слугує як ірраціональний ресурс ПЛ, що дозволяє лідеру здобувати авторитет у кризові періоди. Без рутинізації та інституціоналізації харизма приречена на згасання.

в) імідж лідера - це керований конструкт, що слугує комунікативним мостом між лідером та свідомістю. За відсутності яскравої харизми вдалий ПІ здатен легітимізувати авторитет політика, а за наявності харизми - підсилити її проекцію.

У підсумку, ми доходимо висновку, що ефективне ПЛ у сучасному процесі можливе лише за умови органічного симбіозу цих трьох елементів.

Професійний імідж формує первинне сприйняття, харизма генерує довіру, а авторитет фіксує цей стан у правових рамках. Розмежування цих понять не повинно зводитись до їх ізоляції. Лише міждисциплінарний підхід дозволяє оцінити реалії політичного процесу.

1.3. Методологічний інструментарій аналізу ментальних складових політичної діяльності

Дослідження феномену політичного лідерства в сучасній вітчизняній та світовій науці вимагає застосування глибокого, багатовимірного та міждисциплінарного підходу. На нашу думку, традиційні структурно-функціональні методи та суто формально-інституційний аналіз вже не здатні повною мірою пояснити приховані ірраціональні, емоційні та когнітивні механізми, які лежать в основі взаємодії між політичним лідером та масами. З огляду на це, фокус нашого дисертаційного дослідження об'єктивно зміщується на ментальні складові політичної діяльності (далі - МС ПД) та феномен харизми політичного лідера (далі - ХПЛ).

Суттєвим доповненням є думка, яку сформулював академік В. Смолій у

виданні «Україна крізь віки». Він доводить, що системне вивчення менталітету та людської природи дозволяє визначити головні шляхи формування політичної свідомості нації. Аналіз цього антропологічного виміру стає необхідним, адже, як зазначає дослідник Ю. Шайгородський у статті «Ціннісні та міфологічні детермінанти політичної поведінки», менталітет органічно входить до внутрішньої структури явища, яке визначається як національна політична культура (далі - НПК). Міфи та стереотипи поведінки виступають потужними регуляторами суспільного життя, створюючи живильне середовище для прояву лідерських якостей. [154, с. 38].

Ефективний аналіз таких моделей потребує застосування комплексного інструментарію. У контексті сучасних викликів, пов'язаних із російсько-українською війною [90], доцільним є використання методологічного підходу, який дозволяє інтерпретувати ПМ крізь суспільні сподівання, міфологеми та соціальні травми, уникаючи спрощеного розуміння соціальної дійсності.

Сучасні політичні студії дедалі частіше залучають міждисциплінарний інструментарій. Водночас Дж. Дракман та його співавтори звертають увагу на ризик часткового застосування суміжних теорій, коли дослідники запозичують лише окремі зручні концептуальні рамки, що створює ілюзію повноти, але не забезпечує глибини аналізу. Для уникнення цієї проблеми, у дослідженні розроблено єдину теоретичну модель. [179, с. 485-490].

Відповідно до позиції вітчизняних учених Е. Афоніна та А. Мартинова, в умовах глобальної турбулентності психічний фактор часто відіграє роль системоутворювальної домінанти [3, с. 18]. У зв'язку з цим ПМ розглядається як ієрархічна структура. Її першоосновою слугує колективне несвідоме (архетипові патерни), на базі якого формуються соціальні стереотипи, свідомі орієнтації та безпосередня електоральна поведінка [125, с. 35].

Як наголошує Т. Мадрига, інститути громадянського суспільства в Україні відіграють вирішальну роль у консолідації демократичного політичного устрою, активно взаємодіючи з інформаційним простором і забезпечуючи стійкість суспільства до маніпуляцій [63, с. 19]. Зі свого боку С.

Матвієнків та Т. Лущагіна доводять, що актуальний стан національно-політичної свідомості українців зумовлений переосмисленням фундаментальних цінностей та динамікою суспільної довіри до політикуму [206, с. 94].

Аналіз ПМ вимагає звернення до процесів її тривалого формування під впливом соціокультурних та геополітичних чинників. Дослідження цього підґрунтя спирається на архетипну методологію, яка розглядає політичні інститути як носіїв специфічної «архетипної місії» [3, с. 20].

На основі робіт О. О. Гордійчук та матеріалів колективної монографії за редакцією М. П. Требіна можна констатувати, що засади легітимації влади на вітчизняних теренах формувалися ще від часів Київської держави [142, с. 145]. Досліджуючи етнополітичні процеси, О. О. Рафальський звертає увагу на те, що консолідація українського суспільства є критично важливою передумовою для успішного розвитку держави, і цей процес тісно пов’язаний із наявними ментальними традиціями самоорганізації населення [117, с. 45].

Застосовуючи компаративний аналіз, суперечливі риси української ментальності можна умовно класифікувати на три групи, які перебувають у постійній динамічній взаємодії (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Суперечливі риси української ментальності

Категорія ментальних рис	Сутнісна характеристика	Вплив на державотворення
Конструктивні	Волелюбність, громадівство, неприйняття авторитаризму, прагнення справедливості.	Забезпечують здатність до горизонтальної самоорганізації (Майдани, волонтерський рух).
Деструктивні	Певний комплекс меншовартості, емоційна реактивність орієнтація на популістичних лідерів.	Ускладнюють розбудову інституцій, роблять суспільство вразливим до інформаційних маніпуляцій.

Архетипні	Домінування архетипу «Землі-Матері», глибокий емоційний патріотизм.	Сприяють згуртуванню нації в періоди екзистенційних криз та збереженню ідентичності.

Джерело: [31, с. 78]

Варто зазначити, що тривалі історичні травми та збройна агресія рф суттєво змінили суспільну свідомість. Аналізуючи інтелектуальну еліту, А. Бичко та І. Бичко зазначають, що українській ментальності внутрішньо притаманний спротив імперським моделям, що відображається у прагненні до конструктивної розбудови, а не до агресивної експансії [11, с. 15].

Для практичної перевірки теорії в дослідженні необхідно спиратися на перевірені психометричні інструменти. Найбільш релевантною у світовій практиці є розробка Джея Конгера та Рабіндри Канунго. У своїй базовій праці «Toward a behavioral theory of charismatic leadership in organizational settings» (1987) автори запропонували вимірювати харизму не як езотеричну ауру, а як набір конкретних поведінкових атрибутів, які піддаються безпосередньому спостереженню та кількісній математичній оцінці [174, с. 638].

Шкала Конгера-Канунго (далі - ШКК) фокусується виключно на деконструкції поведінкових тактик лідера. Ми пропонуємо використовувати цю матрицю як основний емпіричний шаблон. У своїй переглянутій та найбільш науково обґрунтованій версії (1997 року) ШКК складається з 20 пунктів (індикаторів) і чітко структурує політичну діяльність на три логічні стадії та п'ять підшкал [174, с. 640]:

Стадія І. Оцінка статус-кво (Аналіз середовища)

Фактор 1. Чутливість до середовища (Sensitivity to the Environment) — 4 пункти:

1. Легко розпізнає перешкоди та обмеження у фізичному/інституційному середовищі (брак ресурсів, фінансів, зброї).
2. Чітко розпізнає бар'єри у соціокультурному середовищі (ментальні стереотипи, брак підтримки електорату).
3. Адекватно оцінює приховані здібності та потенціал свого

оточення/суспільства.

4. Об'єктивно усвідомлює межі можливостей та слабкості своєї команди чи держави [174, с. 642].

Фактор 2. Чутливість до потреб електорату (Sensitivity to Member Needs) — 3 пункти:

5. Впливає на інших шляхом розбудови взаємної симпатії, довіри та поваги (а не через посадовий диктат).

6. Виявляє щиру турботу про потреби та почуття своїх послідовників.

7. Часто висловлює особисту стурбованість потребами та емоційним станом мас (транслює глибоку емпатію) [174, с. 643].

Стадія II. Формулювання візії (Проєктування майбутнього)

Фактор 3. Стратегічна візія та її артикуляція (Strategic Vision and Articulation) — 7 пунктів:

8. Пропонує надихальні стратегічні цілі для розвитку держави/організації.

9. Здатний ефективно мотивувати маси, переконливо артикулюючи високу значущість їхньої місії.

10. Постійно генерує інноваційні ідеї щодо майбутнього розвитку.

11. Є надзвичайно захопливим та яскравим публічним промовцем (ораторський магнетизм).

12. Має чітке бачення майбутнього; часто пропонує ідеї щодо нових можливостей.

13. Діє як підприємець (новатор); миттєво використовує нові можливості для досягнення цілей.

14. Легко розпізнає нові зовнішні можливості у макроекономічному чи геополітичному просторі [174, с. 644].

Стадія III. Впровадження візії (Дія та самопожертва)

Фактор 4. Особистий ризик (Personal Risk) — 3 пункти:

15. Бере на себе високі особисті ризики (репутаційні, політичні, фізичні) заради досягнення спільної мети.

16. Часто свідомо йде на значні особисті втрати (витрати) заради інтересів

держави.

17. Досягаючи цілей, безпосередньо бере участь у діяльності, пов'язаній з очевидною небезпекою чи загрозою для власних інтересів.

Фактор 5. Неконвенційна поведінка (Unconventional Behavior) — 3 пункти:

18. Вдається до нетрадиційної (нестандартної) поведінки для досягнення цілей.

19. Використовує інноваційні, нешаблонні засоби для розв'язання державних завдань.

20. Часто демонструє унікальну або екстравагантну поведінку, яка відверто дивує чи шокує істеблішмент (реалізація архетипу Трикстера/Бунтаря) [174, с. 645].

Системне використання 20-пунктової ШКК як МІ дозволяє нам конвертувати ірраціональне сприйняття ХПЛ у підтверджені статистичні моделі, оцінюючи політиків за кожним з п'яти факторів (Рис.3).

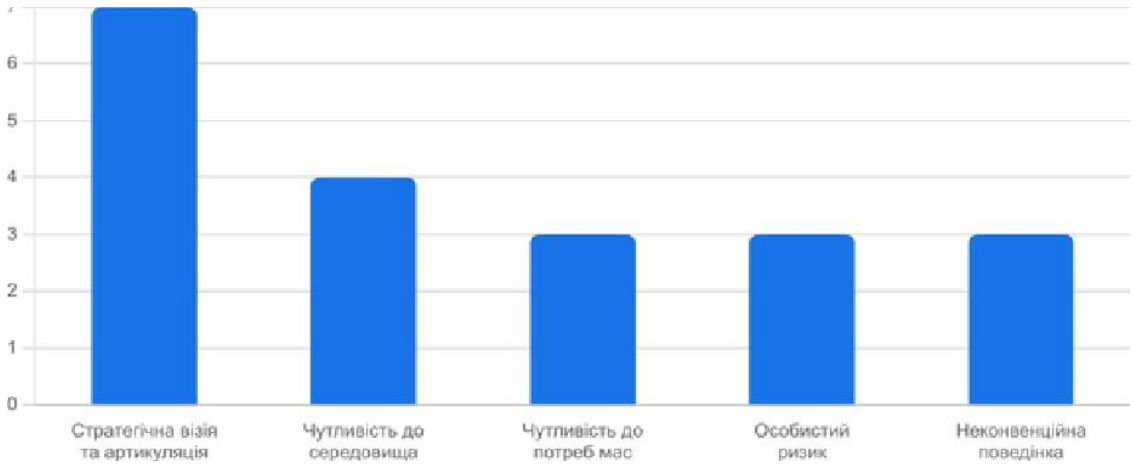

Рис. 3. Розподіл індикаторів у Шкалі Конгера-Канунго

Шкала Конгера-Канунго є суворим біхевіоральним інструментом. Її головний принцип — оцінювання здійснює не сам політик, а його послідовники (виборці, експерти, підлеглі), що мінімізує суб'єктивність та ефект соціальної бажаності.

Оцінка відбувається за 6-бальною шкалою Лікерта (де 1 — *«абсолютно*

не характерно для політика», а 6 — *«дуже характерно»*). Респондент виставляє бал за кожним із 20 тверджень. Підсумок балів дозволяє сформувати об'єктивний «профіль харизми» лідера.

У сучасній політології ці 20 індикаторів також слугують матрицею для контент-аналізу (дистанційного профілювання). Дослідники аналізують тексти виступів, відеозвернення та пости політика в соцмережах, підраховуючи частоту трансляції ним маркерів «особистого ризику», «емпатії» чи «неконвенційності», що дозволяє об'єктивно виміряти його харизматичний потенціал та спрогнозувати успішність виборчої кампанії.

Аналіз масової ментальності необхідно доповнювати вивченням когнітивної архітектури політичних лідерів. Зважаючи на неможливість безпосереднього психологічного тестування високопосадовців, обґрунтованим є застосування методів дистанційного психологічного профілювання [190, с. 180]. Важливим компонентом цього підходу є методика когнітивного картування, концептуалізована Р. Аксельродом. Когнітивна карта - це наочна схема, що моделює структуру переконань публічної особи на основі контент-аналізу її виступів. Процедура передбачає виокремлення базових концептів та фіксацію причинно-наслідкових зв'язків між ними, що дозволяє формалізувати оцінку глибини мислення політика. Незважаючи на складність, такий підхід забезпечує розуміння логіки осіб, які ухвалюють стратегічні державні рішення. [164, с. 56-60].

Фундаментальним базисом у західній методологічній парадигмі вивчення ХПЛ стала робота Роберта Хауса (див. додаток В). У своїй епохальній статті «A 1976 Theory of Charismatic Leadership» Р. Хаус здійснив революційний методологічний зсув: на його думку, харизму слід визначати не через абстрактний містичний чи божественний дар, як це традиційно робилося з часів Макса Вебера, а виключно через конкретні, прикладні ефекти, які лідер справляє на своїх безпосередніх послідовників [191].

Відходячи від тавтологічних визначень, теорія Р. Хауса 1976 року виокремлює ключові наслідки харизматичного лідерства. На думку автора,

харизма - це термін, який використовується для опису лідерів, що силою своїх особистих здібностей здатні мати глибокий та надзвичайний вплив на оточення, викликаючи безумовну відданість меті без огляду на власні інтереси послідовників [191]. Ми пропонуємо використовувати ці ефекти як залежні змінні в подальших емпіричних дослідженнях МС ПД.

Згідно з концепцією Р. Хауса, ХПЛ вимірюється через вісім ключових ефектів, які маси демонструють у відповідь на дії лідера:

а) Беззаперечна довіра до правильності переконань лідера.

*б)*Повна подібність переконань виборців до тих, що транслює лідер.

в) Безумовне прийняття особистості лідера.

г) Глибока афективна (емоційна) прихильність до лідера.

*д)*Добровільна та охоча покора.

*е)*Висока емоційна залученість послідовників у реалізацію місії.

є) Підвищення власних амбіцій та цілей послідовників.

*ж)*Зростання самоефективності - відчуття мас, що вони здатні зробити вагомий внесок у спільну справу [191, с. 10-15].

На думку Р. Хауса, лідерів з харизматичним впливом відрізняють специфічні внутрішні риси та поведінкові патерни. Згідно з Пропозицією 1 його теорії, характеристиками, які відрізняють харизматичних лідерів, є надзвичайно високий ступінь домінування, самовпевненість, глибока психологічна потреба у впливі на інших та непохитна віра в моральну правоту [191]. Без потужної внутрішньої потреби у впливі, лідер навряд чи зможе розвинути навички, необхідні для переконання мас.

Крім того, Р. Хаус стверджує, що харизматичні лідери свідомо відповідають на емоційні запити суспільства, застосовуючи сім специфічних тактик: вони підтримують ілюзію власної компетентності, постійно артикулюють ідеологічні цілі, апелюють до ідеалів, встановлюють високі очікування, пробуджують приховані мотиви та, найголовніше, використовують поведінковий механізм «моделювання ролі» (role modeling) [191]. Харизматичні лідери свідомо поводяться саме так, як вимагають цього

від електорату, застосовуючи продуману тактику конструювання іміджу (наприклад, демонструючи самопожертву).

Методологічна база сучасної політичної науки розширюється завдяки залученню програмного забезпечення для опрацювання якісних даних. Ці платформи допомагають структурувати великі масиви неформалізованого тексту (інтерв'ю, матеріали медіа, стенограми). Застосування алгоритмів аналізу тональності тексту (sentiment analysis) значно спрощує роботу дослідника. Він допомагає зробити дані об'єктивними, візуалізувати зв'язки між поняттями та зібрати надійну базу для порівняння різних культур.

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що формування адекватного та репрезентативного МІ для аналізу ментальних складових політичної діяльності та харизми вимагає обов'язкової і рішучої відмови від застарілих одновимірних підходів. Проведений у розділі детальний теоретико-методологічний аналіз дозволяє нам консолідувати інструментарій навколо трьох ключових векторів.

По-перше, поєднуючи українські дослідження влади та теорію Р. Хауса, ми можемо об'єктивно виміряти силу харизми. Для цього ми аналізуємо її вплив за вісьмома показниками: рівнем довіри, свідомим сприйняттям лідера (когнітивною ідентифікацією), зміною амбіцій та емоційною залученістю аудиторії. [191, с. 10].

По-друге, інтеграція новітньої еволюційної парадигми (на базі праць А. Грабо та М. ван Вугта) дозволяє нам кардинально по-іншому розглядати ХПЛ - як специфічний адаптивний «дорогий сигнал», покликаний біологічно та соціально вирішувати проблеми координації мас в умовах системного стресу [188, с. 482].

По-третє, введення у дослідницький обіг 20-пунктової ШКК забезпечує нас надійним, перевіреним психометричним каркасом для кількісного вимірювання МС ПД. Ця шкала дозволяє фіксувати чутливість політика до соціального середовища, його вміння чітко доносити свої ідеї та готовність до нестандартних, ризикованих кроків [174, с. 645].

Зрештою, поєднання класичних західних теорій із сучасними вітчизняними дослідженнями політики, медіа та іміджу забезпечує високу наукову новизну роботи. Завдяки такому підходу ми перетворюємо абстрактні уявлення про лідерство на чіткі критерії, які можна об'єктивно виміряти.

Проведений теоретико-методологічний аналіз дає підстави стверджувати, що концепт політичної харизми пройшов складний шлях еволюції: від містично-релігійного тлумачення до чіткого раціонально-функціонального інструменту політичної науки. Сучасна політологія відходить від класичної веберіанської парадигми, розглядаючи харизму не лише як руйнівну силу, а як необхідний механізм сакралізації та зміцнення нових державних інституцій у транзитних суспільствах.

Можна стверджувати, що системне розуміння політичного лідерства вимагає його розгляду як тріаду: «авторитет» (формально-правова база влади), «харизма» (внутрішній психоемоційний генератор мобілізації мас) та «імідж» (штучно сконструйована політтехнологами комунікативна зовнішня складова). Для уникнення суб'єктивності в оцінці ірраціональних рис лідера ми обґрунтували ефективність використання психометричного інструментарію, зокрема ШКК. Це дозволяє об'єктивно вимірювати харизму через конкретні поведінкові індикатори політика: його емпатію, здатність до стратегічного бачення та особисту готовність до ризику.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКО-МЕНТАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ІМІДЖУ

2.1. Роль національно-політичної ментальності у сприйнятті образу лідера

Вивчення механізмів формування політичного лідерства зумовлює необхідність поглибленого аналізу когнітивних, соціокультурних та історичних чинників. Вони значною мірою впливають на те, як суспільство ставиться до інститутів влади. Розглядаючи цю проблематику, особливу увагу слід звернути на національно-політичну ментальність (далі - НПМ), що діє як первинний соціально-психологічний фільтр. Через цей багаторівневий бар'єр, суспільна свідомість оцінює, сприймає або ж відкидає імідж політичного лідера (далі - ІПЛ).

Жоден політичний діяч не перебуває в інформаційному вакуумі. Його інформаційно-політичний образ (далі - ІПО) є наслідком взаємодії між реальними рисами політика та соціально-психологічними очікуваннями (далі - СПО), притаманними нації. Концепт НПМ відображає стан громадянських і політичних прав, а також політичні традиції, звичаї та форми взаємодії влади із суспільством. Політичний менталітет охоплює особливості сприйняття політики, поведінкові патерни нації та глибинні прагнення народу [66, с. 48].

Дослідження природи ІПЛ потребує аналізу архетипів та стереотипів сучасного українського суспільства. Історично ментальний образ українців формувався протягом багатьох століть. Серед визначальних чинників впливу варто виокремити зародження писемності, прийняття християнства, феномен козацтва, інтенсивний розвиток книгодрукування та освіти. Значну роль відіграло засвоєння європейських цінностей епохи Ренесансу та Просвітництва, а також історіософія вітчизняних мислителів: Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки [37, с. 62]. Їхні погляди стали основою світогляду, який є предметом нашого аналізу.

Відповідно до вимог комплексного аналізу було систематизовано основні джерела, що становлять методологічну базу.

Таблиця 2.1

Джерела вивчення архетипів

Автор / Дослідницький центр	Оригінальна назва праці або дослідження	Специфіка використання матеріалу в роботі
О. Гордійчук	Еволюція політичних традицій та ментальності українського суспільства	Аналіз еволюції традиції, відторгнення авторитаризму під впливом екзистенційних криз.
О. Донченко, Ю. Романенко	Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення)	Аналіз суспільної психіки, визначення глибинних регулятивів та архетипів політичної свідомості.
М. Козловець	Ментальність українського народу і процеси державотворення	Вплив національної ментальності на державотворення та легітимізацію влади.
М. Требін	Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції	Дослідження архетипів (Степ, Місто/Хутір, Бароко) та їхнього впливу на очікування від влади.
М. Пірен	Основи політичної психології	Базовий методологічний концепт взаємодії лідера з масами.
Н. Козаченко, М. Брюховецький	Інформаційний популізм як виклик відкритого суспільства	Аналіз впливу популізму.
Фонд «Дем. Ініціативи» та центр Разумкова	Підсумки 2023 року: громадська думка українців	Емпіричні дані щодо джерел соціального натхнення під час війни.
Центр Разумкова	Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центр Разумкова з 12 по 17 вересня 2024 року	Оцінка ставлення громадян до демократичного та авторитарного режимів.

		Продовження Таблиці 2.1
C. L. Hoyt, B. DeShields	How Social-Class Background Influences Perception of Political Leaders	Вивчення впливу соціального класу на оцінку ідеології політика та міжособистісної емпатії.
М. Грушевський	На порозі нової України. Гадки і мрії	Аналіз ставлення до автократії.
G. Melli, S. Scherer	Populist Attitudes, Subjective Social Status, and Resentment in Italy	Аналіз впливу суб'єктивного сприйняття соціального статусу на підтримку популізму.
J. D. Schmitz, G. R. Murray	Perceptions of political leaders: Demonstrating the effect of evolved psychological mechanisms on partisan identification	Вплив еволюційної психології на партійну ідентифікацію.
T. Zhurzhenko	What is left of the Orange Revolution?	Дослідження архетипу Гетьмана в українській політиці.

Джерело: [29, 30, 31, 37, 48, 65, 66, 106, 108, 109, 141, 193, 208, 226, 247]

Аналіз наведених праць свідчить про схожість позицій дослідників. Зокрема, М. Козловець розглядає процеси державного будівництва виключно крізь призму ментальності українців [66, с. 47]. На його переконання, своєрідне сприйняття етносом власного внутрішнього світу та зовнішніх умов сприяє консолідації нації. Тому успішний процес державотворення значною мірою спирається на відповідність політичної ідеї менталітету населення.

Для розширення контексту дослідження було залучено світовий досвід з політичної психології. У сучасній науці, зокрема в працях М. Пірен, лідерство розглядається як процес двосторонньої комунікації [108, с. 14]. У цьому контексті під політичною ментальністю найчастіше розуміють узагальнений своєрідний політико-психологічний синонімічний словник. Він дозволяє членам спільноти однаково сприймати реальність, давати їй оцінки та діяти згідно з негласними нормами.

Вітчизняні дослідники визначають правову ментальність як історично

сформовану систему стереотипів поведінки щодо закону, яку самі носії зазвичай не усвідомлюють [142, с. 10-12]. Цей підсвідомий аспект значною мірою формує очікування суспільства від політичних лідерів.

Процес творення ІПЛ варто розглядати не лише як політтехнологію, а й як взаємодію з еволюційно-психологічними механізмами. Зарубіжні дослідники зазначають, що партійна ідентифікація пов'язана з давніми силами еволюції. Виборці схильні переоцінювати фізичну домінантність кандидатів від своєї групи, що бере початок із часів первісних коаліцій, коли виживання залежало від фізичної сили вождя [226, с. 65-66]. В українських реаліях цей механізм резонує із запитом на «сильну руку» в періоди глибоких криз.

Важливим у структурі ІПО є вплив соціально-класової ідентифікації. Дослідники виявляють цікавий феномен: лідери, які сигналізують про походження з нижчого соціального класу, автоматично сприймаються як більш міжособистісно «теплі» та ідеологічно прийнятні [193, с. 241]. Це має прямий зв’язок з популістичними настроями в Україні.

Дослідження зарубіжних науковців доводить, що рушієм популізму є саме суб'єктивне сприйняття власного статусу: люди, які відчувають себе на нижніх щаблях ієрархії, мають вищу схильність підтримувати антиурядові проєкти [208, с. 2].

Для розуміння специфіки ставлення українців до влади доцільно звернутися до концепції соцієтальної психіки. Як зазначає дослідники в галузі психології, соцієтальна психіка є продуктом історико-культурного шляху, що втілює географічні та кліматичні умови життя народу [142, с. 30].

Можна виділити кілька ключових архетипів, які вплинули на формування української НПМ:

а) Архетип Великої Матері (Землі) - найдавніший архетип, що сформував осілий, миролюбний землеробський характер. Він детермінує велику роль родини та міцну прив'язаність до своєї землі, що зменшує агресивні експансіоністські мотивації нації [66, с. 51].

б) Архетип Степу (вплив природи) - безмежні простори визначили

свободолюбство та гостинність. Водночас, оскільки степ історично був відкритим для нападів, це сформувало войовничість і здатність до героїзму, що стало фундаментом козацького міфу.

в) Архетип Містечка та Хутора - виник як результат історичного протистояння між місцевою українською культурою та європейською культурою великого міста. Це явище сприяло розвитку індивідуалізму, який часом переходить у недовіру до великих інституціоналізованих систем (див. додаток Г) [142, с. 39-40].

Барокова «декоративність» - залишила у спадок специфічний акцент на прагненні привертати увагу до зовнішньої форми. У політичній площині це трансформується у шанолюбство та «гру на публіку». Саме звідси походить певна театралізованість сучасної політики та схильність захоплюватися яскравою формою замість управлінського змісту [48, с. 221].

Перераховані архетипи безпосередньо формують психологічні характеристики виборця. У комунікаційних процесах це часто знижує вплив раціональних аргументів. Український виборець нерідко оцінює політика за категоріями «щирий/нещирий», ігноруючи складні економічні програми [65, с. 100]. Така ментальна специфіка у поєднанні з маргінальністю еліт у пострадянський період призвела до ерозії інституційної довіри.

Зважаючи на це, варто звернути увагу на ставлення громадян до владних інституцій. Головною рушійною силою нашої історії була ідея не стільки побудови жорсткої держави, скільки уникнення будь-якого примусу. М. Грушевський, досліджуючи давні державні утворення, вказував на вирішальну роль віче та свідоме нехтування принципом автократії [37, с. 62].

Це історичне ставлення розвинулося у феномен «егалітарного негативізму» щодо власних лідерів. Виникає парадокс: з одного боку, існує стабільно низький рівень довіри до професійних політиків, а з іншого - зберігається інфантильне очікування, що конкретний лідер має миттєво вирішити всі проблеми громадян.

На перетині недовіри та віри в «політичне диво» відтворюється архетип

Гетьмана. В українській традиції лідер отримує повноваження, проте його можна усунути, якщо він не виправдовує очікувань [247]. Цим можна пояснити ефективність інформаційного популізму, що пропонує швидкі рішення проблем. ІПО політика є вкрай нестабільним: період активної підтримки швидко змінюється глибоким розчаруванням та звинуваченнями.

Військова агресія сприяла значним змінам у НПМ. Можна припустити, що війна не так змінила основні архетипи, як підсилила їх конструктивні прояви. Доведено, що криза активізувала глибинний патріотизм та відродження традицій народоправства [29, с. 31].

Для нашої ментальності характерним є абсолютне відторгнення диктаторських практик. Захист гідності робить будь-яке політичне насильство неприйнятним. Цю тенденцію підтверджують соціологічні дані. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова засвідчило, що у 2023 році головним джерелом натхнення для 43% українців стали їхні власні сім'ї, а другим - Сили оборони (16%) [106, с. 1]. Суспільство змістило фокус довіри від політичних інституцій до найбільш надійного мікросоціального оточення.

Також показовими є дані опитувань останніх років, зокрема соціологічної служби Центру Разумкова у вересні 2025 року (Рис.4). Попри колосальну втому, українська ментальність демонструє потужний демократичний імунітет: демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для 65,9% опитаних [118].

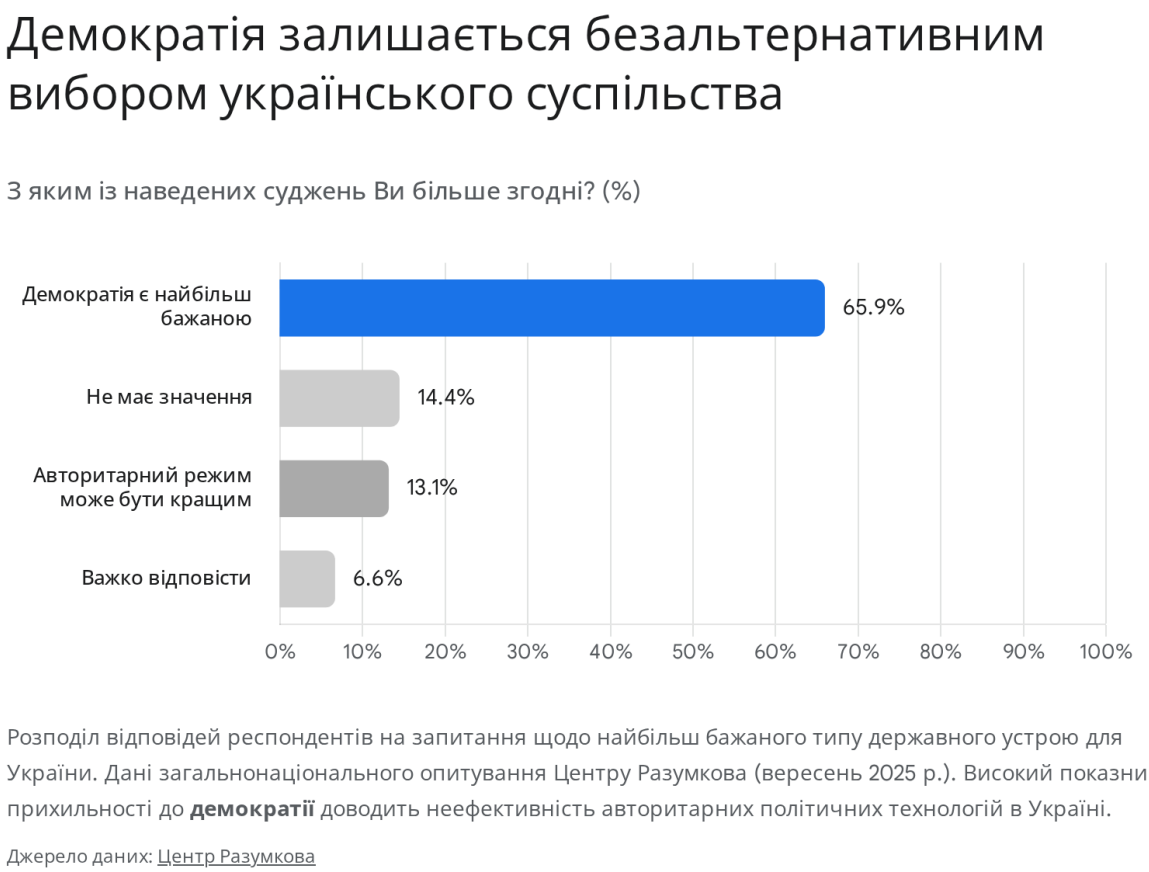

Рис. 4. Опитування громадської думки щодо бажаного типу державного устрою

Ці дані доводять, що сучасна політична культура українців залишається демократично орієнтованою. Здатність до колективної непокори зовнішньому ворогу відіграла вирішальну роль у збереженні держави.

Отже, НПМ є своєрідною основою, що окреслює межі сприйняття лідерства. Штучне створення образу політика без урахування цих чинників є малоефективним. Українська культура характеризується наявністю архетипів, які формують кордоцентризм та потребу в соціальній емпатії.

Суто технократичні лідери часто програють харизматичним ораторам через невідповідність цим емоційним очікуванням мас. Феномен «егалітарного негативізму» формує ситуацію, коли суспільство очікує від лідера швидких результатів, але водночас демонструє готовність до протидії авторитаризму. Легітимність лідера тримається на мінливій суспільній

підтримці (архетип Гетьмана).

Соціологічні опитування свідчать, що в умовах воєнного стану демократичні цінності в суспільстві залишаються стійкими. Відповідно, ефективний лідер має поєднувати навички емпатійної комунікації з дотриманням демократичних принципів. Будь-які спроби узурпації влади приречені на поразку. Визначення цих меж дозволяє перейти до подальшого аналізу стратегій політичної комунікації.

2.2. Архетипи та міфологеми як підґрунтя формування харизматичного іміджу в масовій свідомості

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства та тотальна цифровізація комунікаційних процесів парадоксально супроводжуються зниженням рівня критичного аналізу електорату. Традиційні раціонально-аналітичні моделі політичного переконання поступово втрачають свою ефективність. Головною причиною цього є когнітивне перевантаження аудиторії: перебуваючи під постійним інформаційним тиском, виборець демонструє «втому від раціональності».

Відтак актуалізуються ірраціональні та навіювальні фактори впливу на масову свідомість [53, с. 496]. Провідне місце серед цієї вибірки посідають архетипи та міфологеми, які утворюють психоемоційний фундамент для конструювання харизматичного іміджу та утвердження харизматичного лідерства.

Варто зауважити, що ХЛ доцільно розглядати не як вроджену властивість, а передусім як результат синергетичної взаємодії між лідером та його цільовою аудиторією.

Визначальну роль відіграє здатність політичного лідера створювати емоційний відгук із прихованими суспільними потребами. Дослідники зазначають, що харизма слугує тим рушієм, який здатен трансформувати соціальні переконання громадян, змінювати громадську думку та впливати на

вектори політичного процесу [53, с. 497].

Глибина цього впливу зумовлена специфікою масової психіки. За останніми науковими розвідками українській ментальності притаманна виражена головна емоційно-естетична риса. Суспільна свідомість часто схильна уникати когнітивного напруження, віддаючи перевагу міфологізованим наративам над раціональним аналізом [48, с. 145].

Масова свідомість відзначається ірраціональністю, що робить її сприятливим середовищем для інформаційних маніпуляцій. Архетипні образи ефективно долають бар'єри критичного мислення, впливаючи безпосередньо на підсвідомі установки.

Теоретичний базис дослідження впливу харизматичного іміджу спирається на аналітичну психологію та культурну антропологію. Основи цього підходу заклав К. Юнг, визначивши архетипи як успадковані структури колективного несвідомого, що визначають базові поведінкові патерни [160, с. 97].

Сучасні наукові розвідки розширюють цю концепцію. Зокрема, науковці доводять, що архетипні моделі передаються соціокультурним шляхом і функціонують як когнітивні іміджеві схеми [227, с. 3].

Після розпізнавання архетипу свідомість виборця екстраполює на лідера комплекс позитивних характеристик, часто ігноруючи об'єктивні факти.

Важливим для аналізу політичного лідерства є класифікація фенотипів харизми Й. Штайрера. Дослідник виокремлює чотири фундаментальні архетипи: герой, батько, рятівник та володар [231, с. 808]. Ці моделі знаходять широке емпіричне підтвердження в сучасному політичному процесі.

На відміну від універсального архетипу, міфологема діє в системі координат національної пам'яті. Архетипи забезпечують психологічний вимір впливу, тоді як міфологеми актуалізують локальні сенси та етнічний досвід. О. Паліюк звертає увагу на те, що в політичному іміджмейкінгу традиційні міфи трансформуються в етнічно зрозумілі стереотипи (наприклад, «господар» чи «захисник») [99, с. 142].

Синтез універсального архетипу та національної міфологеми є необхідною умовою для конструювання дієвого політичного міфу. Такі символічні конструкції виконують функцію сакралізації влади, формуючи навколо лідера атмосферу довіри [75, с. 119].

Дієвість харизматичного іміджу значною мірою ґрунтується на явищі «архетипного праймінгу». Сприйняття архетипних символів допомагає індивіду компенсувати дефіцит буттєвих сенсів. Шляхом психологічної ідентифікації з впливовим лідером послідовники компенсують власні незадоволення. Це проявляється у прагненні мас привласнювати здобутки політика та ототожнювати власні успіхи з його досягненнями (ефект BIRGing) [227].

Дослідники харизми лідера підкреслюють, що харизма безпосередньо інтегрується в ідентичність послідовників. Водночас науковці наголошують на необхідності розмежування:

1) соціалізованої харизми (спрямованої на колективний добробут)
2) персоналізованої харизми (орієнтованої на маніпулятивний контроль) [192, с. 82].

Деструктивний потенціал харизматичного лідерства досліджено в багатьох працях. Вчені доводять, що здатність лідера викликати відчуття благоговійного трепету сприяє некритичному поклонінню та розвитку управлінського нарцисизму. Інтенсивні емоційні стани нівелюють здатність аудиторії до об'єктивного аналізу [209].

Політичні комунікаційні кампанії часто конструюються з використанням елементів, притаманних архаїчним ритуалам. Застосування національної символіки, ритмових гасел та емоційного супроводу сприяє досягненню колективного резонансу, знижуючи раціональний контроль [79, с. 98].

За висновками спеціалістів, стійка харизма часто має пряму кореляцію із соціальною стигмою [231, с. 809]. Політик-аутсайдер здатний ефективніше накопичувати суспільне невдоволення, а здобуття ним влади сприймається крізь призму міфологеми про подорож героя та відновлення справедливості.

Для трансформації теоретичних концептів у прикладні політтехнології розроблено типологічні матриці (зокрема система 12 базових бренд-архетипів). В умовах соціальних криз або загроз у суспільній свідомості найбільшої актуалізації набувають архетипи захисника, рятівника або героя.

Практика політичного позиціонування доводить, що образ героя залишається одним із найбільш затребуваних конструктів, оскільки він утворює високий рівень мобілізаційної енергії. Під час побудови такого іміджу активно застосовуються технології міфодизайну: біографічні факти, кар'єрні перепони та життєві випробування цілеспрямовано стилізуються під міфологічний епос [99, с. 221].

Успішний імідж спирається на глибинний владний прототип. Відповідно до класифікацій, виокремлюють такі рольові моделі лідерства:

а) візіонер («прапороносець»), який пропонує інноваційні ідеї;

б) репрезентант («служитель»), який артикулює інтереси аудиторії;

в) когнітивний маніпулятор («торгівець»), здатний переконати суспільство;

г) кризовий менеджер («пожежний»), орієнтований на оперативне розв'язання гострих проблем.

Важливу роль у персоніфікації архетипу відіграє також позаполітична діяльність суб'єкта [79, с. 103].

Структура харизми сучасного політика охоплює психологічні якості (емпатія, ораторська майстерність), символічні аспекти (цілеспрямована активація архетипів) та комунікаційні здібності (встановлення ефекту безпосередньої присутності) [79, с. 98]. Змішане поєднання суперечливих архетипів у межах одного іміджу суттєво знижує його ефективність. Конструювання вимагає чіткого визначення єдиного домінуючого образу, що корелює із суспільним запитом (наприклад, правитель під час війни, шахрай під час кризи довіри до інституцій).

Застосування універсальних архетипів досягає ефективності виключно за умови їх інтеграції в етнічне несвідоме. Дослідження підтверджують, що воно

є структурною базою із власною системою сакральних орієнтирів [48, с. 13]. Дослідники архетипів доводять, що базові архетипи української ментальності ґрунтуються на елементах «Дім - Поле - Храм» (див. рис. 5). Ці концепти виступають фундаментальними маркерами суспільних поведінкових алгоритмів [75, с. 119].

Класифікація Архетипів Лідера

Вектор мотивації	Архетип	Ключова мета
Стабільність / Влада	**Правитель**	Контролювати, створювати порядок з хаосу
	Хранитель / Опікун	Дбати про інших і захищати їх
	Творець	Створити щось зі змістом та тривалою цінністю
Належність / Спільнота	**Славний малий / Друг**	Належати або спілкуватися з іншими
	Коханець	Створювати близькість, надихати на любов
	Блазень	Приносити радість у світ
Ризик / Дослідження	**Герой**	Допомогти покращити світ
	Бунтар	Порушувати правила та боротися з владою
	Шукач	Знаходити задоволення через відкриття та новий досвід
Майстерність / Ідентичність	**Невинний / Дитина**	Бути щасливим, відчувати чистоту помислів
	Мудрець	Пошук істини, глибоке розуміння світу
	Маг	Здійснювати мрії, створювати магічні трансформації

Проста класифікація 12 архетипів бренду та лідерства, згрупованих за векторами мотивації (адаптовано за М. Марк та К. Пірсон).

Джерело: Художня культура. Актуальні проблеми (http://hudkult.mari.kiev.ua/index.php/2227-6246/article/download/161927/160913)

Рис. 5. Класифікація архетипів лідера

Політичний міф у вітчизняному просторі потребує апеляції до цих центрів. Можна зазначити, що актуалізація національних архетипів є умовою збереження етнічної ідентичності та консолідації нації [89, с. 90].

Вагомим інструментом формування системи цінностей є масмедіа. Можна сказати, що регіональні медіа сприяють формуванню локальних ідентичностей, які згодом можуть бути злиті лідером у загальнонаціональний міф [83, с. 84].

В українській культурній традиції історично закріплена міфологема візіонера-пророка, яка пробуджується в кризові періоди для мобілізації суспільного духу [169, с. 75]. Сучасний лідер має концептуально співзвучати з цією міфологемою.

Розглядаючи еволюцію політичної системи, Ю. В. Кобець акцентує увагу на суспільному запиті щодо лідерів-модернізаторів [60, с. 52]. Інноваційні реформи сприймаються свідомістю лише за умови їх легітимізації через архетипні наративи, оскільки сухі раціональні аргументи не здатні забезпечити емоційної мобілізації.

Теоретичні засади знаходять емпіричне підтвердження в політичній комунікації України в умовах повномасштабного вторгнення. Загроза існуванню вимагала швидкої реорганізації архетипної бази. Згідно з дослідженнями, у період 2019-2021 років в іміджі В. Зеленського переважали соціально-адаптивні архетипи, об'єднані з образом трикстера як руйнівника традиційного політичного пафосу.

З 2022 року комунікаційна парадигма трансформувалася: актуалізувався архетип героя-захисника, який зберіг елементи трикстера на міжнародній арені (відмова від протоколу на користь військового стилю та прямолінійної риторики) [178, с. 55].

З позиції психоаналітичного підходу, в умовах колективної травми нація зазнає психологічної фрагментації. Харизматичний лідер перетворюється на психологічний контейнер, що поглинає масові тривоги [241, с. 140]. Демонструючи незламність, лідер виконує функцію соціального згуртування.

Міфологізація особистої історії політика та її поєднання з базовими цінностями дозволяє консолідувати суспільство навколо спільної мети.

Отже, можна констатувати наступне:

- харизматичний імідж у сучасних умовах є багаторівневим психологічним конструктом. Універсальні архетипи забезпечують механізм емоційного праймінгу, проте їхня дієвість гарантується лише через інтеграцію з національними міфологемами. Останні слугують адаптером, що поширює енергію архетипу на рівень етнічного несвідомого.

- легітимація лідерства у кризових умовах неможлива без комунікативної автентичності. Штучно сконструйована харизма швидко втрачає ефективність при зіткненні з викликами. Дієвий політичний лідер повинен пройти шлях особистісної ідентифікації з цінностями нації, трансформуючи їх у стрижень власного іміджу.

- Аналіз еволюції політичних систем доводить, що винятково органічний синтез архаїчних національних кодів та відповідей на сучасні виклики здатний забезпечити високий рівень суспільної довіри.

Соціалізована харизма слугує тим фактором, що гарантує психологічну стійкість та виживання суспільства.

2.3. Психолого-ментальні механізми «харизматизації» лідера: очікування, стереотипи та ідентифікація виборця

З огляду на постійні зміни сучасного політичного дискурсу та мінливість простору публічного управління, проблематика політичного лідерства (далі - ПЛ), зокрема його харизматичного компонента, залишається однією з ключових у наукових дослідженнях. Трансформаційні процеси в суспільствах, які проходять етап інституційних перетворень або долають економічні та безпекові кризи, закономірно формують масовий запит на сильні, персоналізовані та емоційно близькі моделі керівництва державою.

Як зазначають науковці у дослідженнях із психології політичного

лідерства, здатність до стратегічного мислення та свідоме конструювання власного публічного іміджу стають визначальними умовами політичної конкурентоспроможності на вищому рівні. Сучасне ПЛ є персоналізованим способом організації суспільного життя, що спирається на систему довіри, авторитету та добровільного підпорядкування електорату політичному діячу [8, с. 22].

Окреме місце в цьому контексті посідає процес «харизматизації» лідера. Трактування харизми винятково як вродженої якості сьогодні вважається методологічно неповним. Воно доповнюється соціально-конструктивістськими та когнітивно-психологічними підходами. В інформаційному суспільстві харизма є здебільшого результатом комунікативної взаємодії та специфічним механізмом атрибуції (приписування). У цьому процесі ключове значення мають приховані очікування електорату, політичні стереотипи, архетипи масової свідомості (далі - МС) та психологічна ідентифікація виборців [102, с. 2].

Відповідно, метою цього підрозділу є аналіз психолого-ментальних і когнітивних чинників, що забезпечують формування образу харизматичного лідера у свідомості вітчизняних виборців.

Для розуміння природи харизматизації варто звернутися до еволюції поглядів на цей феномен. У першій половині XX століття Макс Вебер увів поняття харизми в соціологію, визначивши її як надзвичайну здатність, що забезпечує легітимну владу.

Сучасні дослідники значно розширюють це бачення. Зокрема, підкреслюється парадоксальна тенденція: попри те, що політичне лідерство значною мірою спирається на раціональний вибір виборців, електоральна підтримка часто мобілізується саме через трансляцію ірраціональної харизми [231]. Аналізуючи виборчі кампанії, автор зазначає, що харизма політика діє як механізм колективного подолання кризових ситуацій.

В українській науці ґрунтовний аналіз цього явища також було здійснено. Науковці пропонують дискурсивний опис мовної особистості політики,

вказуючи на необхідність розрізняти особистісну харизму (пов'язану з природними даними) та публічну харизму, яку цілеспрямовано конструюють за допомогою засобів масової інформації [88, с. 126].

Як зауважують дослідники у межах вивчення політичного прогнозування, сенс людського буття має відображатися у змісті влади, а політика слугує інструментом репрезентації владних відносин [44, с. 52]. Отже, харизматизація слугує процесом двосторонньої взаємодії, де лідер має відчувати суспільні запити та артикулювати їх у прийнятній для масової форми свідомості.

Формування іміджу лідера тісно пов'язане з його комунікацією. Досліджуючи цей напрям, науковці обґрунтовують соціально-психологічну модель публічного мовлення. Згідно з цією моделлю, перетворення діяча на харизматичного лідера проходить кілька етапів: *а)* артикуляція закодованого повідомлення; *б*) використання раціональних та емоційних стимулів; *в)* розшифрування інформації аудиторією; *г)* виникнення когнітивного резонансу (відповідність повідомлення суспільним архетипам); *д)* емоційне залучення; *е)* об'єднання суспільства для спільних дій. [101, с. 136].

Ефективність цих етапів залежить від того, наскільки політик відтворює національні міфологеми. Виборці переносять свої очікування на лідера через механізм психологічної проєкції, що у масовій свідомості ідентифікується як наявність харизми.

Оскільки сучасний політичний образ будується переважно в медійному просторі, виникає гостра потреба в його захисті від інформаційно-психологічних операцій (далі - ІПсО), що особливо актуально під час війни. Дієва система публічної інформаційної безпеки (далі - СПІБ) допомагає зберегти стабільність влади, оберігаючи свідомість громадян від дезінформації.

В умовах воєнного стану та євроінтеграційних прагнень, як зазначають науковці, формування довіри до державних інституцій стає головною запорукою стійкості держави [28, с. 21].

Згідно з дослідженнями в галузі національної безпеки, створення

ефективної системи інформаційної безпеки вимагає виконання комплексу завдань. Насамперед потрібно чітко закріпити поняття національної безпеки в законах та налагодити ефективну співпрацю між державними органами. Також необхідно усунути суперечності в законодавстві, забезпечити зрозумілу координацію на всіх рівнях влади та залучити до цієї сфери кваліфікованих фахівців. Виконання цих умов сприятиме зміцненню довіри до влади та загальній стабілізації суспільства [21, с. 166-168].

Синхронізація риторики лідера з механізмами СПІБ зменшує когнітивний дисонанс у суспільстві та зберігає легітимність владних інститутів.

В українському контексті важливим фактором є національна ментальність. За визначенням спеціалістів, ментальність - це соціокультурний механізм, який гармонізує зовнішні політичні події з внутрішнім світоглядом громадян [14, с. 63]. Вона слугує своєрідною призмою, крізь яку виборці оцінюють політиків та ухвалюють рішення на виборах.

Основні когнітивні механізми та упередження, що виділив Д. Канеман [56, с. 93] і які впливають на сприйняття образу сучасного політика, систематизовано в Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Роль стереотипів та психологічних упереджень у створенні політичного іміджу

Назва когнітивного механізму	Психологічна сутність та характеристика	Електоральний наслідок (вплив на виборця)
Ефект ореолу (Halo Effect)	Перенесення позитивного враження про одну рису політика на інші, непов’язані риси	Автоматичне приписування лідеру високих управлінських якостей без фактичної їх перевірки.
Когнітивне спрощення (Стереотипізація)	Використання готових шаблонів свідомості для швидшої оцінки інформації	Економія ментальних зусиль виборця; висока ефективність використання стереотипів у політичній рекламі та популізмі

		Продовження Таблиці 2.2
Ефект приєднання до більшості (Bandwagon Effect)	Орієнтація індивіда на думку переважної більшості під час ухвалення рішення	Створення ілюзії загальної підтримки кандидата завдяки демонстрації високих рейтингів у ЗМІ
Афективна поляризація	Формування глибокої емоційної прив’язаності до «свого» лідера та радикальне відкидання опонентів	Неможливість компромісу лідера; лідер стає уособленням ідентичності певної соціальної групи

Джерело: [56]

Фінальним етапом формування харизми є встановлення психологічного зв'язку між політиком і громадянами. Дослідники Р. Мец та Б. Плес зазначають, що соціальна (партійна) ідентичність суттєво модерує те, як електорат сприймає лідерські якості [210].

В українському науковому просторі Д. Дандекар стверджує, що проблема консолідації розділеного суспільства вирішується завдяки появі конструктивного лідера, здатного гуманізувати соціальні процеси [41, с. 148].

Проте в умовах збройного конфлікту механізми стереотипізації зазнають суттєвих змін. Т. Дж. Даманн, Д. Кім та М. Тавітс доводять, що початок війни змушує суспільство спиратися на традиційні гендерні та рольові стереотипи, що є підсвідомим захисним механізмом для подолання страху смерті [175, с. 325]. Дослідження команди Л. Лаустсена підтверджує зміну пріоритетів: якщо в мирний час виборці переважно цінують емпатію та компетентність, то з початком бойових дій стрімко зростає електоральний запит на жорсткість та домінування лідера [199].

Дані соціологічних опитувань Центру Разумкова та Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) за 2024 рік підтверджують описані теоретичні тенденції. В Україні фіксується глибока криза довіри до традиційних державних інституцій. Згідно з опитуваннями Центру Разумкова,

рівень недовіри до чиновників державного апарату сягає 78,5%, до політичних партій - 77,5%, а до Верховної Ради України - 76%. Також простежується системна недовіра до антикорупційних і судових органів. Натомість Збройні сили України (далі -ЗСУ) стабільно користуються найвищим рівнем довіри населення (95-96%) [97].

Результати досліджень КМІС засвідчують, що позитивний баланс довіри зосереджений переважно навколо діячів, пов'язаних із сектором оборони та національної безпеки (зокрема військового керівництва), а також навколо Верховного Головнокомандувача В. Зеленського. Більшість же класичних політиків мають негативний баланс довіри [132].

З огляду на зниження соціального оптимізму, органічне формування харизми в сучасній Україні можливе лише за умови відповідності лідера архетипу «Захисника», надійного захисту інформаційного середовища та відсутності розбіжностей між публічними заявами і реальними діями політика.

Для забезпечення належної глибини, а також для підтвердження викладених у попередніх розділах (зокрема, механізмів когнітивного спрощення, ефекту ореолу, афективної поляризації, архетипної ідентифікації), виникає необхідність звернутися до аналізу сучасної політичної практики (див. додаток Д). Емпіричний досвід вітчизняного та світового політичного істеблішменту надає надзвичайно широку фактологічну базу. Вона дозволяє простежити, яким саме чином абстрактні психолого-ментальні очікування мас, їхні приховані страхи та історичні травми трансформуються в реальний електоральний капітал та інституційний вплив. Політологічний аналіз репрезентативних прикладів уможливлює глибинне розуміння того, як політтехнологічні штаби свідомо чи інтуїтивно експлуатують нейробіологічні та соціальні стереотипи для ініціювання процесу «харизматизації» лідера, або ж як цей процес відбувається стихійно під тиском соціальних криз.

У парадигмі політичної психології електоральний цикл 2019 року в Україні та процес стрімкої харизматизації Володимира Зеленського постає як наочна ілюстрація механізму масової психологічної проєкції. В умовах

тотальної втоми суспільства від класичних представників пострадянського політичного істеблішменту, стагнації ключових реформ та втоми від бюрократизація, масова свідомість відчула гостру потребу в радикальному спрощенні електорального вибору [244].

Завдяки багаторічній, системній присутності в медіапросторі та філігранному виконанню ролі екранного «президента з народу» (Василя Голобородька), відбувся унікальний феномен психологічного перенесення позитивних характеристик художнього персонажа на реального політичного суб'єкта. Спрацював класичний механізм стереотипізації. Виборець, керуючись принципом когнітивної економії (мінімізації інтелектуальних зусиль), здійснив підміну аналізу багатосторінкових політичних програм емоційним сприйняттям телевізійного персонажа. У дію вступив потужний ефект ореолу (Halo Effect): позитивні емоції та відчуття «справедливості», викликані телевізійним продуктом, автоматично переносились на здатність кандидата ефективно керувати реальною державою. На цьому етапі публічний імідж ідеально збігався з архетипом «Трикстера» - несистемного руйнівника старих, корупційних правил гри. Цей психологічний зв'язок спровокував лавиноподібну дію ефекту приєднання до більшості (Bandwagon Effect), гарантувавши безпрецедентний електоральний тріумф [56, с. 111].

Однак найбільшу наукову цінність становить радикальна трансформація механізмів ідентифікації цього ж лідера з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації у лютому 2022 року. Умови екзистенційного шоку та прямої загрози знищення нації деактивували запит на «Трикстера». Згідно з концепціями еволюційної психології, стан війни змушує соціум активізувати базові механізми виживання, миттєво зміщуючи електоральний запит із політика-адміністратора на політика-захисника [186].

Комунікативна стратегія глави держави пройшла етап блискавичної адаптації. Відмова В. Зеленського від евакуації зі столиці (що є найвищим проявом критерію «особистого ризику» за Шкалою Конгера-Канунго) запустила потужний архетипний праймінг. У колективному несвідомому він

був миттєво перекодований на архетип «Воїна-Рятівника». Зміна візуальних маркерів (перехід на мілітарний одяг) та просторова локалізація (відеозвернення з вулиць оточеного Києва) усунули психологічну дистанцію між владою та масами. Запрацював процес, який неохаризматична теорія Р. Хауса визначає як «рольове моделювання» (role modeling): лідер транслював ту саму непохитність і відмову від страху, якої вимагав від суспільства. Харизма президента перестала бути медійним конструктом і перетворилася на соціалізовану кризову харизму - психологічний контейнер, який зменшив колективну паніку. Виборець здійснив злиття ідентичностей з лідером, делегувавши йому абсолютну моральну легітимність для організації національного спротиву [173].

Специфічним українським прикладом, що глибоко розкриває механізми харизматизації в екстремальних умовах, є формування так званої «інституційно-мілітарної» або «компетентнісної харизми», еталонним носієм якої виступив колишній Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний. Цей випадок становить винятковий інтерес, оскільки феноменальний рівень суспільної довіри був отриманий за умов повної відмови від традиційної політичної медіатизації, регулярної вербальної публічності чи використання агресивних PR-технологій [120].

Масова свідомість потребувала абсолютно надійної, морально бездоганної точки опори. Механізм впливу в цьому випадку базувався на явищі зворотного ефекту ореолу. Соціум здійснив прямий перенос абсолютної довіри від інституції (Збройних Сил України, які на практиці зберегли державність) на персону її очільника [56, с. 112].

У суспільному сприйнятті його образ органічно злився з глибоким національним архетипом «Мудрого Отамана» або «Батька-Захисника», підкріпленим підтвердженою на полі бою фаховою компетентністю. Ключовим когнітивним механізмом стала стратегія комунікативного аскетизму (публічної мовчазності). На тлі гіперактивної, часто надмірної комунікації цивільних діячів, його рідкісні інтерв'ю, фахові статті у західній

пресі та стримані публікації діяли як надзвичайно потужні інформаційні якорі. У масовій психології така відстороненість від політичних перепитій пояснювалась не як медійна слабкість, а як ознака вищої військової зосередженості, абсолютної стабільності та непідкупності. Створився ефект «білого аркуша»: за відсутності зайвих слів виборець отримав можливість самостійно проєктувати на генерала всі свої ідеалізовані уявлення про ідеального державного діяча. Цей приклад беззаперечно доводить, що в моменти найвищої екзистенційної загрози найміцніша харизма виникає не через інтенсифікацію маніпулятивних потоків, а через демонстрацію об'єктивної функціональної спроможності та збереження гідної моральної дистанції від зон політичної токсичності [3, с. 17].

Якщо вийти за межі вітчизняного контексту, еталонну глобальну модель конструювання деструктивної (персоналізованої) харизми через свідоме генерування афективної поляризації репрезентує політична траєкторія 45-го та 47-го Президента США Дональда Трампа. Його іміджмейкінг концептуально ігнорує демократичну традицію пошуку загальнонаціонального консенсусу. Натомість харизматизація відбувається шляхом інструменталізації масового накопиченого почуття соціальної образи та несправедливості серед робітничого класу та консервативних верств [243].

З погляду теорії соціальної ідентифікації, вплив Д. Трампа базується на жорсткому конструюванні дихотомії «ми - вони». Лідер безапеляційно ототожнює себе з «чистим, працьовитим народом», протиставляючи його «корумпованій ліберальній еліті», так званій «глибинній державі» (Deep State) та мігрантам. Апелюючи до архетипу «Бунтаря-Аутсайдера», Трамп віртуозно застосовує інструментарій радикального когнітивного спрощення. Надскладні геополітичні та економічні процеси змінюються до примітивних, емоційно насичених гасел (наприклад, «Make America Great Again» або «Build the Wall») [39, с. 175].

Ключову роль відіграє параметр «неконвенційної поведінки» (за шкалою Конгера-Канунго). Трансляція контрольованої агресії, використання

специфічної лексики, відверте ігнорування політкоректності та застосування інструментів алгоритмічної цифрової харизми (через безперервну генерацію скандалів у соціальних мережах) сприймаються його ядерним електоратом не як порушення етики, а як вищий доказ його автентичності та сміливості. Унаслідок дії афективної поляризації виникає наступне явище: будь-яка інституційна критика, судові розслідування чи медійні викриття автоматично інтерпретуються прихильниками як напад на їхню власну ідентичність. Харизма функціонує як непробивний емоційний щит, перетворюючи раціональні репутаційні кризи на додатковий ресурс для сакралізації лідера в очах його електоральної бази [173].

Протилежний механізм, який яскраво розкриває межі ефективності штучного політтехнологічного іміджмейкінгу та демонструє приклад швидкої руйнації харизми, простежується в період президентства Еммануеля Макрона. Прийшовши до влади у 2017 році на хвилі відторгнення традиційних партійних систем, він спробував сконструювати так зване «юпітеріанське президентство». Цей концепт передбачав штучне відсторонення лідера від повсякденної політичної рутини, його підняття над суспільством та трансляцію архетипу інтелектуального «Правителя-Мудреця», який ухвалює непопулярні, але стратегічно вивірені рішення [240].

Однак цей раціонально-технократичний образ увійшов у жорсткий когнітивний дисонанс із французькою національно-політичною ментальністю. Для Франції історично притаманні традиції радикального егалітаризму, масових страйків, профспілкової боротьби та імперативна вимога безперервного, горизонтального соціального діалогу з владою. Спроба лідера відмежуватися від мас через «юпітеріанську» дистанцію та впровадження фіскальних реформ без формування емпатійного зв'язку була розкодована електоратом не як ознака вищого державного авторитету, а як маркер елітарної зверхності, снобізму та глибокої соціальної глухоти [240].

Згідно з параметрами Шкали Конгера-Канунго, політичний імідж Е. Макрона продемонстрував катастрофічний дефіцит за показником

«Чутливість до потреб електорату». Нерозуміння глибинних архетипних очікувань мас щодо братерства та міжособистісної рівності стало головним психологічним тригером вибуху масштабного протестного руху «Жовтих жилетів». Виборець, будучи позбавленим можливості емоційної ідентифікації зі своїм президентом, ініціював процес тотальної масової десакралізації його авторитету. Цей приклад емпірично та беззаперечно доводить: політичний імідж, нехай навіть найдосконаліше спроєктований інтелектуалами, об'єктивно зазнає краху, якщо він ігнорує національно-ментальні стереотипи та демонструє зневагу до латентних болів суспільства [173].

Протилежністю емоційного, поляризуючого популізму є явище «раціоналізованої», або «тихої харизми», еталонно втілене у багаторічному домінуванні ексканцлерки Німеччини Ангели Меркель. З позицій класичної веберіанської соціології її вплив є парадоксальним, оскільки стиль управління А. Меркель був цілковито позбавлений традиційних атрибутів харизматичного лідера: ораторської майстерності, революційного пафосу, театральної експресії чи агресивного візуального магнетизму. Її риторика вирізнялася підкресленою сухістю, обережністю та науковою вивіреністю [214].

Однак, з погляду політичної психології, її харизматизація базувалася на ідеальному потраплянні у специфічні ментальні потреби німецького соціуму. Після катастрофічних історичних травм тоталітаризму першої половини XX століття німецький електорат виробив абсолютне відторгнення до будь-яких форм емоційного вождизму. Домінуючим колективним очікуванням став запит на тотальну стабільність, передбачуваність, компромісність та безпеку. А. Меркель згенерувала свій вплив через активацію архетипу «Матері/Опікунки». Механізм психологічної ідентифікації спрацював нестандартно: виборець інтерпретував її позбавлену емоцій, технократичну поведінку не як слабкість, а як найвищу гарантію інституційної надійності та захисту від економічних негараздів [214].

Ефект ореолу в її випадку працював через перенесення особистих рис

ощадливості, скромності та працездатності (що повністю відповідає німецьким ментальним стереотипам) на державний апарат. Її харизма виконувала функцію психологічного якоря, який консервував статус-кво. Цей приклад доводить, що в зрілих демократіях харизма не обов'язково є синонімом революційності; найвищим її проявом може стати здатність лідера залишатися непохитно раціональним арбітром в епоху глобальних криз.

Вплив механізму «неконвенційної поведінки», який теорія Р. Хауса визначає як один із маркерів харизматичної сили, добре розкривається в політичній траєкторії екс-прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона. В умовах консервативної, суворо регламентованої британської політичної культури його первинна політична капіталізація відбулася завдяки свідомій експлуатації архетипу «Трикстера/Блазня». Демонстративна зовнішня неохайність, ігнорування суворих дрес-кодів, використання парадоксального гумору та ексцентричної риторики працювали як технологія когнітивного роззброєння електорату [246].

Під час виснажливої, багаторічної політичної кризи навколо процедури Brexit, коли британське суспільство відчувало тотальну фрустрацію від безрезультатних парламентських дебатів, імідж Джонсона ідеально заповнив нішу несистемного лідера, здатного вирішувати складні проблеми. Виборці делегували йому мандат на нехтування протоколами, адже він гарантував швидку розрядку (гасло «Get Brexit Done»). Харизматизація також підживлювалася архетипним праймінгом - свідомим копіюванням окремих рис Вінстона Черчилля (архетип «Рятівника нації») [246].

Однак зміна соціального середовища оголила вразливість цієї моделі. З початком пандемії COVID-19 суспільство, зіткнувшись з екзистенційною загрозою, миттєво змінило очікування, сформувавши запит на архетип етичного та відповідального «Опікуна». Уряд запровадив жорсткі національні локдауни, вимагаючи від громадян солідарності та колективної жертви. Коли завдяки журналістським розслідуванням стало відомо, що сам лідер та його найближче оточення систематично порушували встановлені ними ж

епідеміологічні правила (скандал Partygate), механізм стереотипізації спрацював у зворотному напрямку. Те, що раніше розумілося масами як «чарівна ексцентричність», в умовах загальнонаціональної трагедії було миттєво переосмислено як цинізм, лицемірство та елітарна зверхність. Когнітивний дисонанс між законом для мас і поведінкою лідера вщент зруйнував ефект ореолу. Дехаризматизація відбулася не через зміну партійної ідеології, а через повну руйнацію морально-етичної ідентифікації між нацією та урядом [246].

Специфіку формування харизми в умовах абсолютного колапсу наочно ілюструє політичний злет Президента Аргентини Хав'єра Мілея. Цей приклад є еталонним для дослідження природи виникнення ультрарадикального популізму. Його електоральна перемога стала наслідком десятиліть гіперінфляції, стрімкого зубожіння населення та тотальної дискредитації всіх традиційних політичних сил (як правих, так і лівих). Коли раціонально-легальні інститути держави повністю втратили свою легітимність в очах громадян, в аргентинському соціумі виникла масова психологічна потреба не в реформах, а в екстремальному демонтажі наявного статус-кво [215].

Вловивши цей суспільний відчай, Х. Мілей активував крайню форму архетипу «Руйнівника». Його підкреслено маргінальна, епатажна поведінка (виступи з увімкненою бензопилою) стала інструментом шокуючої неконвенційності. З позицій психології мас, бензопила виступила не просто агресивним реквізитом, а надпотужним ярликом. Цей візуальний символ замінив собою складні лібертаріанські економічні теорії, транслюючи єдину зрозумілу обіцянку - безжалісне відсікання політичної «касти» від державних ресурсів. Харизматизація розгорнулася через прямий рушій масового гніву. Емоційна ідентифікація виявилася настільки інтенсивною, що психопатичні риси лідера, які в стабільному суспільстві гарантували б йому маргіналізацію, в умовах відчаю були сприйняті електоратом як вищий маркер щирості, автентичності та політичної відваги. Цей приклад доводить: чим глибшою є інституційна розчарованість суспільства, тим більш радикальних,

деструктивних та ірраціональних варіантів харизми воно вимагає від потенційного лідера [215].

Окремої наукової уваги заслуговує процес конструювання харизми в умовах подолання жорстких гендерних стереотипів, що розкриває механіку генерування сучасного «етичного лідерства». Яскравим прикладом є висунення жінок на керівні посади саме в періоди найгостріших криз, коли ризик провалу є максимальним. Від них соціум зазвичай підсвідомо очікує реалізації архетипу «Миротворциі» або жертовної фігури.

Прикладом успішної адаптації та трансформації цих очікувань є політичний феномен президентки Республіки Молдова Маї Санду. Її імідж формувався у посттоталітарному просторі, де масова свідомість історично була налаштована на очікування патерналістської «сильної руки» (маскулінного архетипу Володаря). Замість спроб штучної маскулінізації власного стилю (що є поширеною помилкою політтехнологів у східноєвропейському регіоні), її стратегія базувалася на експлуатації ефекту морального контрасту та активації архетипу «Непідкупного Мудреця/Хранителя». На тлі корумпованих, політично агресивних опонентів-олігархів, підкреслена скромність М. Санду, її відмова від матеріальних атрибутів влади та методичне повторення євроінтеграційного дискурсу створили сталу етичну харизму [222].

Подібну механіку на глобальному рівні продемонструвала колишня Прем'єр-міністерка Нової Зеландії Джасінда Ардерн під час управління екстремальними кризами (теракт у Крайстчерчі, пандемія). Її харизма атрибутувалася через здатність поєднувати рішучі, блискавичні державні дії із публічною демонстрацією емпатії, людяності та щирого співчуття. Обидва приклади руйнують застарілий політологічний стереотип про те, що ефективна кризова харизма обов'язково вимагає агресивності чи макіавеллівського силового домінування. Виборець ідентифікує себе з таким лідером через відчуття глибокої етичної спорідненості, що забезпечує рівень соціальної згуртованості, недосяжний для традиційних автократів [230].

Здійснений крос-культурний, ретроспективний та політологічний аналіз реальних моделей управління дає підстави стверджувати, що процес конструювання політичної харизми в сучасному публічному просторі повністю підпорядковується фундаментальним закономірностям когнітивної психології та соціальної атрибуції. Емпіричний матеріал доводить ключову т думку дисертаційного дослідження: харизма політичного лідера ніколи не є статичною, біологічно детермінованою основою і не функціонує у соціальному вакуумі. Вона слугує високодинамічним, виключно відносним комунікативним конструктом. Цей феномен відбувається лише у точці ідеального перетину свідомо створених (або інтуїтивних) сигналів політика з прихованими ментально-когнітивними очікуваннями, історичними травмами та архетипними запитами конкретного соціуму.

Політтехнологічні штаби та самі лідери свідомо експлуатують механізми когнітивного спрощення, перетворюючи багатовимірні економічні чи геополітичні процеси на зрозумілі, емоційно заряджені опозиції («свої - чужі», «народ - еліта», «захисники - агресори»). Доведено, що ефект ореолу, схильність масової свідомості до стереотипізації та вміння політика своєчасно активізувати відповідні глибинні архетипи (від Трикстера до Захисника, від Мудреця до Руйнівника) виступають фундаментальними психологічними рушіями легітимації влади. Вони дозволяють діячам легко долати бар'єри критичного мислення, нейтралізувати фактологічні аргументи опонентів та встановлювати злиття з електоратом.

Водночас емпіричний аналіз доводить, що харизматичний вплив є часово лімітованим і надзвичайно крихким ресурсом. Якщо лідер втрачає адаптивність та ігнорує радикальну зміну контексту (як В. Ющенко, який не зміг конвертувати революційну енергію в інститути), або жорстко, цинічно порушує базовий морально-етичний контракт з нацією (як Б. Джонсон чи Е. Макрон), жодні попередні емоційні зв'язки чи високобюджетні медійні технології не здатні врятувати його від стрімкої дехаризматизації. Відтак, забезпечення тривалої політичної життєздатності жорстко детермінується

здатністю суб'єкта здійснювати аудит суспільних очікувань, філігранно адаптувати власні поведінкові патерни до змінної конфігурації соціальних стереотипів та, найголовніше, своєчасно проводити рутинізацію власної харизми, трансформуючи особистий магнетизм у стабільні, безособові демократичні інститути. Розуміння цього є критично необхідним не лише для архітекторів політичного іміджу, але й для розбудови стійкого громадянського суспільства, здатного протидіяти деструктивним формам алгоритмічного та емоційного маніпулювання.

Дослідження політико-ментальних детермінант розкриває визначальну роль національної ментальності у процесі сприйняття політичного лідера. Аналіз доводить, що ментальність українців діє як суворий фільтр, який пропускає лише ті політичні образи, що резонують із глибинними колективними очікуваннями. В основі нашого світосприйняття лежать архетипи Землі-Матері, вільного Степу та Хутора, що породжує феномен «кордоцентризму» — схильності оцінювати політиків емоційно та інтуїтивно, звертаючи увагу на їхню щирість, а не лише на раціональні програми. Можна стверджувати, що українському суспільству історично притаманна недовіра до формальної бюрократії та абсолютне відторгнення авторитарних чи диктаторських моделей влади. Натомість домінує егалітарний архетип делегованого народом «Гетьмана», чия влада спирається на добровільну згоду мас і може бути швидко відкликана. В умовах екзистенційних загроз та війни суспільні очікування стрімко переформатовуються, виводячи на перший план запит на архетипи «Захисника» і «Воїна», здатних подолати колективний страх.

РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ХАРИЗМИ ЛІДЕРА В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Особливості конструювання харизматичного іміджу в електоральних процесах

В умовах суспільно-політичних трансформацій комплексне дослідження механізмів політичного лідерства набуває особливої значущості. На нашу думку, сьогодні спостерігається розширення особистісного виміру політики: персональні якості кандидата часто домінують над партійними програмами. Відтак, конструювання харизматичного політичного іміджу (далі - ПІ) перетворилося на ключовий інструмент здобуття та легітимізації влади. Дослідження має прикладний характер: воно дозволяє зрозуміти «політику сприйняття», що базується на взаємодії природних рис політика та штучно змодельованих комунікативних конструктів [77, с. 149].

Традиційне вивчення харизми бере початок від праць М. Вебера, який визначав її як надзвичайну, виняткову якість особистості. Однак, для емпіричного аналізу сучасних виборів класична соціологія є занадто абстрактною. Тому ми спираємося на підхід Т. Паппаса, який у своїй статті реконструює політичну харизму як «чистий термін влади» [219].

На думку дослідника, політична харизма - це особливий тип легітимного лідерства, що має персональний характер і прагне до радикальної трансформації інституційного порядку [219]. Він виокремлює дві фундаментальні ознаки ХЛ:

а) Персональний характер: лідер спирається на власну персону та емоційний зв'язок з масами, а не на безособові процедури.

б) Радикальна програма: метою є системна зміна ладу, що існує, а не еволюційні реформи [219].

Для систематизації відмінностей між типами лідерства пропонуємо

таблицю 3.1.

Таблиця 3.1

Типи лідерства

Характеристика	Харизматичне лідерство	Інституційне лідерство
Основа легітимності	Персональні якості, віра мас	Закони, партійна ієрархія.
Програма	Радикальна трансформація.	Поміркована еволюція.
Комунікативна	Безпосередній, ефективний зв'язок.	Опосередкований, раціональний.
Умови появи	Суспільні кризи, відчуття загрози.	Стабільна електоральна рутина

Джерело: [219]

Щоб досягти влади, політик має усвідомлено діяти за законами «політики сприйняття». Можна проаналізувати внутрішні властивості, необхідні для здійснення сугестивного впливу. Спираючись на її праці, ми виокремлюємо такі параметри ХЛ: автономність суджень, високий енергетизм, здатність до масового навіювання (магнетизм), емоційний інтелект та мотиваційний вплив на послідовників [152, с. 78].

Водночас науковці зауважують, що неможливо штучно створити харизму виключно інструментами паблік рилейшнз (далі - ПР), якщо кандидат не має зародків істинних лідерських рис [77, с. 150].

ПІ - це надбудова над реальним психологічним фундаментом. Втрата харизми (дехаризматизація) настає, коли діяльність лідера стає надмірно прогнозованою та бюрократизованою, а екстраординарне перетворюється на рутину [152, с. 80].

Дослідники у сфері ПР вважають важливим також тип ідеології, що реалізується політиком, який репрезентує можливість визначення вектора соціального розвитку, що дуже важливо для електорату. Прихильність різних груп електорату до тієї чи іншої ідеології означає для них можливість

усвідомленого вибору свого майбутнього, співучасть у його реалізації через вибір лідера - носія цієї ідеології і тим самим підвищення виборчої активності, соціальної та суспільно-політичної мобільності та громадянської відповідальності. Репутація політичного лідера виражається для електорату у виборі та присвоєнні образу бажаного майбутнього і може формуватись шляхом застосування політичного репутаційного менеджменту. Якоюсь мірою імідж, як і репутація, близькі до поняття «соціальний стереотип». Тільки стереотип формується стихійно, а імідж та репутація створюються цілеспрямовано [187].

Головне, маючи ПІ та стабільну репутацію, вписатися у стереотип, якому беззастережно довіряє необхідна електоральна аудиторія. Стереотипи, які сформував потенційний виборець щодо політика, містять більше емоційні оцінки та пов'язані, як правило, з вербальними та невербальними характеристиками політика, і навіть з його людським фактором. Наприклад, фактор розуміння «призначення влади» може бути представлений через ідеологію як систему соціально значущих ідей та цінностей, що поєднує всю діяльність у соціально-політичній сфері цільову спрямованість і таким чином надає їй сенс.

Ще одним змістовним фактором репутації є «сила особистості», яка уособлює волю до перемоги і здатність переносити всі удари долі на шляху до поставленої мети під час виконання місії. «Сила особистості» представлена у просторі політичної взаємодії через особисту легенду лідера як індивідуальний сценарій соціалізації особистості лідера Під особистою легендою розуміється «такий компонент репутації, який являє собою особливим чином організовану та проінтерпретовану біографію суб'єкта, його вчинки, особисті досягнення, справи, які репрезентують різні сторони та якості його особистості» [216].

У сучасному електоральному циклі створення ПІ вимагає системного застосування ПР-технологій. Ми спираємося на парадигму Г. Почепцова, згідно з якою ПІ формується через жорстко керовану присутність у

медіасередовищі [113].

Процес створення образу включає глибинний аудит особистості, візуальне конструювання, роботу з вербальним компонентом та агресивне просування у медіа [113]. На думку дослідників політичного дискурсу, використання сильних метафор із меморіальною функцією є ефективним ресурсом створення харизматичного наративу [35, с. 35].

Незважаючи на диджиталізацію, телебачення зберігає значний вплив. Як зазначають науковці, воно створює ілюзію достовірності («шматок дійсності»). Системна робота тележурналістів щодо донесення електорального ПІ є базовою складовою успіху кампанії [64, с. 78].

Електоральна поведінка - це складний процес, який описують через метафору «лійки причинності». На фінальному етапі голосування визначальним є емоційне сприйняття образу кандидата. Харизматик здатен оминати раціональні фільтри та апелювати безпосередньо до афективної сфери виборця [161].

Сучасні науковці у своєму дослідженні доводять, що популістська риторика у поєднанні з харизматичним ПІ викликає гостру афективну поляризацію суспільства. Електорат відчуває емоційне злиття зі своїм лідером і тотальне неприйняття опонентів. Відмова від компромісів стає основою політичної лояльності [210].

Каталізатором для реалізації ХЛ є гострі кризи. На думку О. Стоян, наявність екстремальних обставин створює передумови для того, щоб суспільство відчуло потребу в лідері-захиснику [135, с. 59]. Харизма є відповіддю на суспільний страх.

Це підтверджується дослідженням авторів, які аналізували виступи американських губернаторів під час пандемії COVID-19. Доведено, що «сигналізування харизми» мало прямий причинно-наслідковий вплив на поведінку громадян: лідери, які демонстрували вищу харизматичну емпатію, значно ефективніше переконували населення дотримуватися карантину [196]. Отже, ПІ має цілком матеріальні наслідки в кризових умовах.

Технологічна революція сформувала феномен «цифрової харизми». Як зазначають спеціалісти в цій галузі, парадигма формування ПІ зазнала безповоротної трансформації: СМ створили для виборця ілюзію безпосередньої взаємодії з політиком [155].

Класичним прикладом цього є політики, що використовують селфі-комунікацію для мобілізації електорату. Можна зазначити, що відбувається «театралізація» політики: буденне життя кандидата стає інструментом солідаризації [163, с. 75].

В Україні ефективність цифрової харизми зумовлена високим рівнем цифровізації суспільства (зокрема через екосистему цифрових державних сервісів), що підготувало грунт для сприйняття смарт-комунікацій у політиці [155]. Ми прогнозуємо подальшу персоналізацію ПІ завдяки алгоритмам мікротаргетингу та штучного інтелекту.

Специфіка вітчизняного досвіду детермінована травмами посттоталітарного транзиту. Констатуємо, що руйнування старих інституцій породило запит на одноосібну владу. Проте критично важливим є процес «рутинізації харизми» - перехід від особистого впливу до розбудови стабільних демократичних інститутів, з чим Україна концептуально впоралася краще за сусідів [122].

Історично архетипи харизми в Україні закладені ще за часів Богдана Хмельницького, який поєднував магнетизм із розбудовою апарату управління. У сучасних умовах, як відзначає І. Пантелейчук, імідж державної влади напряму залежить від морального авторитету та харизми посадовців [100, с. 362]. Безпрецедентним прикладом є комунікаційна стратегія Президента В. Зеленського у 2022 році.

Дослідники цифрової харизми визначають його стиль як «інтернет-актор»: завдяки телевізійному досвіду та СМ він створив потужний емоційний зв'язок зі світовою спільнотою [244]. Відмова від офіціозу на користь неформального візуального стилю деінституціоналізувала його ПІ, дозволивши перехопити ініціативу в глобальному інформаційному просторі і

конвертувати «цифрову харизму» у реальну дипломатичну та військову підтримку.

а) Харизматичний ПІ є свідомо модельованим технологічним конструктом, що спирається на природні лідерські задатки. Його стрижнем є персоналізація, афективний зв'язок із натовпом та готовність до радикальних програм.

б) Конструювання ПІ вимагає інтеграції зусиль у сфері ПР, візуальної корекції та застосування сугестивної емоційної риторики.

в) Диджиталізація перевела процес у СМ. «Цифрова харизма» спектакуляризує політика, встановлюючи високий рівень інтимізації стосунків із виборцем.

г) В українських реаліях запит на ХЛ зумовлений як історичним транзитом, так і кризою воєнного часу. Досвід цифрової дипломатії України довів, що грамотно вибудована харизма здатна матеріалізуватися у реальну геополітичну зброю.

Зазначимо, що сучасні електоральні кампанії тотально персоналізовані: особистий магнетизм кандидата часто стає набагато важливішим за ідеологічні доктрини партій, що в українських реаліях призводить до хронічної проблеми абсолютизації та вихваляння однієї особи.

3.2. Формування політичного лідерства і іміджу в політичних партіях

Проблема конструювання ПЛ та його іміджу в структурі політичних партій (далі - ПП) належить до концептуально складних напрямів сучасної політичної науки. Інституціоналізація демократичних транзитів, еволюція політичної культури та посилення ролі медіа зумовлюють потребу в міждисциплінарних підходах. Розуміння механізмів формування образу ПЛ дозволяє об'єктивно оцінити його вплив на стратегічну стійкість та життєздатність політичної сили. Мета підрозділу полягає у комплексному

аналізі механізмів формування ПЛ та іміджу партії крізь призму трьох базових вимірів: системологічного, комунікативного та інституційного. Ефективна діяльність лідера в сучасних умовах є результатом синергії зазначених аспектів. Особлива увага фокусується на специфіці українського політичного простору, який функціонує під впливом екстремальних кризових факторів та інтенсивних євроінтеграційних перетворень.

У межах системологічного підходу політичний імідж трактується як цілісна і відкрита структура. Цей вимір слугує фундаментом для усвідомлення процесів накопичення соціального капіталу ПЛ і його подальшої конвертації в реальний вплив.

Доведено, що конструювання образу політика певною мірою підпорядковується ринковим закономірностям. З цих позицій зазначається: найбільш ефективним вважається політичний образ, що базується на гуманістичних цінностях, де публічні обіцянки відповідають практичним крокам діяча, забезпечуючи стан політичної автентичності. Водночас дослідники виокремлюють фази розвитку політичного іміджу, під час яких відбувається безперервна синхронізація бажаного («ідеального») та фактичного («публічного») образу [43]. Дослідники класифікують вектори його конструювання на цілеспрямовані (технологічні) та стихійні (кризові). Систематизація цих факторів відображена в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Вектори формування іміджу

Вектор формування іміджу	Сутнісна характеристика та вплив на виборця
Технологічний (штучний)	Ретельно спроєктований конструкт, що базується на соціологічних запитах. Основна загрозі - втрата зв’язку з реальною природою лідерства, що провокує електоральне розчарування.

Спонтанний (кризовий)	Виникає в умовах форс-мажору (війна, криза). Відображає реальні наміри діяча, нівелюючи, потребу у PR-супроводі; на перший план виходить функціональна спроможність.

Джерело: [43]

Залучення іноземного досвіду, зокрема емпіричних розвідок, підтверджує, що ефективність лідера вимірюється параметрами комунікативності, рішучості та доброчесності у медіапросторі [162]. Відповідно, системна модель вимагає від ПЛ не лише легітимації, а й регулярної верифікації своєї автентичності у висококонкурентному середовищі.

Комунікативний вектор виконує функцію інтегратора між системною моделлю іміджу та її інституційним базисом. Сучасний політичний процес невіддільний від явищ медіатизації. Відповідно до західних досліджень (Г. Якобс та ін.), політичний дискурс не є ізольованим, він функціонує у постійній взаємодії з масмедіа та структурами громадянського суспільства [195].

Актуальними в цьому контексті є дослідження щодо ціннісних трансформацій українського суспільства. У спільній публікації колективу авторів доведено потужний вплив урядових наративів на орієнтації українців після повномасштабного вторгнення. Багатоканальна державна комунікація стала дієвим важелем мобілізації та консолідації нації. Емпірично зафіксовано стрімку інтенсифікацію проєвропейських установок, зокрема у південних та східних регіонах (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Зміни суспільних орієнтацій

Показник	До кризи	Під час кризи
Рівень національної єдності	45 %	88 %

Довіра до політичних інститутів	30 %	75 %
Проєвропейські настрої	50 %	90 %

Джерело: [118]

Дослідники наголошують на важливості адаптації українського інформаційного законодавства до норм ЄС [82, с. 88]. Це розглядається не лише як засіб захисту простору, але і як проактивний механізм утвердження демократичних стандартів. Окрім цього, у дослідженнях глибоко аналізується проблема демаркації раціонального переконання та маніпулятивних технологій у текстах політичної комунікації [211]. Здатність протистояти зовнішнім інформаційним атакам є вагомою складовою іміджевої безпеки. Утримання лідерських позицій сьогодні передбачає безперервне управління враженнями та свідому адаптацію політиком свого позиціювання до екзистенційних загроз.

Інституційний вимір виводить дослідження з індивідуально-психологічної площини на соціологічний рівень структурного аналізу. Образ політичної партії є глибоко інституціоналізованим явищем, який, як підтверджують фахові джерела, не зводиться до суто політтехнологічних декорацій, створюваних виключно під час виборчих перегонів. Це комплексна структура, що репрезентує ідеологічне ядро політичної сили та специфіку її довгострокової взаємодії з державою та суспільством [1].

У науковому дискурсі обґрунтовано тезу, що інституційний імідж формується на основі низки визначальних складових. Первинним компонентом залишається персона лідера як головного ретранслятора партійної ідеології. Згідно з підходами політологів, еволюція партій розглядається як циклічне коливання між жорсткою персоніфікацією (вождизмом) та глибокою інституціалізацією. Навіть у розвинених демократіях роль лідера як публічного комунікатора, що емоційно пов'язує абстрактний апарат з живими виборцями, залишається критично важливою.

Проте надлишкова залежність політичної сили від однієї особи генерує суттєві ризики для її виживання після зміни керівництва [1]. Відповідні інституційні складові систематизовано в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Складники інституційного іміджу ПП

Складники інституційного іміджу ПП	Характеристика та вплив на політичний процес
Програмно-ідеологічний аспект	Охоплює доктрину, ціннісні орієнтири та стратегічні цілі. Забезпечує раціональну прив'язку виборця до конкретної ідеологічної платформи.
Символічний аспект	Включає назву, емблематику та візуальні маркери. Формує стійку впізнаваність політичної сили у масовій свідомості.
Організаційно-інституційний статус	Відображає ставлення до влади (монобільшість, коаліція, опозиція) та парламентське представництво. Детермінує ресурсну базу та рівень впливу на ухвалення державних рішень.
Фактори негативного впливу	Низький рівень внутрішньопартійної демократії, залежність від фінансово-промислових груп, дефіцит управлінських кадрів

Джерело: [1]

У контексті аналізу інституціоналізації особливе значення мають праці В. В. Марчука. У написаній спільно з В. Мельничуком монографії «European Integration and Reform of Decentralization in Ukraine» (2024) підкреслюється, що успішна євроінтеграція та модернізація безпосередньо залежать від функціональності інститутів громадянського суспільства та місцевого самоврядування [205, с. 8].

Зрілі політичні партії мають виступати головними рушіями демократизації. Аналіз ретроспективного досвіду доводить деструктивність дій колишньої партійно-державної номенклатури. Досліджуючи події серпня

1991 року, В. В. Марчук та В. Чура зазначають, що залученість керівництва західних регіонів УРСР до заколоту зумовила маргіналізацію цих об'єднань [203, с. 91].

Натомість рухи, орієнтовані на розбудову суверенної держави (зокрема українські дисидентські організації, проаналізовані В. Марчуком та Б. Максимцем), отримали беззаперечну історичну легітимність [204, с. 192].

Європейська практика свідчить, що фракційна різнорідність та ідеологічні розбіжності є стандартним явищем для партій розвинених демократій. Дослідження 2025 р. підтверджують: політичні діячі часто згладжують та розмивають власні позиції щодо гострих суспільних тем задля уникнення публічних розколів та збереження електоральної цілісності [200].

Крім того, складність ухвалення консолідованих рішень у наднаціональних структурах ЄС є закономірним наслідком інклюзивної взаємодії десятків національних партій з різними інтересами [194].

Прикметно, що інституційний імідж характеризується здатністю до прагматичних трансформацій заради політичного виживання. За аналітикою Німецького інституту міжнародної політики та безпеки, європейські радикальні сили дедалі частіше адаптують своє позиціювання задля легітимізації та входження до національних урядових коаліцій [165]. Експерти Atlantic Council наголошують, що, незважаючи на кризу довіри до традиційних рухів, ПП залишаються абсолютно незамінними для нормального функціонування демократії [207].

Процес конструювання справжнього лідерства здебільшого відбувається не в умовах стабільності, а в горнилі політичних конфліктів. Глибокий аналіз цієї проблематики репрезентовано в колективній монографії (2021 р.) у підрозділі, підготовленому Ю. В. Кобець та О. Б. Березовською-Чміль [62, с. 145].

У дослідженнях підкреслюється, що політичний лідер є не просто пасивним модератором, а безпосереднім проактивним агентом конфліктної взаємодії [62, с. 146]. Керівник об'єктивно репрезентує інтереси та потреби

певної суспільної групи, які в умовах кризи формуються і трансформуються у потужні каталізатори суперечностей. Об'єктами конфлікту виступають легітимний контроль над ресурсами, геополітичним простором та можливість визначати стратегічне майбутнє держави. Спираючись на класичну конфліктологічну парадигму, еволюцію керівника на різних етапах протистояння систематизовано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Функції політичного лідера в конфлікті

Функція	Сутнісна характеристика та вплив процесу
Діагностична та стратегічна	Здатність превентивно розпізнавати причини конфлікту, визначити стратегічні орієнтири та оцінити можливі деструктивні наслідки.
Мобілізація	Психологічне та організоване згуртування мас для досягнення цілей та артикуляції інтересів групи.
Інтегративна	Консолідація суспільства навколо спільних ідеї після завершення гострої фази; мінімізація руйнівних наслідків.
Комунікативна	Модернізація каналі зв’язку зі ЗМІ та громадянами, зміцнення емоційної прив’язаності виборців для легітимізації влади.
Продовження Таблиці 3.5	
Соціального арбітражу	Виконання ролі неупередженого медіатора для підтримки законності та керованості державою в умовах нестабільності.

Джерело: [62]

Окремої уваги потребують тактичні аспекти індивідуальної поведінки ПЛ. В умовах ескалації керівник має діяти раціонально та демонструвати високий емоційний інтелект. Важливою навичкою є управління колективними

символами: у разі тактичної поразки ефективний комунікатор здатний роз'яснити суть «часткових перемог», щоб зняти напругу і зберегти організаційну цілісність [62, с. 151].

Крім того, крізь призму переходу розглядається конфліктний цикл зміни владних еліт. Відповідно до нього, інтереси партійного «керівного ядра» з часом починають розходитися із запитами електорату, що провокує наростання внутрішньої напруженості, висунення нових лідерів та силову або електоральну зміну влади [62, с. 151]. Деструктивне лідерство орієнтоване на розпалювання суперечностей заради узурпації влади, тоді як конструктивне розглядає конфлікт як точку росту та засіб інституційного оновлення партійної системи.

Першим значущим аспектом емпіричного аналізу є візуальна трансформація влади. У стабільних демократичних системах раціонально-легальний авторитет традиційно підтримується формалізованим протокольним стилем, який фіксує об'єктивну соціальну дистанцію між можновладцями та соціумом. Однак в умовах гострої кризи збереження такої соціальної дистанції містило високий ризик комунікативного відчуження політичних еліт від суспільства. З огляду на це, відбулася свідома деконструкція традиційного політичного образу вищого керівництва держави на користь тактичної (мілітарної) стилістики. Цей крок виконав функцію візуального праймінгу, сформувавши ефект солідарної ідентифікації влади із населенням.

Зазначена поведінкова модель була оперативно перенесена на загальнопартійний рівень. Депутатський корпус владної партії «Слуга народу», а згодом і керівництво опозиційних сил імплементували елементи «мілітарі-кежуал» стилю у свою публічну та парламентську діяльність. З позицій політичної соціології, така візуальна синхронізація дозволила вітчизняному політикуму тимчасово нівелювати антиелітарні установки виборців та консолідувати електорат. Явище консолідації навколо лідера держави в умовах зовнішньої на початковій фазі кризи призвело до тимчасової

деактуалізації міжпартійної конкуренції та ідеологічних розбіжностей [201].

На початковому етапі кризового періоду формат щоденних звернень першої особи держави та консолідація мовлення в межах єдиного загальнонаціонального телемарафону відіграли визначальну стабілізуючу роль, мінімізуючи прояви суспільної дезорієнтації та паніки. Керівна політична сила отримала монопольний інструмент для трансляції мобілізаційних наративів [244].

Проте із переходом збройного конфлікту у пролонговану, позиційну фазу, ефективність мобілізаційної комунікації почала демонструвати ознаки проблемності. Аналіз соціологічних моніторингів фіксує поступове падіння рівня довіри до централізованих інформаційних платформ влади та зростання суспільного запиту на диверсифікацію джерел інформації. Ця об'єктивна тенденція зумовила зміну стратегій опозиційних політичних партій. Парламентські політичні сили, зокрема політична партія «Європейська Солідарність», які впродовж першого року повномасштабного вторгнення дотримувалися негласного мораторію на жорстку критику уряду, змістили фокус політичної риторики на інституційний рівень. Ними було розпочато активне обговорення проблеми звуження медійної плюралістичності, порушення прав опозиції на доступ до ефіру та необхідності відновлення процедур парламентського контролю. Такий перехід політичного дискурсу від абсолютної консолідації до вимог інституційної прозорості є індикатором вичерпання суто харизматичних інструментів утримання суспільної згоди [49].

Криза призвела до виникнення беззаперечного інституційного авторитету військового командування (ЗСУ загалом). На відміну від політичних партій, чий вплив підтримується безперервною медійною присутністю та політтехнологічним моделюванням, високий рівень довіри до військових структур базується виключно на раціонально-практичній результативності та фаховій експертності у сфері національної безпеки. Формування цього альтернативного центру довіри спричинило латентну інституційну напругу в

політичній системі [98].

Усвідомлюючи зміни в електоральних преференціях, парламентські політичні партії розпочали реалізовувати стратегії залучення військового дискурсу у власну статутну діяльність. Наприклад, партія «Європейська Солідарність» сфокусувала свою організаційну активність на створенні масштабних логістичних мереж для волонтерської підтримки армії (зокрема через афілійовані громадські організації, як-от «Справа громад»). Зі свого боку, правляча партія «Слуга народу» та представники інших фракцій активізували залучення ветеранів до діяльності місцевих партійних осередків та ініціювали профільні законодавчі зміни. Емпірично це підтверджує намагання цивільних політичних діячів компенсувати дефіцит власної інституційної довіри шляхом символічного делегування довіри від найбільш авторитетного інституту суспільства с армії - до партійних брендів [49].

Дослідження фіксує явище нерівної інституційної довіри: показники суспільної підтримки масштабних недержавних волонтерських рухів і благодійних фондів суттєво перевищують рівень довіри до формального державного апарату (парламенту, уряду, судів) та класичних політичних партій [97, 98].

В умовах звуження електорального поля традиційні партії змушені застосовувати різні стратегії. Відповідним прикладом є діяльність парламентської фракції політичної партії ВО «Батьківщина». Враховуючи неможливість прямої конкуренції з владою у формуванні безпекового порядку денного, ця партія адаптувала своє позиціонування, змістивши акцент на традиційну для неї соціально-економічну проблематику: захист прав внутрішньо переміщених осіб, питання медичного забезпечення, регулювання внутрішньої тарифної політики та протидію продажу земель сільськогосподарського призначення під час війни. Використовуючи тактику конструктивної опозиції (підтримка урядових ініціатив у сфері оборони з одночасною системною критикою соціального блоку), політична сила зберігає ядро свого базового електорату.

Водночас криза виявила інституційну вразливість нових політичних проєктів, що формувалися переважно на вождистських засадах. Партійна структура «Голос», яка створювалася як лідерський проєкт з орієнтацією на ліберальний електорат, в умовах відсутності консолідуючого центру та слабкості регіональної мережі зазнала значної внутрішнього розколу[201]. Окремі представники партії зосередилися на військовій чи громадській діяльності, однак політична сила як цілісний інституційний суб'єкт виявилася неспроможною творити загальнонаціональний порядок денний. Ще одним наслідком кризи стала трансформація політичних структур, чия діяльність базувалася на проросійських наративах. Заборона діяльності партії «Опозиційна платформа - За життя» (ОПЗЖ) призвела до утворення нових депутатських груп («Платформа за життя та мир», «Відновлення України»), які обрали стратегію абсолютного політичного конформізму. Систематично підтримуючи законодавчі ініціативи монобільшості, представники цих груп мінімізують ризики політичного переслідування та зберігають інституційний вплив у парламенті [49].

Аналіз комунікативних стратегій керівництва держави свідчить про високу результативність інструментів публічної дипломатії на світовій арені. Проєкція образу лідера, що захищає глобальні демократичні цінності, забезпечила безпрецедентну консолідацію підтримки (військової, фінансової, інституційної).

Водночас спроба автоматичного перенесення цієї зовнішньополітичної харизматичної моделі на внутрішню аудиторію стикається з об'єктивними соціологічними перепонами. Українське суспільство демонструє здатність до чіткого розмежування успіхів зовнішньої дипломатії та ефективності внутрішнього державного адміністрування. Зі збільшенням тривалості кризи формується запит на перехід від моделі емоційного лідера-мобілізатора до прагматичного управлінця-технократа. Електорат висуває до державної машини вимоги щодо забезпечення антикорупційного руху, прозорості оборонних закупівель, економічної стабілізації та справедливого розподілу

суспільного тягаря мобілізації [38].

Зазначена розбіжність активно використовується парламентською опозицією. Представники фракцій «Голос» та «Європейська Солідарність» публічно підтримують зовнішньополітичний курс держави щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, проте піддають жорсткій експертній критиці внутрішні управлінські рішення Кабінету Міністрів та антикорупційної інфраструктури. Це свідчить про те, що харизма в зовнішньополітичному вимірі не має абсолютного потенціалу для вирішення внутрішніх структурних суперечностей і не здатна задовольнити потребу в якісному інституційному управлінні [49].

В умовах відсутності електоральних кампаній спостерігається зниження рівня керованості законодавчим органом. Ресурсу харизматичного впливу глави держави стає недостатньо для забезпечення консолідованого ухвалення соціально складних рішень (зокрема, у сферах оподаткування чи мобілізаційних процедур) силами виключно фракції монобільшості «Слуга народу». Для збереження інституційної працездатності Верховної Ради України керівництво владної партії змушене вдаватися до системного пошуку політичного компромісу, формуючи ситуативні голосування із залученням депутатських груп (зокрема, «Довіра», «Партія "За майбутнє"»). Ця обставина ілюструє структурні обмеження харизматичного управління: воно здатне ініціювати масовий політичний імпульс, проте не здатне забезпечити стабільну щоденну роботу великих політичних структур без використання класичних механізмів партійних домовленостей.

Крім того, варто відзначити процеси прихованого формування нових електоральних суб'єктів на базі потужних інститутів громадянського суспільства. Високий рівень ефективності та фінансової прозорості великих волонтерських фондів формує суспільний запит на появу політичних партій горизонтального, технократичного типу, інституційна спроможність яких переважатиме харизматичну складову.

Підсумовуючи, варто констатувати, що правовий режим воєнного стану

та пов'язана з ним криза функціонують як жорсткий системний стрес-тест для партійно-політичної інфраструктури України. Харизматичне лідерство довело свою безальтернативну результативність як механізм первинної соціальної інтеграції та інструмент запобігання розколу державних інститутів у фазі гострої кризи. Разом з тим, аналіз діяльності парламентських партій («Слуга народу», «Європейська Солідарність», ВО «Батьківщина», «Голос») свідчить, що ресурс персоналізованої владної легітимності має виражені часові обмеження та підпорядковується законам комунікативного розпаду.

Стратегічна стійкість політичної системи держави, збереження керованості та успішність майбутньої повоєнної відбудови безпосередньо залежать від своєчасної ініціації процесу інституційної рутинізації харизми. Цей процес передбачає необхідність послідовної конвертації тимчасового лідерського авторитету у стійку довіру до раціонально-легальних інститутів влади. Для вітчизняних політичних партій це означає безальтернативний перехід від створення лідерських електоральних проєктів до розбудови ідеологічно структурованих інституцій, заснованих на принципах внутрішньопартійної демократії, фахової експертності та ухвалення управлінських рішень. Штучне гальмування процесів інституціоналізації на користь збереження ручного кризового управління створює ризик відчуження суспільства від державного апарату та ускладнює перехід держави до європейських стандартів публічного адміністрування.

Процес формування ПЛ та партійного іміджу є багатовимірним феноменом, який потребує системної інституційної роботи. Системологічний вимір засвідчує, що стійкий імідж виникає на перетині технологічного позиціювання та автентичної реакції політика на суспільні виклики. Комунікативний аспект підтверджує здатність урядових та партійних наративів трансформувати ціннісні матриці суспільства, консолідуючи націю в умовах екзистенційних загроз. Інституційний вимір доводить, що персоналізоване лідерство має підкріплюватися розвитком внутрішньопартійної демократії. Лише за умови такого балансу політичні

партії здатні стати драйверами європейської модернізації. Здатність ПЛ конструктивно розв'язувати соціальні конфлікти та здійснювати соціальний арбітраж залишається найвищим індикатором зрілості та демократичної стійкості держави.

3.3. Трансформація лідерської харизми в умовах кризового політичного процесу

Сучасні глобальні та внутрішньодержавні трансформаційні процеси зумовлюють потребу переосмислення сутності політичного лідерства. В умовах розгортання масштабних криз, як-от революційні події або запровадження правового режиму воєнного стану, стандартні інституційні управлінські механізми часто втрачають свою ефективність. У такі періоди вирішального значення набуває феномен харизматичного лідерства, потенціал якого дає змогу консолідувати націю, мобілізувати суспільство та гарантувати збереження державного суверенітету.

Концептуалізація цього явища залишається вкрай важливою, оскільки саме за екстремальних обставин здатність до лідерства виокремлюється як пріоритетна характеристика політичного суб'єкта [94, с. 14]. Аналіз еволюції харизматичних властивостей сприяє розумінню процесів адаптації управлінської ланки до надмірних суспільно-політичних викликів. Повномасштабна збройна агресія проти України виступила безпрецедентним каталізатором інституційних змін.

У політичній практиці вагомим механізмом конструювання лідерського впливу слугує технологія «управління враженням» (impression management). Йдеться про свідомо модельовану поведінку, яка спонукає аудиторію повірити у винятковість діяча. На практиці це реалізується через регулярне наголошення на попередніх здобутках, демонстрацію абсолютної впевненості у власному курсі та майстерне зміщення фокусу з допущених помилок. Навіть за умов слабкого фактологічного підґрунтя такі маніпуляції дозволяють

створити стійкий ефект штучної харизми. Виборець починає сприймати політика як носія вищого призначення.

Доволі часто подібні діячі вдаються до нестандартного мислення. Вони свідомо порушують усталені норми та генерують власні правила гри. Такий виклик системі лише посилює ауру їхньої унікальності, що закономірно конвертується в електоральну привабливість.

Окрему увагу слід звернути на політичний символізм як засіб масової мобілізації. Типовим прикладом є Махатма Ганді, якому вдалося перетворити звичайну індійську прядку на інструмент економічного спротиву колоніальній адміністрації. Соляний похід практично довів здатність ненасильницької колективної дії ламати інституційну несправедливість. Діаметрально протилежний, деструктивний приклад експлуатації символів простежується в діях А. Гітлера. Нацистська свастика стала безапеляційним візуальним маркером агресивної ідеології та національної ідентифікації.

Політичне позиціонування підтверджує схильність лідерів до міфотворчості. Вони органічно відводять собі роль «рятівників». Репрезентативним кейсом є кампанія Д. Трампа. Використовуючи гасло відновлення національної величі, він вибудував наратив політика-захисника [243]. Біографічні факти державних діячів також нерідко проходять етап цілеспрямованої міфологізації. Вплітаючи власну історію в концепт умовної «американської мрії», вони отримують дієвий важіль для управління суспільними настроями та згуртування електорату.

У межах політичної науки концепт харизми здебільшого інтерпретується з опертям на класичні підходи М. Вебера. За спостереженнями М. Розумного, подібний формат легітимації стає затребуваним у періоди послаблення нормативно-правових регуляторів та девальвації суспільної довіри до традиційних державних органів [122, с. 155].

Досліджуючи механізми виникнення подібних режимів, М. Вебер зауважував, що природним середовищем для народження харизматиків завжди стають періоди масштабних економічних чи політичних страждань.

Історія Заходу переконливо доводить, що саме кризи продукують соціальний запит на екстраординарне керівництво. Від Жанни д'Арк і М. Лютера до Х. Перона та М. Лютера Кінга - всі вони сформували свій вплив як відповідь на екзистенційні виклики.

Сучасна наукова спільнота переважно поділяє веберіанську парадигму щодо ролі криз як каталізаторів нетипової влади. Вони створюють психологічний контекст, роблячи аудиторію вкрай сприйнятливою до навіювання. Діячі можуть як використовувати вже наявні катаклізми, так і штучно стимулювати відчуття загрози, формуючи ідеальні умови для власного політичного старту.

Доповнюючи цей підхід, можна структурувати механіку виникнення такого авторитету через п'ять ключових факторів. По-перше, криза повинна суб'єктивно усвідомлюватися масами як «гостра» або «остаточна». По-друге, вона має дестабілізувати традиційний чи раціонально-правовий порядок, залишаючи суспільство дезорієнтованим і «спраглим до харизми». По-третє, соціокультурне тло має бути історично сприятливим для появи месій. По-четверте, меседжі політика зобов'язані точно потрапляти в латентні очікування натовпу. І насамкінець: лідер мусить абсолютно вірити у власну рятівну місію та переконати в цьому загал. Як резюмує Р. Такер [236], справжнє харизматичне лідерство завжди містить у собі месіанський компонент, що концептуально відрізняє його від банальної управлінської компетенції.

Харизму доцільно розглядати як своєрідний кредит довіри, делегований суспільством конкретному політику. У функціональному аспекті вона забезпечує формування базису для нового інституційного та соціального порядку [122, с. 156]. Ця тенденція чітко простежується під час системних трансформацій, зокрема внаслідок розпаду Радянського Союзу, під час Революції Гідності та з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році.

З позицій психоаналітичної традиції, репрезентованої працями Е. Фромма, харизму варто трактувати не лише як сукупність психологічних рис, а як складний соціально-символічний зв'язок, у межах якого спільнота

ідентифікує себе з особою лідера [148, с. 150]. Така концептуалізація є цілком виправданою для реалій збройного конфлікту, коли високий рівень емоційної консолідації перетворюється на чинник фізичного збереження нації.

Компаративний аналіз впливу Адольфа Гітлера та Махатми Ганді наочно ілюструє глибоку двоїстість феномену харизми. Обидві постаті вийшли на політичну авансцену на тлі жорстких соціальних розломів. У Німеччині наслідки програної війни та Велика депресія сформували масовий запит на реваншизм. В Індії ґрунтом для появи лідера став суспільний спротив колоніальній адміністрації.

Проте їхній інструментарій виявився антагоністичним. Німецький диктатор спирався на жорстку маніпуляцію страхом та театралізовану расову ненависть. Ця харизма, заснована на емоційному тиску, мала катастрофічні наслідки для людства. Ганді, навпаки, обрав філософію сатьяграхи (ненасильницького опору). Апелюючи до простоти та власного аскетизму, він випромінював «м'яку» харизму поваги, що врешті забезпечило мирну деколонізацію Індії. Цей історичний контраст є хрестоматійним доказом того, що харизма як соціальна технологія ціннісно нейтральна. Її моральний вектор задається виключно світоглядом самого носія. Незважаючи на полярні ідеології, обидва використовували схожу механіку: прості меседжі, глибокий символізм та масову низову мобілізацію.

У добу розвитку цифрових медіакомунікацій харизма поступово втрачає свої ірраціональні ознаки. За нашим визначенням, політичний імідж та харизма діють як взаємодоповнюючі психологічні категорії, де технологічно виважений публічний образ дозволяє мультиплікувати лідерські якості та частково нівелювати їхній дефіцит [5].

Під час воєнного стану інструменти політичного маркетингу фокусуються на підтримці соціальної стійкості, проте визначальною умовою ефективності лідера залишається здатність до щирої персоніфікації загальнонаціональних цілей. Харизматичний діяч акумулює суспільну енергію, спрямовуючи її на подолання критичних загроз [94, с. 45].

Зокрема, відмова Президента України від евакуації зі столиці у лютому 2022 року в умовах безпосередньої безпекової загрози нівелювала суспільний скепсис щодо ймовірної штучності медійного образу, забезпечивши максимальний рівень воєнної легітимації [144, с. 334].

Емпіричний досвід засвідчує, що емоційно орієнтована підтримка має обмежений часовий ресурс. Критичним етапом еволюції політичного авторитету є процес рутинізації харизми - механізм трансформації персональної популярності у функціональні та стабільні органи державного управління [122, с. 165].

Аналіз транзитивних процесів у пострадянських державах доводить: неспроможність демократичних інститутів задовольняти суспільні запити нерідко стимулює пошук альтернативи у вигляді жорсткої централізації, що містить ризики авторитаризації влади [122, с. 166].

Процес рутинізації в Україні має власну специфіку. Після подолання первинного шоку від початку повномасштабних бойових дій актуалізувалася суспільна потреба в раціоналізації публічного управління, що виражається у вимогах до забезпечення прозорості оборонних закупівель та підвищення ефективності діяльності Верховної Ради і Кабінету Міністрів України. Нездатність своєчасно інституціоналізувати персоніфікований авторитет створює системні ризики для всього державного апарату.

Моделі харизматичного лідерства реалізуються у нерозривному зв'язку з архітектурою політичної системи. У фаховому дискурсі Ю. Головень та Г. Буканов констатують докорінну зміну парадигми політичної стабільності в умовах збройного конфлікту. На противагу мирному часу, коли стабільність детермінується економічним зростанням та регулярністю електоральних циклів, під час воєнного стану вона виражається у здатності урядових структур забезпечувати оборону, підтримувати соціальну єдність та балансувати між безпековими імперативами і демократичними свободами [27, с. 49].

Відповідно, стабільність набуває характеру динамічного процесу [27, с. 51], що базується на внутрішній резистентності, міжнародній військовій

допомозі та громадській активності. Важливо, що саме участь громадянського суспільства в Україні нівелює частину негативних наслідків, зумовлених адміністративними обмеженнями воєнного часу [27, с. 54].

За спостереженнями аналітиків, фіксується формування нових форматів взаємодії між органами місцевого самоврядування, урядовими структурами та волонтерськими ініціативами [15, с. 30]. Як наслідок, виокремився впливовий недержавний сектор, представлений громадськими організаціями та благодійними фондами, що в умовах часткової деолігархізації набув статусу вагомого політичного суб'єкта [122, с. 164].

Воєнні конфлікти об'єктивно виступають каталізаторами масштабних інституційних трансформацій. Суспільство демонструє толерантність до тимчасової консолідації владних повноважень за умови, що це не перешкоджає функціонуванню горизонтальних мереж громадянської самоорганізації [27, с. 52].

Політичний курс В. Зеленського відображає закономірності еволюції лідерства під впливом екстремальних факторів, що знайшло відображення у останніх дослідження [144].

Перемога на президентських виборах 2019 року базувалася на електоральній харизмі та суспільному запиті на оновлення владних еліт. Високий рівень персональної підтримки дозволив сформувати першу в історії вітчизняного парламентаризму монобільшість [144, с. 332]. Проте зіткнення завищених суспільних очікувань з бюрократичною системою спричинило поступову корекцію рейтингів у довоєнний період.

Запровадження воєнного стану зумовило радикальне переформатування публічного образу глави держави з урахуванням потреб країни, що воює. Комунікаційний стиль трансформувався, набувши підкреслено прагматичних і жорстких рис [144, с. 335].

Подібна зміна риторики слугує індикатором психологічної адаптації до тривалого стресового впливу, де політична стійкість безпосередньо корелює з рівнем суспільної легітимації. Водночас концентрація владних повноважень,

зумовлена безпековими чинниками, призвела до суттєвого звуження впливу політичної опозиції та послабила класичні механізми системи стримувань і противаг [144, с. 333].

Варто доповнити цю тезу висновками С. Наумкіної, яка вважає, що «український досвід демонструє феномен високої резильєнтності національної ідентичності. Зовнішня агресія стала каталізатором для безпрецедентної суспільної консолідації, розвитку громадянської нації та ефективного цифрового спротиву» [91, с. 67]. Це створює нові можливості для ефективної суспільної комунікації та стимулювання політичної участі.

Незважаючи на формальне завершення п'ятирічного конституційного терміну повноважень у травні 2024 року, загальна легітимність інституту президентства залишається високою. Громадяни загалом підтримують тезу щодо недоцільності проведення виборчих кампаній до скасування воєнного стану, що відповідає конституційним приписам [144, с. 337].

Емпіричне підґрунтя для аналізу забезпечують дані авторитетних соціологічних інституцій (КМІС, Центр Разумкова). Соціологічні показники фіксують зниження рівня довіри до глави держави з 69% на початку 2024 року до 54% у червні [98]. За висновками дослідників, основними факторами негативної динаміки стали кадрові ротації у військовому керівництві та суспільний резонанс навколо корупційних правопорушень [144, с. 336].

Характерним явищем воєнного часу є критичний розрив між рівнем довіри до Сил оборони та до цивільних органів державної влади. Відповідні показники зведено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Опитування Центру Разумкова та КМІС

Інституція	Центр Разумкова (Червень 2024)	КМІС (2024 р.)
Збройні Сили України	Довіра: понад 90%	Довіра: 92% (Баланс: +90%)
Служба безпеки України	Позитивний баланс довіри	Довіра: 54% (Баланс: +33%)

Уряд (Кабінет Міністрів)	Недовіра: понад 65%	Довіра: 53% (Баланс: -33%)
Верховна Рада України	Недовіра: понад 74%	Баланс: негативний
Чиновники (держапарат)	Недовіра: понад 76%	Тенденція до недовіри

Джерело: [98, 131]

Високі показники підтримки армії супроводжуються глибоким скепсисом щодо парламенту, уряду та чиновницького апарату [98]. Зазначений дисбаланс емпірично підтверджує наукову гіпотезу М. Розумного щодо ризиків неповної рутинізації харизми: відсутність сталих та прозорих інституцій провокує системну кризу довіри до влади [122, с. 165].

Позитивний баланс підтримки серед публічних діячів зберігають переважно представники волонтерського або військового секторів [38], що свідчить про зміну суспільних очікувань. Одночасно фіксується зниження суспільного оптимізму щодо правильності напрямку розвитку подій у державі з понад 60% (на початку 2023 року) до 33% (влітку 2024 року) [98].

Узагальнення результатів дослідження дає змогу сформулювати такі висновки:

1. В умовах правового режиму воєнного стану харизматичне лідерство трансформується в інструмент збереження державної стійкості. В умовах деформації процедурних механізмів управління суспільна легітимація забезпечується переважно персональним авторитетом лідера.

2. Емоційний потенціал політичної довіри має тенденцію до вичерпання. Еволюція образу Президента України підтверджує адаптивність харизми до екстремальних викликів, проте соціологічні дані вказують на накопичення масової інституційної втоми.

3. Стратегічною передумовою збереження політичної стабільності слугує своєчасна інституціоналізація (рутинізація) харизми. Дефіцит якісних змін у

функціонуванні державного апарату призводить до перерозподілу довіри на користь Збройних Сил України та структур громадянського суспільства. Оптимальний сценарій поствоєнної відбудови передбачатиме деконцентрацію владних повноважень задля зміцнення стійких демократичних інститутів.

3.4. Вплив цифрових комунікацій та соціальних мереж на віртуалізацію харизми

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво змінив ландшафт світової влади. Класична політологія стикається з викликом адекватного пояснення феномену, коли значна кількість громадян активно підтримує політиків, з якими вони взаємодіють виключно у віртуальному просторі.

Свого часу німецький соціолог Макс Вебер вбачав витоки харизматичного авторитету у винятковому дарі та живому емоційному контакті лідера з масами. Однак сьогодні ця класична парадигма потребує суттєвого перегляду. Замість живої комунікації на площах ключову роль тепер відіграє алгоритмічна архітектура соціальних мереж.

Природа харизми зазнала трансформацій. Із властивості, притаманної винятково конкретній фізичній особі, вона перетворилася на багатовимірний комунікативний конструкт. Нині цей образ безперервно формується командами фахівців, тестується на фокус-групах і масштабується за допомогою цифрових платформ.

Аналізуючи ці комунікативні зміни, сучасна наука активно впроваджує концепт «цифрової харизми». Науковці зазначають, що явище цифрової харизми безпосередньо впливає на структурування сучасної політики [32, с. 47]. Підкреслено, що завдяки технологічній інфраструктурі вплив лідера стає менш залежним від його реальних особистісних якостей, оскільки він перетворюється на ретельно змодельований медійний продукт [32, с. 49].

Системні трансформації в механізмах харизматизації відбулися у XX

столітті на тлі поширення радіо та кінематографа. Нові медіа перетворилися на інструмент формування культу особи. Трагічним, але показовим досвідом є Третій Рейх. Монополізація інформаційного простору дозволила режиму вибудувати «фюреркульт», тиражуючи прості, високоефективні емоційні меседжі. Вони ідеально задовольняли запит травмованого суспільства на сильну руку. Пропаганда подавала лідера як «живе втілення» німецького народу. Трансляція виступів через радіоприймачі остаточно вивела харизму за межі локального явища (впливу на натовп на площі), перетворивши її на масову технологію. Віра в диктатора культивувалася вже не через безпосередній контакт, а шляхом дистанційного навіювання та жорстких маніпуляцій.

У наші дні архітектура інтернету та соціальних мереж змістила фокус у бік прямої мікрокомунікації. Платформи на кшталт Twitter (X) чи Facebook створили ілюзію безбар'єрного спілкування влади з громадянином. Сучасні діячі навчилися використовувати хештеги, меми та візуальний контент для конструювання власного порядку денного в обхід традиційних ЗМІ.

Носії «цифрової харизми» регулярно застосовують інструмент «харизматичної сигналізації». Він охоплює не лише текст, а й специфічний візуальний супровід. Мережева активність Д. Трампа, для прикладу, вирізнялася підвищеним емоційним градусом. Це свідомо загострювало політичний конфлікт та консолідувало ядерний електорат. Його риторика трималася на підкресленій прямолінійності. Здатність «називати речі своїми іменами» неабияк приваблювала виборців, які втомилися від стерильної політкоректності істеблішменту [243].

Інша показова комунікативна стратегія спостерігається у діях Володимира Зеленського. У період повномасштабної війни його головним інструментом стали регулярні відеозвернення. Такий неформальний стиль створює ефект прозорості та інтимної присутності, що відіграло фундаментальну роль в об'єднанні нації та акумуляції міжнародної підтримки[244].

Обидва випадки фіксують чітку тенденцію: в умовах турбулентності статус «несистемного гравця» стає вагомою перевагою. Замість сухих партійних програм електорат дедалі частіше обирає емоційно насичену, персоналізовану взаємодію. «Антиполітичні» (неформальні) риси лідерів виявилися їхнім найсильнішим активом в епоху постправди.

У межах дослідження цей процес визначається як віртуалізація харизми. Цифровий профіль політика - оптимізований акаунт в Instagram, канал у Telegram чи віртуальна проєкція - поступово здобуває вищий рівень політичної суб'єктності та мобілізаційного потенціалу, аніж реальна особа з її фізичними та когнітивними обмеженнями.

Розуміння процесу віртуалізації вимагає історичного аналізу еволюції взаємодії владних інститутів та засобів масової комунікації. Класична модель управління передбачала ідеологічну послідовність політичних еліт та їхню фізичну присутність у процесі ухвалення рішень.

Дослідники доходять висновку, що традиційна еліта забезпечувала свою легітимність переважно через безпосередню взаємодію з виборцями, участь у публічних дебатах та системну організаційну діяльність у межах партійних осередків [78, с. 77]. Проте стрімкий розвиток медійного середовища змінив цю усталену традицію.

Історично політична комунікація розвивалася відповідно до домінуючих технологій. Аналізуючи цей перехід, західні науковці Ф. Віллаплана та Ж. Фітцпатрік розрізняють кілька історичних етапів:

а) період радіомовлення

б) телевізійну добу

в) новітню цифрову еру [240].

Сучасна цифрова стадія докорінно відрізняється від попередніх етапів. Для збереження власного політичного впливу в епоху смартфонів діячі змушені перетворитися на активних учасників інформаційного процесу. Як зауважують дослідники, вміння оптимізувати профілі, забезпечувати багатоспрямовану інтерактивність та викликати емоційний відгук аудиторії

перетворилися на обов'язкову вимогу до політичного лідерства [240].

На підтвердження цього автори праць у даній галузі у своєму емпіричному дослідженні доводять, що використання політиками харизматичних сигналів у соціальних мережах безпосередньо посилює залученість та підтримку з боку суспільства [237].

Зіставлення фігур Д. Трампа та В. Зеленського розкриває логіку еволюції політичного образу в сучасних умовах. Обидва діячі здобули владу, маючи мінімальний класичний чиновницький бекграунд. Трамп успішно капіталізував образ бізнесмена-аутсайдера, що кидає виклик «Вашингтонському болоту». Зеленський же втілив гострий запит українського суспільства на цілковите оновлення системи. Брак номенклатурного минулого став невід'ємною частиною їхнього харизматичного міфу.

Цифрові технології виявилися стрижнем їхніх комунікативних стратегій. Часткова відмова від класичних медіа на користь соцмереж дала змогу створити прямий емоційний зв'язок з аудиторією. Впевненість та безпосередність дозволили їм ефективно транслювати власне бачення майбутнього. Війна перетворила харизму українського президента на фактор державного виживання, довівши, що в цифрову епоху емпатія та щоденний віртуальний контакт здатні генерувати реальний геополітичний ресурс.

Основи легітимізації також зазнають змін. Авторитет керівника все частіше спирається не лише на його переконання чи політичні здобутки, а на показники цифрової присутності та поширення контенту. Цей феномен отримав у науковому середовищі назву «алгоритмічна харизма». Автори аргументують, що вплив у цифровому просторі проходить через специфічні етапи формування та занепаду, які цілком залежать від архітектури платформ [202, с. 394].

Етапи формування та занепаду «алгоритмічної харизми» (Динаміка міфотворчості в епоху соціальних платформ, розроблено за концепцією Д. О. Мадсена, 2025):

а) Конструювання міфу: Створення переконливої історії походження.

Лідер позиціонується як унікальний візіонер, чия присутність масштабується алгоритмами мереж.

б) Поляризація та інституціоналізація: Алгоритми стимулюють полярні емоції. Формується лояльне ядро послідовників та одночасно зростає кількість радикальних критиків.

в) Занепад харизми: Зниження рівня довіри через надмірну медійну присутність та інформаційні скандали, що провокує кризу легітимності в мережі.

г) Символічна зміна: Спроба оновити віртуальний імідж, коригування риторики або створення нових інфоприводів для відновлення видимості.

Хоча розвиток цифрових інструментів міг би розглядатися як механізм прямої демократії, практика вказує на інше. Цю тенденцію грунтовно досліджено в сучасних публікаціях. Дослідники звертають увагу на те, що цифрові інструменти можуть застосовуватися владними групами для посилення контролю над суспільством, формування необхідних настроїв та конформізму унаслідок алгоритмічних маніпуляцій замість відкритого фізичного примусу [51, с. 8]. За таких умов алгоритмічна харизма здатна перетворитися на інструмент прихованого цифрового контролю.

Фізична присутність політика поступово втрачає статус ключової умови для здійснення владних повноважень. Якщо раніше лідери потребували особистої участі в масових зібраннях, то нині їхній вплив нерідко забезпечується дистанційними технологіями. Політологи у своєму дослідженні детально аналізують цей механізм. Вони стверджують, що застосування генеративних моделей, віртуальних аватарів або 3D-проєкцій створює у масовій свідомості ілюзію доступності та безпосереднього зв'язку громадян із вищим керівництвом держави [167].

Відтак, замість практичних політичних кроків аудиторія отримує «платформний афект» - інтенсивну імітацію віртуальної взаємодії. За висновками дослідниці, цей ефект дає змогу політикам оперативно мобілізувати великі групи виборців, ігноруючи логістичні перешкоди,

географічні межі та власні фізичні обмеження [167].

Процеси віртуалізації тісно пов'язані з традиційними політтехнологіями, зокрема з конструюванням політичних міфів (наприклад, про внутрішнього ворога чи харизматичного рятівника). Дослідники акцентують увагу на тому, що міфологічні наративи впливають переважно на емоційну сферу особистості, що суттєво послаблює її здатність до об'єктивного аналізу подій [86, с. 72].

Завдяки високій швидкості обміну даними в мережах міфологізація сприяє оперативному поширенню ідеологічних тез у масовій свідомості. Вчені роблять висновок, що така медійна стратегія ускладнює раціональний вибір громадян під час виборів, спонукаючи їх керуватися створеними візуальними образами замість ознайомлення з реальними політичними програмами [86, с. 74].

Розгляд процесів віртуалізації харизми потребує обов'язкового звернення до українського досвіду, оскільки політичні комунікації в Україні мають власну специфіку. Після здобуття незалежності відбувалося становлення державних інституцій, що супроводжувалося високим запитом суспільства на вольове управління. Аналізуючи цей перехідний етап, можна підкреслити, що в умовах нестабільності політичних структур особиста харизма лідера часто виступала визначальним чинником підтримання державної легітимності [122, с. 156].

З часом технологічний розвиток став невід'ємною складовою суспільних процесів. Якщо під час подій 2004 року лідерство значною мірою залежало від фізичної присутності на площах, то громадські рухи 2014 року вже характеризувалися високим рівнем онлайн-мобілізації за допомогою соціальних платформ.

Проте найвиразніше потенціал цифрової комунікації проявився на початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. В умовах, коли традиційні механізми управління опинилися під надзвичайним тиском, віртуальна присутність влади набула стратегічного значення. Оперативні відеозвернення

вищого керівництва, записані на смартфони у неформальній обстановці, змінили усталені стандарти кризової комунікації.

У працях сучасних дослідників цей комунікаційний формат розглядається як потужна «медійна зброя». Дослідники наголошують, що активна цифрова політика сприяла внутрішній консолідації суспільства, завдала удару по інформаційних кампаніях противника та акумулювала безпрецедентну політичну підтримку міжнародної спільноти [220, с. 71].

Це довело, що ефективно сконструйований цифровий образ здатен виступати вагомим ресурсом у геополітичному протистоянні.

Водночас надмірна диджиталізація політичної сфери має свої недоліки, що вимагають об'єктивного аналізу. Перенесення публічної дискусії в соціальні мережі несе ризик формування симулякрів, коли змістовні управлінські процеси замінюються спрощеними візуальними форматами. У своїй монографії «Інформаційні війни» (2000) Г. Г. Почепцов ще на ранньому етапі поширення інтернету зазначав, що в умовах постійного інформаційного перенасичення штучно створені повідомлення можуть набувати для громадян більшої ваги, аніж реальна дійсність [114, с. 143].

Унаслідок цього політичне управління ризикує набути ознак медіа-формату, де фахова дискусія витісняється інформаційними скандалами. С. Романенко у своєму дослідженні зауважує, що владні процеси у віртуальному просторі нерідко зводяться до маніпуляції символами, перетворюючи реальну політику на театралізоване шоу. Крім того, як зазначають науковці, алгоритми цифрових платформ схильні популяризувати емоційно забарвлені, резонансні повідомлення, залишаючи поза увагою складні аналітичні формати [72, с. 84].

Такі тенденції зумовлюють зростання політичних ризиків. Можна розглядати політичний ризик як системний маркер, що відображає здатність державних структур адаптуватися до змін та виживати в умовах криз [95, с. 300].

Зниження впливу офіційних інституцій та перехід комунікаційної ініціативи до соціальних мереж посилюють нестабільність політичної

системи. Автори цих ідей констатують, що збереження інституційної керованості вимагає не лише регулювання інформаційного простору, але й системного підвищення рівня медіаграмотності суспільства [95, с. 310].

Аналіз соціологічних показників дозволяє об'єктивно оцінити вплив мережевих платформ на політичне життя та спростувати уявлення про беззаперечне посилення демократії завдяки інтернету.

Український інформаційний простір значною мірою заповнений платформами, орієнтованими на розважальний відеоконтент. Такі ресурси, як YouTube чи TikTok, демонструють суттєво вищі показники охоплення порівняно з текстовими мережами (наприклад, Facebook). Орієнтація на короткий відеоформат ускладнює комунікацію щодо системних державних реформ, оскільки політики змушені адаптувати серйозну аналітику до стандартів розважальної індустрії.

Міжнародні дослідження фіксують складні виклики для сучасної демократичної участі. Згідно з опитуваннями Pew Research Center (2025), лише 42% користувачів розглядають цифрові платформи як важливі інструменти для власного залучення до вирішення суспільно важливих питань. Водночас значна частина респондентів - близько 76% - погоджується з тим, що соціальні мережі створюють оманливе відчуття впливу на ситуацію, тоді як реальних змін не відбувається [221].

Подібна суспільна поведінка отримала в науковому дискурсі визначення слактивізму - або лінивого активізму. При цьому 79% респондентів визнають, що онлайн-дискусії часто лише відвертають їхню увагу від справді важливих проблем [221].

Таким чином, віртуалізація харизми ефективно каналізує суспільну енергію у віртуальну площину. Дії у вигляді вподобань та поширень публікацій рідко зумовлюють безпосередні інституційні зміни, однак забезпечують користувачам психологічний комфорт та ілюзію виконання громадянського обов'язку.

За результатами здійсненого аналізу можна сформулювати такі наукові

висновки:

а) природа політичного лідерства зазнала суттєвих змін. Із властивості особистості харизма перетворилася на алгоритмічний конструкт, що моделюється та поширюється за допомогою цифрових платформ. Це підтверджується останніми дослідженнями [33, с. 47].

б) Фізична присутність політичного діяча втрачає статус вирішального фактора. Конструювання віртуального образу та «платформний афект» дозволяють залучати аудиторію дистанційно [167]. З іншого боку, цифрові інструменти можуть застосовуватися для непомітного контролю за суспільною думкою.

в) В українському суспільно-політичному процесі цифровізація політичного образу стала дієвим інструментом консолідації та опору під час зовнішньої агресії [220, с. 71].

Водночас у довгостроковій перспективі перенесення політичної комунікації у віртуальний простір сприяє поширенню симулякрів та збільшенню ризиків для інституційної керованості [84, с. 89].

Домінування розважальних форматів у мережах спричиняє розвиток явища «слактивізму». Імітація віртуальної активності часто заміщує реальну політичну участь громадян. Цей процес формує системні виклики для стабільного розвитку сучасних деліберативних демократій [72, с. 81].

У цьому розділі ми спостерігаємо складну динаміку формування харизми в реальних умовах політичного процесу. Зазначимо, що сучасні електоральні кампанії тотально персоналізовані: особистий магнетизм кандидата часто стає набагато важливішим за ідеологічні доктрини партій, що в українських реаліях призводить до хронічної проблеми абсолютизації та вихваляння однієї особи. Особливу увагу варто акцентувати на кризових фазах: в умовах повномасштабної війни ми фіксуємо явище миттєвої харизматизації військово-політичного керівництва, яке свідомо відмовилося від бюрократичного протоколу на користь прямої емоційної комунікації та

мілітарної стилістики. Проте соціологічна емпірика фіксує накопичення інституційної втоми. Процес «рутинізації харизми» створює небезпечний дисбаланс, коли ЗСУ та волонтерам довіряють абсолютно, а довіра до цивільного уряду катастрофічно падає. Крім того, міграція комунікацій у соцмережі породила феномен «цифрової харизми», який створює ілюзію близькості до народу, але водночас несе ризики імітації громадянської активності та нівелює реальні механізми контролю за владою.

РОЗДІЛ 4. ТЕХНОЛОГІЇ КОНСТРУЮВАННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ІМІДЖУ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ)

4.1. Політичне лідерство в європейському публічному просторі

На сучасному етапі розвитку політичної науки концептуалізація феномену лідерства вимагає всебічного переосмислення з огляду на процеси глобалізації, цифровізації комунікацій та поглиблення європейських інтеграційних процесів. Європейський публічний простір (далі - ЄПП) слугує не просто географічною чи політичною ареною, а складним, багаторівневим комунікативним, інституційним та соціокультурним середовищем. У ньому відбувається постійна взаємодія між наднаціональними інституціями Європейського Союзу (далі - ЄС), національними урядами держав-членів, інститутами громадянського суспільства та безпосередньо громадянами континенту.

ПЛ у цьому наднаціональному середовищі набуває нових характеристик. Сучасне європейське управління відходить від традиційної, жорстко ієрархічної та моноцентричної моделі, притаманної індустріальній епосі. Натомість воно трансформується у мережеву, комунікативну та ціннісно-орієнтовану взаємодію. Дослідження політичного лідерства в ЄПП є актуальним завданням, оскільки ЄС стикається з масштабними викликами: від геополітичних зрушень та безпекових криз, зумовлених агресією російської федерації проти України, до зростання радикального популізму, міграційних процесів, а також кліматичних та економічних загроз [179, с. 56].

У цьому контексті інституційна спроможність політичної системи ЄС залежить від якості ПЛ, здатності політичних суб'єктів чітко артикулювати загальноєвропейські інтереси та формувати консенсус. Дослідження базується на аналізі праць вітчизняних науковців, що дозволяє створити об'ємну картину

досліджуваного феномену. Українська політологічна школа пропонує теоретико-методологічний інструментарій, придатний для екстраполяції на європейські реалії. Зокрема, акцентується увага на тому, що ПЛ більше не розглядається як виключно персоналістський феномен. У європейському публічному просторі лідер - це насамперед модератор дискурсів, менеджер політичних ризиків та етичний орієнтир для суспільств у процесі транзиту чи адаптації. Вивчення цих аспектів дозволяє діагностувати поточний стан управління в Європі та прогнозувати шляхи еволюції демократичних інститутів (див. додаток Е).

Аналізуючи природу ПЛ, доцільно спиратися на фундаментальні підходи вітчизняної політології. Основа політичного лідерства зводиться до свідомої та скоординованої активності, мета якої - трансформація або підтримання рівноваги в межах політичного поля. За його концепцією, лідерство не є статичною категорією; його специфічний характер детермінується комбінацією трьох складових:

а) особистісних рис політиків (рівня компетентності, вольових якостей, комунікабельності);

б) наявних інструментів впливу (формальних повноважень, фінансових ресурсів, медійної підтримки);

в) ситуативного контексту (кризові явища, періоди стабільності, зовнішні загрози).

Ця концептуальна тріада (риси - інструменти - ситуація) є евристично цінною для системного аналізу ЄПП. Європейські лідери функціонують у поліцентричному середовищі. Інструментарій, яким володіють Президент Європейської Комісії (далі - ЄК) чи Президент Європейської Ради, суттєво відрізняється від імперативних важелів національного суверена. У наднаціональному контексті лідерство в ЄС часто набуває форми договірного процесу. Здатність європейського лідера впливати на процеси залежить не від силового примусу, а від мистецтва багаторівневої медіації, переконання, застосування інструментів несилового впливу (soft power) та побудови

коаліцій.

У західноєвропейському науковому дискурсі, зокрема в працях І. Тьоммель, зазначається, що ефективне керівництво в інституціях ЄС вимагає виняткової здатності до адаптації в умовах суворих інституційних обмежень [233, с. 104]. Відповідно, поєднання кризових ситуацій та обмежених наднаціональних інструментів змушує європейських лідерів мобілізовувати комунікативні навички (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Концептуальна модель факторів політичного лідерства у проекції на Європейський публічний простір

Фактор лідерства	Прояви на рівні національної держави	Прояви на наднаціональному рівні (Європейський Союз)
Особистісні риси	Здатність мобілізувати національний електорат, патерналізм.	Здатність до крос-культурної комунікації, полілінгвізм, медіаторські здібності, етичність.
Інструменти впливу	Апарат державного примусу, національний бюджет, суверенітет.	«М'яка сила» (soft power), нормотворчість (директиви ЄС), структурні фонди, дипломатія консенсусу.
Ситуативні умови	Внутрішній вибори, економічні цикли, соціальні процеси.	Глобальні та регіональні кризи, необхідність узгодження інтересів держав-членів.

Джерело: [233]

Перенесення концепції на європейський ґрунт дозволяє розмежувати національне та наднаціональне лідерство, демонструючи, що в ЄПП інструментарій прямого примусу заміщується інструментарієм консенсусу та нормативного регулювання.

Політична діяльність пов'язана з розподілом ресурсів, що генерує системні ризики та конфліктні ситуації. Вагомий внесок у концептуалізацію

цих категорій зробила дослідниця Ю. В. Кобець. У публікації «Політичний лідер як агент політичного конфлікту» аналізується амбівалентна роль лідера в умовах зіткнення інтересів та забезпечення стабільності [62, с. 145]. Дослідниця вказує на те, що лідерство здатне проявлятися у двох взаємодоповнюючих вимірах. З одного боку, воно є об'єктом боротьби за владу, ресурси та легітимність. З іншого - політичний лідер здатен виступати посередником у конфліктах через виконання арбітражних функцій. Ефективна медіація можлива виключно за умови наявності авторитету та визнання легітимності в очах усіх сторін протистояння [62, с. 146].

У дослідженні «Політичний ризик як критерій функціональності політичної системи» Ю. В. Кобець обґрунтовує позицію, згідно з якою ризикогенність є не маргінальним ефектом, а структурною характеристикою процесу ухвалення владних рішень [61, с. 143]. Політична система ЄС функціонує в середовищі внутрішніх і зовнішніх загроз (економічні флуктуації, міграційні кризи, воєнні виклики). Здатність системи своєчасно адаптуватися до змін та зберігати стійкість є показником її функціональності. Політична стабільність не означає повної відсутності ризиків; вона передбачає наявність дієвих механізмів їхньої ідентифікації та мінімізації. Ризик є органічно притаманним діяльності суб'єктів через об'єктивну неможливість володіти абсолютним знанням про всі наслідки. У ЄПП стратегічне управління ризиками вимагає від лідерів довгострокового прогнозування та налагодження ефективних ризик-комунікацій між владними структурами та суспільством [61, с. 148].

Інституційно забезпечене управління потребує налагодженої двосторонньої суспільної комунікації. ЄПП конструюється через дискурс, у якому медіа та сучасні інформаційні технології відіграють системоутворювальну роль. Дослідження цієї складної проблематики відображене у наукових працях сучасних політологів. Автори детально аналізують, як саме медіа каталізують або, навпаки, гальмують масштабні суспільні процеси. Вони доводять, що масова комунікація впливає на

свідомість мас, формуючи політичну соціалізацію та еволюцію громадської думки [85, с. 35].

Комунікаційна складова відіграє вагому роль при легітимації рішень. В епоху цифровізації механізми політичної мобілізації перемістилися у віртуальний публічний простір. Переносячи ці висновки на процеси європейської інтеграції, можна стверджувати, що масмедіа є універсальним інструментом трансляції спільних європейських цінностей. Вони залучені до формування транснаціонального публічного простору, концептуалізованого філософом Ю. Габермасом [189, с. 87]. Використання масмедіа для маніпуляцій, поширення дезінформації або розпалювання ворожнечі призводить до моральної деградації ЄПП. Лідерство має бути не лише технологічно ефективним, а й гуманістично орієнтованим (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Функціональні виміри масової комунікації у формуванні лідерства

Функція комунікації	Значення для політичного лідера	Значення для громадянського суспільства
Інформаційно-трансляційна	Донесення політичної програми, легітимація рішень.	Отримання даних для свідомого вибору, моніторинг влади.
Соціалізаційна	Формування лояльного електорату.	Засвоєння європейських демократичних норм.
Антропологічно-етична	Демонстрація моральних якостей.	Оцінка лідера крізь призму гуманістичних цінностей.
Мобілізаційна	Спонукання до підтримки реформ.	Консолідація навколо спільних інтересів.

Джерело: *[189]*

Курс на інтеграцію України до ЄС передбачає ціннісну та інституційну синхронізацію вітчизняного та європейського публічних просторів. Українське ПЛ перебуває у стані структурної трансформації, що

проаналізовано у статті І. Негулевського «Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні». Дослідник характеризує еволюцію ПЛ, виокремлюючи її структурні та особистісні виміри. В українському просторі тривалий час домінували ідеократичний та харизматичний типи управління, що було зумовлено транзитним характером системи [92, с. 222].

Визначальною тенденцією є об'єктивна необхідність переходу до етичного типу лідерства. Етичне лідерство характеризується усвідомленою персональною відповідальністю, відкритістю в управлінні та дотриманням пріоритету загальнолюдських прав. Цей концепт слугує орієнтиром, здатним наблизити українську політичну традицію до стандартів ЄПП. У країнах усталеної демократії сталий політичний вплив вимагає розвиненої інституційної етики та поваги до верховенства права. Без цієї складової публічний простір може перетворитися на середовище формальних декларацій та втратити демократичний зміст [92, с. 223].

Структурна еволюція лідерства передбачає також перехід від клієнтилістських партій до інституціоналізованих рухів. Це відповідає європейській моделі, де транснаціональні політичні Європартії виступають інструментами поєднання інтересів громадян, хоча західні дослідники і вказують на те, що навіть вони стикаються з викликами щодо фінансування та доступу до виборців [170, с. 38].

Враховуючи європейську політичну традицію, варто проаналізувати інституційні виміри ПЛ безпосередньо в ЄС. Історично Європейський проєкт формувався як технократичний механізм, де еліти ухвалювали рішення на основі компромісів. Проте з розширенням повноважень ЄС така модель спричинила виникнення системного явища «демократичного дефіциту». Класичною працею у цьому дискурсі є відповідні дослідження [185, с. 535]. Автори аргументують, що повноцінна демократична політія вимагає відкритої політичної змагальності (contestation) за лідерство та визначення курсів. На їхню думку, ця базова вимога є недостатньо реалізованою в сучасній конструкції ЄС. Відсутність артикульованої змагальності робить

наднаціональне управління менш зрозумілим для громадян, а ЄПП залишається фрагментованим [185, с. 540].

В умовах стрімкої диджиталізації та розширення гібридних загроз, формування харизми політичного лідера нерозривно пов'язане із забезпеченням інформаційної безпеки електорального процесу. Досліджуючи ці механізми, Н. Ротар слушно акцентує увагу на важливості формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних втручань. На прикладі політики ЄС дослідниця доводить, що демократична легітимність та стійкість політичної системи потребують не лише емпатійної комунікації лідера з виборцем, а й створення надійних інституційних бар'єрів для протидії когнітивним маніпуляціям масовою свідомістю [124]. Відповідно, здатність політичного керівництва імплементувати європейські практики захисту інформаційного простору стає сьогодні одним із ключових індикаторів його управлінської ефективності та складовою наднаціонального «етичного лідерства».

Дослідниця І. Тьоммель розвиває цю проблематику, аналізуючи межі реалізації лідерства в інституційних рамках ЄС. Лідери виконавчих органів діють у регламентованому середовищі. Це є практичним підтвердженням тези про нерозривний зв'язок інструментів та середовища. Щоб проявити амбітне лідерство, європейський політик має вміти адаптуватися до багатовекторності ЄС та знаходити компроміси серед інтересів різних держав-членів і європейських інституцій [233, с. 107].

Ефективність лідерства базується на фундаменті легітимації та суспільної довіри. В умовах ЄС ці показники вимірюються за допомогою соціологічних досліджень Євробарометр. Аналіз даних за 2024-2025 роки дозволяє емпірично підтвердити теоретичні висновки щодо стану ПЛ на континенті. За даними опитувань «Standard Eurobarometer 101» (2024) [182] та «Standard Eurobarometer 103» (2025) [183], спостерігається позитивна динаміка у ставленні європейців до наднаціонального керівництва. У 2024 році середній рівень довіри до інституцій ЄС становив 51%. У 2025 році цей показник сягнув

52%. Рівень довіри до Європейської Комісії також становить 52%, при цьому 62% громадян зберігають оптимізм щодо майбутнього Союзу. Рівень довіри до наднаціональних інституцій стабільно перевищує рівень довіри до національних урядів. За даними опитування 2024 року, довіра до національних урядів становила в середньому 33%, а до парламентів - 36%. Цей розрив свідчить про зміщення суспільних очікувань на європейський рівень.

Ці статистичні дані корелюють із суспільним запитом на сильне ПЛ в умовах глобальних ризиків, що підтверджує висновки про важливість управління загрозами [61, с. 147]. Близько 81% європейців у 2025 році висловилися за необхідність створення спільної політики безпеки. При цьому 78% респондентів висловлюють стурбованість щодо обороноздатності континенту на тлі російської агресії. Громадяни делегують наднаціональним лідерам повноваження у сфері безпеки, що формує сучасне лідерство під тиском екзистенційних загроз.

Якщо говорити про конкретні приклади конструювання харизми в європейському політичному просторі, то Джорджа Мелоні пропонує модель праворадикального харизматика, яка використовує соціальні мережі для нормалізації свого іміджу. Її стратегія базується на «інтимній політиці» та використанні TikTok для зв'язку з молодшим поколінням. Мелоні успішно культивувала образ «сильної жінки», яка поєднує стереотипно чоловічі риси (рішучість, агресія у захисті кордонів) з жіночними (співчуття, материнство) [176].

Використовуючи неформальну мову, діалекти та меми в TikTok, їй вдалося встановити стабільну ідентичність як «своєї людини», яка протистоїть «глобалістській еліті». Її онлайн-харизма театральна. Через фотографії себе з дітьми та історії особистих труднощів вона постійно проектує «нормальність», що робить її ідеологію більш привабливою для громадськості [176].

Еммануель Макрон представляє більш складну та амбівалентну модель. Хоча він прагне «сакралізувати» президентську владу, обмежуючи доступ до медіа лише своїм близьким оточенням, він також активно використовує

соціальні мережі для безпосереднього впливу на молодь. Хоча його концепція «Президента Юпітера» натякає на дистанцію та інтелектуальну перевагу, його контент в Instagram є глибоко особистим. Макрон активно залучає професійних фотографів для створення «естетики влади» в соціальних мережах. Його обліковий запис в Instagram з його професійними, але неформальними фотографіями створює ефект «за лаштунками» Єлисейського палацу та демонструє високий ступінь персоналізації. Однак нещодавні заяви Макрона про те, що соціальні мережі «розбещують демократію», відображають зростаюче усвідомлення того, що алгоритмічна логіка часто суперечить інституційному ладу, який він прагне захищати [240].

Підсумовуючи результати теоретичного та емпіричного аналізу, можна констатувати, що політичне лідерство в європейському публічному просторі є багатовимірним і динамічним феноменом. Він функціонує на перетині національних інтересів, наднаціональних інституційних механізмів та комунікаційних потоків.

По-перше, спираючись на концепції, політичне лідерство в ЄС розглядається як діяльність, спрямована на якісну зміну політичного середовища за допомогою несилового наднаціонального інструментарію в умовах турбулентності.

По-друге, виходячи з досліджень Ю. Кобець, доведено, що критерієм життєздатності європейського лідерства є здатність ідентифікувати та управляти політичними ризиками. Сучасний етап демонструє, що громадяни очікують від лідерів рішучих дій у сфері національної безпеки. Здатність політичних еліт відповідати на ці очікування формує легітимність ЄС, що підтверджується історично високим рівнем довіри (52%) згідно з даними Євробарометра.

По-третє, формування стійкого ЄПП неможливе без демократичної системи комунікації. Доробок вітчизняних дослідників доводить, що етично вивірена комунікація формує свідомість європейського громадянина. Медіа виступають ареною змагальності, необхідність якої є очевидною для

подолання «демократичного дефіциту». Насамкінець, перспектива інтеграції вітчизняного управління в європейський контекст пов'язана з його ціннісною трансформацією. Можна зазначити, що перехід до моделі етичного лідерства, що базується на європейських демократичних нормах, є магістральним шляхом розвитку. Поєднання морально-етичної відповідальності, вміння управляти структурними ризиками та здатності взаємодіяти в цифровому дискурсі дозволить забезпечити сталий демократичний розвиток вільної Української держави у складі об'єднаної Європи.

4.2. Специфіка використання ментальних особливостей українського соціуму в іміджмейкінгу

Постійний суспільно-політичний взаємовплив, що безперервно розгортається в українських реаліях, перетворює процес конструювання відповідного та пролонгованого в часі іміджу політичних діячів, державних інституцій, а також корпоративних брендів на надзвичайно комплексне, багатовимірне завдання.

Емпіричний досвід вітчизняних політтехнологів та спеціалістів із PR унаочнює: механічне копіювання суто західних комунікаційних засобів на наш ґрунт здебільшого виявляється неспроможним і не створює очікуваних електоральних дивідендів.

Згаданий феномен детермінований тим, що будь-який успішний стратегічний наратив мусить органічно інтегруватись в культурно-світоглядний бекграунд мас, спираючись на їхні глибинні (часто неусвідомлені) психологічні патерни.

Відтак, ретельне врахування ментальних маркерів українського суспільства в алгоритмах іміджмейкінгу викликає необхідність для забезпечення легітимізації управлінського курсу та створення високого індексу громадської довіри.

У межах наукових розвідок аргументовано акцентовано увагу на тому, що

в епоху тотальної інформаційної перенасиченості базис переконливого політичного бренду трансформувалася чи не в найважчий виклик для комунікаційників [143, с. 17]. Дослідники аргументовано зауважують: сучасний виборець дедалі частіше схильний делегувати мандат довіри не стільки конкретній біологічній особі з її реальними вадами чи чеснотами, скільки ретельно сконструйованому медійному симулякру. З огляду на ці тенденції, політтехнологи змушені опрацьовувати приховані запити аудиторії [143, с. 18].

Саме тому жоден фігурант сучасного українського істеблішменту де-факто більше не має простору для ігнорування власного паблік-позиціювання чи залишення процесу його еволюції поза контролем.

Сам феномен української ментальності постає як складне багаторівневе соціокультурне утворення. Воно сформувалось впродовж століть під жорстким впливом географічних, суворих кліматичних та драматичних історико-політичних чинників.

Зокрема, можна розглядати національну ментальність як базовий рівень колективного несвідомого народу, котрий найточніше передається через міфологеми, обрядові практики та звичаєве право, акумулюючи в собі консолідований досвід попередніх поколінь [55, с. 206]. Науковці обстоюють тезу, що саме культурні архетипи виступають тим фактором, який структурує соціум. Вони продукують такі базові риси типового українця, як високий рівень толерантності, сакралізована прив'язаність до своєї території (антеїзм), а також знаменитий кордоцентризм - постійну схильність нації ухвалювати доленосні рішення крізь призму почуттів та емоційного резонансу, а не виключно спираючись на холодну макіавеллівську раціональність [55, с. 206]. Сам Н. Макіавеллі неодноразово відстоював протилежні думки, посилаючись на лідерів своєї епохи [80, с. 44].

Тотожна парадигма простежується й у теоретичних напрацюваннях відомого фахівця з масових комунікацій Г. Почепцова. В його баченні ментальність розглядається як засадничий алгоритм когнітивної діяльності

соціальної групи, який поєднує стійкі етнокультурні стереотипи та світоглядні настанови. Ігнорування цього базису гарантовано перетворює будь-які спроби стратегічного інформаційного впливу на марну трату ресурсів [114, с. 21].

Власне, вищезазначені національні специфікації роблять відверто недієвим пряме клонування іноземних технологічних рішень.

Згаданий нами кордоцентризм імперативно вимагає від PR-супроводу продукування високоемоційних, щирих меседжів, які здатні активізувати емпатійний відгук.

Вітчизняний носій політичної інформації вкрай рідко здійснює вибір шляхом скрупульозного контент-аналізу багатосторінкових партійних програм. Його свідомість налаштована на інтуїтивне сканування кандидата щодо параметрів «справжності», щирості та відкритості. Цю тезу суттєво поглиблюють політологи, артикулюючи, що українське суспільство в силу історичної пам'яті виявляє стійкий скепсис до сухих, логічних директив згори, апріорі віддаючи перевагу емоційно-мотиваційним стимулам. Як наслідок, формується специфічна парадигма поведінки: екстремально довге терпіння та показове дистанціювання від політикуму в періоди відносної стабільності, що миттєво змінюється вибуховою протестною мобілізацією у моменти гострих криз [157, с. 227].

Дослідники класифікують вітчизняний соціум як «середньоколективістський». Висновок очевидний: у такому середовищі громадяни геть не схильні до рефлекторної покори перед владним апаратом; авторитет керівника не дається «в навантаження» до посади, він акцептується масами винятково на добровільних засадах через побудову міцного соціального консенсусу [157, с. 227].

У цьому ж контексті політологи роблять наголос на тому, що ціннісний каркас залишається абсолютним стрижнем як індивідуального, так і масового світогляду в будь-якій сфері [45, с. 150]. З огляду на цю аксіому, створення результативного соціально-політичного бренду в Україні є апріорі неможливою на платформі жорсткого авторитаризму чи підкресленої

елітарної дистанційованості. В уявленні українця справжній лідер - це завжди primus inter pares (перший серед рівних), медіатор, який поділяє загальнонаціональні болі та прагнення.

До того ж, грамотне формування стійкого позитивного образу неминуче передбачає взаємодію з колективною пам'яттю. У політологічних дослідженнях доводять, що архетипи функціонують як універсальні матриці колективного несвідомого. Їхня роль не обмежується лише пасивним структуруванням світосприйняття; вони володіють неймовірним потенціалом до безпосередньої корекції електоральної поведінки мас, особливо в розпал виборчих перегонів чи під час форс-мажорів [16, с. 89].

У площині публічних комунікацій архетипічні конструкції стають основним фундаментом для створення дієвих міфологем. За влучним спостереженням, з огляду на те, що архітектура сучасних державотворчих процесів є об'єктивно заскладною для осмислення пересічним виборцем, масова свідомість відчуває гострий запит на спрощення цієї складності. Найбільш ефективно цю прогалину заповнюють механізми стереотипізації та політичної міфотворчості [143, с. 18].

Водночас не варто недооцінювати потужний герменевтичний (пояснювальний) потенціал міфологем під час іміджмейкінгу. Міфологема блискуче конвертує абстрактні економічні чи соціальні загрози у зрозумілі, персоніфіковані емоційні сторітелінги. Для прикладу, стрімку інфляцію чи стагнацію реформ суспільство із готовністю раціоналізує через дію так званого «архетипу змови», переносячи провину на ефемерних іноземних агентів впливу, корупційні клани чи тіньові конгломерати [57, с. 132].

Аби забезпечити більш точне розуміння механіки трансформації цих глибинних образів у відповідні PR-меседжі, варто звернутися до концептуальної моделі. Комплексний огляд наукової літератури дає змогу виокремити ряд архетипів, що відіграють ледь не визначальну роль в українському інформаційному полі.

Здійснюючи моніторинг медіапростору, резюмуємо: архетип Матері

історично утримує першість у психології нашого етносу [99, с. 152]. Відповідно, дослідники концепту пояснюють цей конструкт як засадничу етнічну основу, яка нерозривно поєднана з ідеалами збереження родини, затишку та протекції нації [36, с. 45].

Переносячи цей феномен у суто політичну парадигму, О. Гордійчук констатує, що впливи вказаного символу відображені через прояви масового, жертовного патріотизму, готовності індивіда до самозречення в ім'я порятунку державності та феноменальну здатність до низової горизонтальної кооперації [30, с. 281].

Проте у прикладному вимірі політтехнологам слід обходитися із цим образом вкрай обережно. Показовим є детальний аналіз О. Радченка щодо президентської кампанії «Вона працює», де кандидатка позиціонувалася як єдина Берегиня. За оцінками політолога, занадто агресивна поляризація та протиставлення цієї фігури іншим діячам зрештою створили в соціумі хвилю токсичного роздратування [117, с. 114]. Це тому, що конфронтаційна риторика вступає у гострий когнітивний дисонанс із базовою місією архетипу Матері - згуртовувати та примиряти націю, а не роздмухувати вогнище міжусобиць.

Згідно з висновками спеціалістів з архетипів, проєкція архетипу Землі відображається у сакралізованому ставленні українця до своєї території. В суспільно-політичному вимірі ця повага конвертується у багатовікове бажання до господарської автономності, вибудови потужного місцевого самоврядування (децентралізації) та, як логічний наслідок, - у перманентну пересторогу щодо будь-яких спроб жорсткої централізації влади центром [30, с. 281].

Зі свого боку, активізація архетипу Свободи провокує в українців гостру реакцію несприйняття на найменші прояви диктаторських форм правління. У фазах соціальних загострень саме цей архетип слугує каталізатором, котрий дозволяє масам блискавично гуртуватися в самоврядні мережі спротиву, розв'язуючи нагальні проблеми в обхід паралізованих державних інституцій [30, с. 281]. Усвідомлюючи цей досвід, політичному істеблішменту слід

розуміти: концепт «справедливого диктатора» в українському геополітичному просторі є апріорі нежиттєздатним.

Перебуваючи у стані пролонгованих безпекових загроз та війни, соціум радикально переглядає свої критерії оцінки лідерів. Як зафіксовано у актуальній політологічній праці, в умовах екстремальної соціальної нестабільності масова свідомість рефлекторно переносить атрибути архетипу Героя (у його іпостасях Рятівника або Воїна) на окремих публічних персон. Цей психологічний механізм дозволяє суспільству інтуїтивно нейтралізувати паралізуючу колективну тривогу [104, с. 178]. Відповідно, публічна риторика сучасного топпосадовця просто зобов'язана використовувати мілітарні або потужні волонтерські акценти.

Для підтвердження викладених теоретичних конструктів звернемося до масивів соціології. Опитування 2024 року засвідчують домінацію архетипів Захисника та Свободи. Наразі колосальний розрив у показниках інституційної довіри постає як ключовий виклик для урядових PR-служб. За даними аналітики, що оперує цифрами Центру Разумкова, беззаперечними бенефіціарами суспільних симпатій виступають саме інституції прямого захисту: ЗСУ довіряють 95-96% громадян, добровольчим формаціям - 85-86%, структурам ДСНС - 82-85%, а волонтерським об'єднанням - 78%. Президентська вертикаль стабільно акумулює довіру в межах від 59% до 64%, тоді як Церква зберігає показник у 61% [17].

Діаметрально протилежна ситуація спостерігається навколо класичного чиновницького апарату. Державному чиновництву наразі не довіряє близько 75-76% соціуму, політичним партіям (як інституту) - 72-76%, парламенту (ВРУ) - 70-74%. Варто відзначити вельми симптоматичний маркер: навіть спеціалізовані антикорупційні органи (НАЗК, САП, НАБУ), створення яких колись супроводжувалося завищеними очікуваннями, наразі акумулювали антирейтинг на рівні понад 50-57% недовіри [17].

Окрім метрик довіри, критично важливим показником є емоційний фон суспільства. Дослідження, реалізовані Соціологічною групою «Рейтинг»,

фіксують унікальну подвійність вітчизняної ментальності. Незважаючи на те, що 80% респондентів гостро відчувають на собі наслідки економічних проблем, соціум демонструє вражаючу гнучкість в адаптації [131]. Ми систематизували ієрархію базових суспільних страхів у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Соціологічна група «Рейтинг». Загальний стан справ, виклики, очікування

Основні страхи та загрози (за оцінкою громадян)	Відсоток респондентів
Зростання цін на базові товари	33 %
Глибока економічна криза в країні	32 %
Посилення військових обстрілів	27 %
Подальша окупація територій	25 %

Джерело: [131]

Парадоксально, але попри цей об'єктивний тягар загроз та шалений пресинг, близько 71% опитаних продовжують транслювати стійкий стратегічний оптимізм щодо майбутнього української держави [131].

Цей репрезентативний емпіричний масив формулює технічне завдання для фахівців із політичного іміджу: аби акумулювати електоральну підтримку, політичний діяч мусить здійснити радикальне дистанціювання від стилістики класичного «кабінетного» бюрократа (оскільки цей образ міцно зрісся із поняттями стагнації) і максимально перейти у прозорий волонтерський чи мілітаризований формат взаємодії.

При цьому перехід від формування стартового позитивного враження до стабільної ділової репутації залишається найбільш вразливим етапом. Науковці обгрунтовують: першочергова функція політичного управлінця полягає не в створенні інформаційних приводів, а в реальному лобіюванні

інтересів своєї цільової соціальної групи [57, с. 10]. Систематичне ігнорування цієї місії закономірно руйнує електоральні позиції. Оцінка лідера, як акцентують дослідники, не зводиться виключно до його фахових навичок, а прямо корелює із рівнем розвитку політичної культури самих мас [57, с. 132]. Це вкотре підтверджує нашу тезу: імідж є продуктом нерозривної співтворчості політика та несвідомих очікувань народу.

Суттєвим доповненням є позиція, що автентичний світогляд вітчизняного виборця слугує тим фільтром, котрий визначає правильність комунікативних технологій. В координатах української культури авторитет не видається разом із мандатом; він здобувається у жорсткій конкуренції як нагорода за публічно доведену відданість ідеалам правди [147, с. 169].

Окремим фактором розгортається тотальна цифровізація. Модерні іміджеві стратегії диктують необхідність вмілого освоєння digital-інструментарію задля забезпечення рівноправного, позбавленого будь-якої снобістської зверхності діалогу з аудиторією [72, с. 76]. Сучасний лідер приречений на щоденну підтримку живих горизонтальних способів зв'язку в соцмережах.

Для емпіричної верифікації теоретичних конструктів, викладених у розділі, доцільно звернутися до відповідних прикладів прояву політичної харизми в новітній історії України. Вітчизняний політичний процес демонструє кілька виразних типологічних моделей харизматичного лідерства, кожна з яких спиралася на специфічні архетипні базиси, відповідала на конкретні соціальні виклики та по-різному проходила критичний етап інституціоналізації.

Першою вагомою моделлю в епоху раннього демократичного транзиту є дисидентська, або морально-етична (візіонерська) харизма, яскраво втілена у постаті В’ячеслава Чорновола. Його політичний вплив формувався поза межами раціонально-легальних номенклатурних інститутів і базувався на безкомпромісному антитоталітарному спротиві. У масовій свідомості цей діяч органічно відповідав архетипу «Візіонера-Пророка». Легітимація його

лідерства мала винятково ціннісну природу: готовність до особистої самопожертви (відповідно до індикаторів Шкали Конгера-Канунго) та високий рівень морального авторитету створювали глибоку ірраціональну довіру національно-демократичного електорату. Проте специфіка тогочасного патерналістськи налаштованого суспільства та жорсткий опір старої радянської бюрократії завадили повноцінній рутинізації цієї харизми та її конвертації у формально-легальну виконавчу владу [87].

Другою показовою моделлю є афективно-поляризуюча (популістська) харизма, багаторічним носієм якої є Юлія Тимошенко. Її публічний бренд будувався на складному технологічному симбіозі двох міфологем: архетипу «Матері-Берегині» (декларативний соціальний захист вразливих верств) та «Воїна-Бунтаря» (безкомпромісна боротьба з олігархічними кланами). Ця комунікативна стратегія, підкріплена високою особистою енергійністю та сталими візуальними маркерами, ілюструє дію ефекту ореолу: ядерний електорат психологічно блокував раціональні аргументи опонентів. Однак постійна конфронтаційна риторика закономірно продукувала жорсткий когнітивний дисонанс і тотальне відторгнення з боку інших політичних груп, унеможливлюючи формування широкого соціального консенсусу. Цей приклад підтверджує тезу про ризики дисфункціонального вождизму у вітчизняному партійному будівництві [87].

У контексті системних криз доцільно виокремити месіансько-революційну харизму Віктора Ющенка періоду 2004 року. Його владний образ конструювався як пряма протилежність корумпованому державному апарату, успішно експлуатуючи архетип «Рятівника». Це дозволило акумулювати колосальну енергію масової мобілізації під час Помаранчевої революції. Утім, його президентство стало хрестоматійною ілюстрацією провалу процесу рутинізації харизми (за М. Вебером). Зіткнення гіпертрофованих ірраціональних очікувань мас із інертністю державної машини та нездатність трансформувати довіру в дієві інституційні реформи запустили ментальний механізм «егалітарного негативізму», що призвело до стрімкої десакралізації

образу та глибокої суспільної апатії [87].

Абсолютно новим етапом еволюції аналізованого феномену в умовах повномасштабної збройної агресії стало формування інституційно-мілітарної (компетентнісної) харизми, еталонним уособленням якої постає колишній Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний. На відміну від класичних політичних діячів, його вплив формувався без агресивного застосування технологій міфодизайну чи цифрових технологій. В основі його сприйняття лежить архетип «Захисника», фундаментально підкріплений професійною компетентністю та публічною емоційною стриманістю. У цьому випадку відбувається унікальний політологічний процес перенесення авторитету: особистісна харизма керівника органічно зливається з авторитетом інституції (Збройних Сил України), створюючи монолітний фундамент для національного спротиву [120].

Наведені емпіричні приклади підтверджують ключову гіпотезу дослідження: життєздатність харизматичного іміджу не є статичною величиною. Вона жорстко детермінується здатністю політичного діяча відповідно заповнювати ту когнітивну та емоційну нішу, яка домінує в національній політичній ментальності у конкретний історичний період — від ідеалістичного запиту на моральний орієнтир у часи транзиту до потреби в суворій інституційній ефективності в епоху воєнного стану. Без подальшої інституціоналізації будь-яка, навіть найпотужніша персональна харизма, об'єктивно приречена на згасання.

Таблиця 4.4

Типологія моделей харизматичного лідерства в новітній історії України (1991-2024 рр.)

Історичний	Політичний	Домінуючий	Тип харизматично	Наслідки для системи

період	діяч	архетип	ї моделі	(рутинізація / десакралізація)
Ранній демократичний транзит (1990-ті)	В'ячеслав Чорновіл	Візіонер / Пророк	Дисидентська (морально-етична) харизма	Легітимація через антитоталітарний спротив. Провал рутинізації через опір старої радянської номенклатури.
Помаранчева революція (2004 р.)	Віктор Ющенко	Рятівник / Месія	Месіансько-революційна харизма	Колосальна мобілізація мас. Швидка десакралізація через управлінську слабкість
2000-ні - 2010-ті роки	Юлія Тимошенко	Берегиня / Бунтар	Афективно-поляризуюча (популістська) харизма	Жорстка конфронтація. Цементування ядерного електорату на тлі тотального відторгнення іншими соціальними групами.

2019 - 2022 рр.	Володимир Зеленський	Трикстер, що став Воїном	Цифрова / Адаптивна кризова харизма	Злам протоколу. Екзистенційна консолідація нації (2022). Експорт харизми на Захід.
Воєнний стан (2022 - 2024 рр.)	Валерій Залужний	Батько-Опікун / Мудрець	Інституційно-компетентніс на харизма	Успішне перенесення особистого авторитету на всю інституцію (ЗСУ). Максимальна довіра без застосування шоу-технологій.

Джерело: Адаптовано автором на основі підрозділу 4.2

Якщо підсумовувати, то висновок такий: ґрунтовна аналітика ментальних кодів українського соціуму є основною умовою для проєктування ефективної комунікативної політики. Українській політичній нації природньо притаманні яскраво виражений кордоцентризм (емоційність), непохитна волелюбність, схильність до мережевої самоорганізації (наслідки дії архетипу Свободи) у тісному переплетенні з потужним патріотичним вектором (дія архетипу Матері-Землі).

Насильницьке насадження жорстко ієрархічних моделей адміністрування

в Україні приречене на крах, позаяк воно вступає в конфлікт із глибинним культурним кодом мас. Новітні соціологічні зрізи доводять: у моменти загроз українці акумулюють свою довіру виключно навколо тих структур, які гарантують зрозумілу «пряму дію» (ЗСУ, рятувальники, волонтерський рух). З огляду на це, стратегічною основою для вітчизняних спеціалістів у галузі PR має стати не створення ілюзій, а реалізація форматів реального діалогу. Нівелювання комунікаційних бар'єрів лежить виключно у площині розбудови прозорої репутації, міцно закріпленої практичними результатами та повагою до суспільства.

4.3. Ефективність харизматичного лідерства у стимулюванні громадянської активності: порівняльний аналіз

На тлі сьогоденних суспільно-політичних викликів проблематика оптимізації управлінських механізмів набуває серйозної політичної ваги. Зважаючи на спектр глобальних викликів, які щоденно тестують на міцність вітчизняні інституції, доводиться констатувати певну неповороткість традиційної бюрократії.

Жорстко структуровані, ієрархічні ланки державного апарату раз у раз демонструють дефіцит адаптивності, необхідної для оперативного реагування на кризові фактори. Як наслідок, традиційна парадигма публічного адміністрування нерідко впадає в стан інституційної паралізованості у моменти форс-мажорів. За таких обставин феномен ХЛ починає розглядатися нами як надзвичайно потужний соціально-психологічний каталізатор, що приховує в собі ресурс для компенсації згаданих прогалин. Саме цей феномен виявляється тим рушієм, що здатен блискавично конвертувати пасивне, відсторонене спостереження громадян у високоорганізовану та стресостійку масову мобілізацію та політичну участь.

Процес формування дієздатного громадянського суспільства (ГС)

перебуває у прямій залежності від вміння політиків чітко артикулювати консолідуючі національні сенси. Їхня комунікація вимагає не простої трансляції інструкцій, а продукування вагомих мотиваційних імпульсів. Особливо яскраво це проявляється у періоди відкритого геополітичного зіткнення, де ключовий тягар захисту суверенітету лягає на плечі ЗСУ, які функціонують у нерозривному поєднанні з масовим волонтерським опором та потужною мережею неурядових організацій.

Відповідною ілюстрацією цієї тези слугує ґрунтовна аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД). У документі підкреслюється парадоксальний факт: всупереч руйнівним наслідкам конфлікту, індекс демократизації (за версією Freedom House) для вітчизняної системи не лише не впав, а й продемонстрував стійке зростання з 3.36 до 3.43 бала. Паралельно з цим, у глобальному Світовому індексі благодійності (World Giving Index) держава закріпилася на 7-й сходинці рейтингу [133]. Наведені метрики є індикатором показової внутрішньої згуртованості суспільства.

Наявність яскравої харизми у лідера є тим фактором, що сприяє формуванню монолітної довіри. Сучасна політична наука вимагає відходу від абстрактного теоретизування на користь жорсткого порівняльного аналізу емпіричних доказів.

Звертаючись до концептуалізації терміна «харизма», маємо згадати фундаментальний підхід М. Вебера, який ідентифікував її як специфічну властивість індивіда, що сприймається оточенням як наявність екстраординарних здібностей, котрі легітимізують його право на управління масами [245]. Водночас бурхливі реалії цифрової ери диктують потребу в більш гнучкому трактуванні. Вітчизняний аналітик В. Рейкін доводить широку природу цього явища. Вчений обґрунтовує гіпотезу, що функціональне ядро впливового політика базується на трьох факторах: соціальній успішності, володінні реальними механізмами влади та дивергентному мисленні. Акумуляція харизматичного капіталу є закономірним наслідком синергії вроджених психологічних задатків та

цілеспрямовано напрацьованих соціальних компетенцій [119].

Окреслений синтетичний підхід вбачається найбільш відповідним. Лідерський магнетизм не варто зводити до статичної біологічної даності; він підлягає безперервній трансформації у відповідь на змінні запити мас. Як доводять у своєму дослідженні Дж. Конгер та Р. Канунго («Charismatic Leadership in Organizations»), візіонери подібного типу вирізняються підвищеною сенсорністю до коливань соціуму та вмінням продукувати парадоксальні моделі поведінки, що виходять за межі традиційного протоколу [173]. Не менш вагомим є внесок українських політологів, які констатують: саме персональний психоемоційний шарм є критичним рушієм для утримання електоральної стабільності в епохи системних зламів [53].

Однак об'єктивний аналіз зобов'язує нас зважати на специфіку інституційного ландшафту України. Політологи підкреслюють, що еволюційна траєкторія громадянського сектору в нашій країні пролягає переважно не через спущені згори директиви, а шляхом стихійного розростання неформальних горизонтальних поєднань [10]. У такому строкатому децентралізованому середовищі харизматичний лідер виконує місію центру. Він стимулює формування локальних ініціатив, поєднуючи їх у єдиний монолітний національний рух і запускає політичну участь громадян.

Здатність до трансляції зрозумілого бачення майбутнього є невід'ємною основою топуправлінця. У добу тотальної диджиталізації комунікації закономірно переходять у простір нових медіа. Можна ставити справедливий наголос: на порозі євроатлантичної інтеграції прозорість медійної екосистеми виконує функцію запобіжника. В умовах гібридних ІПсО вибудова надійної системи контрнаративів стає стовпом збереження суверенітету [84]. Ряд дослідників емпірично підтверджують кореляцію між якістю урядової комунікації та суспільною лояльністю. Щира, емпатійна комунікація провокує стрімке зростання довіри до інституцій [229]. Здатність перших осіб утримувати ініціативу на інформаційному полі прямо конвертується у відсотки залученості громадян.

Слід також акцентувати, що метрики довіри нерозривно пов'язані з рівнем прозорості державного механізму. Ю. В. Кобець доводить: масштабна диджиталізація та переведення адміністративних сервісів у смартфон кардинально звужують поле для корупційних маневрів [198]. Інформатизація послуг закладає міцний фундамент для здорової взаємодії по лінії «влада - платник податків» і як наслідок, – політичної участі.

Аби здійснити комплексну об'єктивізацію ролі харизми, застосуємо інструментарій порівняльного аналізу щодо трьох парадигм лідерства: трансакційної, харизматичної та трансформаційної.

Трансакційна модель вибудовується довкола прагматичної концепції соціального обміну («послуга за бонус»), оперуючи набором регламентованих заохочень. Утім, щойно з'являються екзистенційні загрози, інструментарій монетарної стимуляції очікувано дає збій. У період економічного колапсу та загрози життю ця логіка повністю вичерпує мотиваційний ресурс і зменшує політичну участь.

Трансформаційний підхід націлений на провокування етичних зламів у свідомості послідовників та формування саморегульованих систем, здатних працювати і без вождя. Проте в умовах шокових «чорних лебедів» першість перехоплює харизматичний вплив, адже він гарантує максимальну швидкість мобілізації.

Досліджуючи комунікативні стратегії воєнного часу, спеціалісти виводять феномен «адаптивної імітації» [197]. Цей термін описує ситуацію, коли консервативна світова еліта починає копіювати мілітарну стилістику та неформальну риторику українського лідера, аби здобути додаткові бали у власного електорату. Це доводить експортний потенціал вітчизняного ХЛ, яке змушує світову бюрократію підлаштовуватися під нові стандарти кризового менеджменту.

Таблиця 4.5

Порівняльна таблиця моделей лідерства

Параметри порівняння	Трансакційне лідерство	Харизматичне лідерство	Трансформаційне лідерство
Фундамент впливу	Система чітких винагород та покарань, формалізовані правила та інструкції.	Унікальна особистість лідера, емоційна магнетичність, стратегічне бачення.	Інтелектуальна стимуляція, етичне наставництво, апеляція до вищих цінностей.
Продовження Таблиці 4.4			
Оптимальне середовище	Високостабільні, бюрократизовані організації (апарат у мирний час).	Екстремальні кризові умови, зародження рухів, революції, стартапи.	Організації та суспільства у процесі еволюційної модернізації.
Рівень стимулювання	Вкрай низький: участь базується на короткостроковому обміні ресурсами.	Екстремально високий: здатність миттєво мобілізувати великі маси населення.	Високий та сталий: формує стійку, інституціоналізовану залежність.

Джерело: [197]

У практичній площині ефект цієї мобілізації об'єктивується через феномен українського волонтерства. За метриками міжнародного проєкту V-Dem, індекс залученості громадськості в Україні за підсумками 2024 року пробив позначку у 0.762 бала (28-ме місце у світі) [238]. Цей показник значно випереджає середньосвітову медіану (0.632) та результати Республіки Польща (0.713 бала). Утримання таких високих темпів участі є прямим наслідком успішного поєднання харизматичної комунікації та консолідації нації.

Заглиблюючись у психологічну детермінацію, проаналізуємо крос-культурне дослідження кола вчених (А. Худзіцка-Чупала та ін., 2023). Вони здійснили перехресний зріз стану понад 700 волонтерів українського та

польського походження. Результати висвітили парадокс: незважаючи на те, що українці, перебуваючи в епіцентрі війни, фіксували в рази вищий рівень емоційного вигорання та тривоги, вони одночасно видавали значно вищі бали за шкалою життєстійкості (Hardiness) [172].

Таблиця 4.6

Мотиваційні профілі волонтерів

Мотиваційний фактор	Українські волонтери	Польські волонтери
Фундаментальна мотивація	Глибока внутрішня ідентифікація (захист нації та держави)	Зовнішня емпатія та соціальна солідарність
Очікування від волонтерства	Збереження життів, фізична перемога над ворогом	Здобуття нових соціальних та професійних навичок
Рівень психологічної стійкості	Екстремально високий (сприйняття травми як неминучої)	Помірний (схильний до швидкого вигорання)

Джерело: [172]

Цей дисонанс має логічне пояснення. Громадянська активність поляків здебільшого продиктована бажанням самореалізації та набуття соціальних навичок. Натомість українцями керує екзистенційне ототожнення власного «Я» з процесом національного спротиву. Як зазначено, тотальне домінування внутрішньої мотивації відіграє роль фактора, який дозволяє продовжувати діяльність в екстремальних обставинах, уникаючи остаточного зламу психіки [184]. На користь цієї аргументації грають і висновки спеціалістів в галузі іміджу, які акцентують увагу на здатності сильних лідерів надихати маси на інноваційні рішення через ідентифікацію з глобальною метою [212].

Однак ми не маємо права ігнорувати двоїсту, тіньову природу аналізованого феномену. За умов слабкості демократичних важелів стримувань і противаг персоналізація влади завжди приховує в собі загрозу. Дослідники обґрунтовано попереджають: фанатична концентрація соціуму на

фігурі політичного лідера породжує складну соціально-психологічну пастку [43]. Системна підміна правових процедур вольовими декретами лідера є прямим шляхом до формування вождизму. Як підсумовують автори, персоналістські режими майстерно експлуатують харизму для консервації власної політичної монополії, перетворюючи народну мобілізацію на слухняну імітаційну «масовку» [43]. Тому основою процесу державотворення має стати своєчасна конвертація енергії ситуативного лідерства у розбудову деперсоналізованих інституцій.

Оцінка актуальних емпіричних даних розкриває додаткові нюанси суспільних настроїв. За результатами масштабного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова (2024 рік), українці рефлексують щодо майбутнього країни так:

1. Надія - 55%
2. Тривога - 45%
3. Оптимізм - 29%
4. Страх - 26% [106].

Позитивні очікування продовжують домінувати, що є прямою заслугою військових та грамотно проведеної державної комунікації. З іншого боку, 45% тривожних настроїв сигналізують про критичне накопичення соціальної втоми. Очевидною стає потреба зміщення фокусу з виключно мобілізаційного дискурсу на проблематику інклюзивної опіки, економічної підтримки та розбудови надійних мереж національної безпеки. Інакше повоєнна відбудова зіткнеться з масовою апатією.

Паралельно фіксується нестабільна динаміка на ниві зовнішньополітичної комунікації. Звіт польського Centrum Mieroszewskiego (2025 р.) показує, що рівень толерантності польського суспільства до наших мігрантів зазнає поляризації: прихильне ставлення декларують 39% респондентів, тоді як 35% демонструють відкритий скепсис [171]. Це наочно ілюструє той факт, що інструментарій «емоційної дипломатії» стрімко вичерпується. Час переходити до прагматичного інституційного лобізму.

Здійснений політологічний аналіз дає нам підґрунтя для формулювання концептуальних узагальнень: перш за все, саме політики харизматичного складу володіють унікальним інструментарієм для зламу бюрократичної інертності та акумуляції енергії мас, що математично верифікується рекордними показниками України у глобальному індексі V-Dem (0.762 бала) [238].

Крім того, довговічність довіри жорстко детермінується наявністю прозорої медійної екосистеми (що обґрунтовано С. М. Матвієнків [84]) та агресивним впровадженням цифрових антикорупційних сервісів (розрахунки Ю. В. Кобець [198]).

Не менш важливою обставиною є те, що ідентифікація з національною місією дозволяє активістам долати складні стресові навантаження та зберігати високу життєстійкість (доведено польсько-українським проєктом А. Худзіцької-Чупали [147]).

Зрештою, політична еліта зобов'язана ліквідувати ризики персоналізації влади. Зважаючи на ефекти адаптивної імітації (П. Джусс) та загрозу авторитаризації (В. М. Денисенко, Г. І. Луцишин), гарантією життєздатності держави є негайна інституціоналізація демократичних запобіжників, здатних функціонувати незалежно від прізвища поточного лідера.

Для емпіричного підтвердження теоретичних моделей та розуміння механізмів конвертації харизматичного впливу у реальну політичну участь, виникає необхідність звернутися до компаративного аналізу конкретних політичних прикладів із новітньої практики України та світу. Зіставлення цих прикладів дозволяє наочно продемонструвати двоїсту природу харизми: її здатність виступати як надпотужним консолідуючим фактором розбудови громадянського суспільства готового до політичної участі, так і деструктивним інструментом антиінституційної мобілізації.

У світовій політичній історії класичним еталоном екзистенційної кризової харизми, що стимулювала безпрецедентну громадянську активність, вважається постать Вінстона Черчилля періоду Другої світової війни. Його

лідерство не обмежувалося суто державним адмініструванням; головним інструментом мобілізації стала риторика, яка безпосередньо апелювала до глибинного архетипу стоїцизму та незламності британської нації. Комунікативна стратегія Черчилля мала колосальний практичний ефект: вона легітимізувала важкі рішення уряду і стимулювала мільйони британців до вступу в загони місцевої оборони, масового донорства та безперебійної роботи цивільного сектору під час нищівних бомбардувань. Черчилль успішно трансформував колективний страх суспільства у конструктивну громадянську дію.

Проте цей випадок слугує ілюстрацією проблеми «терміну придатності» кризової харизми та складнощів її рутинізації. Щойно екзистенційна загроза з боку нацизму минула у 1945 році, британське суспільство, змінивши свої пріоритети з фізичного виживання на потребу в соціальних гарантіях та здійснивши політичну участь, відхилило мілітарну харизму Черчилля на виборах. Електорат делегував мандат довіри прагматичному лідерству системного бюрократа Клемента Еттлі. Це доводить базову політологічну аксіому: харизма воєнного часу не конвертується автоматично в успішний державний менеджмент мирного періоду.

Сучасним, багато в чому функціональним аналогом цієї моделі екзистенційної мобілізації є стратегія Президента України Володимира Зеленського у перші місяці повномасштабного вторгнення 2022 року. Його історична відмова від евакуації з урядового кварталу Києва («Мені потрібна зброя, а не евакуація») та перехід до неформального мілітарного дрес-коду спрацювали дуже ефективно. Цифрова харизма та регулярні вечірні відеозвернення виконали функцію національного терапевтичного інструмента, стимулювавши вибух низової громадянської активності: масовий запис добровольців до лав Сил територіальної оборони, стихійне створення логістичних ланцюгів та небачену фінансову мобілізацію населення. Створення державної платформи «United24» стало успішною спробою інституціоналізації харизматичного впливу глави держави на міжнародній

арені. Залучення світових лідерів думок як амбасадорів дозволило експортувати вітчизняну харизму опору на західну аудиторію, стимулюючи іноземних громадян тиснути на власні уряди заради надання допомоги Україні [244].

Ефект українського лідерства також спровокував цікавий політологічний феномен на світовій арені, який дослідники визначають як «адаптивну імітацію». Найбільш яскраво це простежується на прикладі експрем'єра Великої Британії Бориса Джонсона. Перебуваючи в епіцентрі внутрішніх політичних скандалів (Partygate) та стикаючись із катастрофічним падінням довіри власного електорату, Джонсон інтуїтивно перехопив мілітарно-харизматичний стиль українського керівництва. Його несподівані візити до Києва, пряма емоційна комунікація та радикальна проукраїнська позиція дозволили йому тимчасово мобілізувати прихильників і продемонструвати рішучість, якої бракувало традиційній, повільній європейській дипломатії. Це наочно доводить, що в глобалізованому світі політична харизма має високий рівень конвертованості: лідери сталих демократій готові використовувати зовнішні кризові наративи для стимулювання громадянської лояльності всередині своїх країн[246].

Водночас унікальність сучасного українського суспільно-політичного ландшафту полягає у виникненні феномену децентралізованої (недержавної) харизми. В умовах війни в Україні сформувалася потужна паралельна інфраструктура лідерства в межах громадського сектору. Громадянська активність тут стимулюється потужними лідерами волонтерського руху, які володіють колосальним авторитетом без жодних формальних владних повноважень. Яскравими та репрезентативними прикладами є комунікаційні стратегії очільників великих благодійних фондів (зокрема Сергія Притули та Тараса Чмута).

Завдяки ефективній цифровій комунікації ці діячі недержавного сектору збільшують рівень суспільної довіри, який часто дорівнює або й перевищує показники офіційних міністерств. Здатність цих лідерів за лічені дні

мобілізовувати сотні мільйонів гривень на масштабні проєкти (закупівля супутників ICEYE, систем ППО, ескадрилей ударних дронів) є прямим доказом того, що в Україні харизматичне лідерство успішно делегується суспільством авторитетам громадського сектору. З політологічної точки зору, масові донати перетворилися з акту звичайної благодійності на інноваційну форму прямої політичної участі («голосування фінансами») за виживання нації.

Ще одним специфічним вітчизняним різновидом стимулювання мас є інституційно-компетентнісна харизма, еталоном якої у новітній історії став колишній Головнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний. На противагу експресивній, комунікативно насиченій харизмі класичних політичних акторів, його образ будувався на підкресленій публічній стриманості, повній відсутності політичного популізму та найвищому рівні військового професіоналізму (архетип «Батька-Опікуна»). Ця своєрідна «тиха харизма» стимулювала інший, не менш важливий вид громадянської активності - глибоку психологічну стійкість суспільства та абсолютну, монолітну інституційну довіру до Армії. Це підтверджує тезу харизматичної теорії Р. Хауса про здатність справжнього лідера підвищувати відчуття самоефективності своїх послідовників без використання маніпулятивних шоу-технологій [120].

Для забезпечення об'єктивності дослідження необхідно звернути увагу і на світові приклади. Французький досвід демонструє очевидну обмеженість інституційної харизми за відсутності емпатійного зв'язку з масами. Президент Франції Еммануель Макрон, намагаючись реалізувати модель так званого «юпітеріанського лідерства» (вертикального, інтелектуально елітарного, дистанційованого від натовпу правителя), зіткнувся з колосальним опором громадянського суспільства. Його спроби стимулювати маси до прийняття складної пенсійної та економічних реформ спричинили абсолютно зворотний ефект - масштабну вуличну мобілізацію протестного руху «Жовтих жилетів» та жорсткий страйковий опір профспілок. Досвід Е. Макрона переконливо

доводить, що високоінтелектуальна, технократична риторика без емпатії до базових страхів та потреб населення (брак згаданого нами раніше феномену «кордоцентризму») є нежиттєздатною. В епоху тотальної медіатизації спроба політика штучно піднестися над масами створює не повагу, а агресивне роздратування і стимулює деструктивну вуличну активність [240].

Зовсім іншу, етично-емпатійну модель харизматичного стимулювання громадянської поведінки продемонструвала колишня прем'єр-міністерка Нової Зеландії Джасінда Ардерн. Під час терористичного акту в мечетях Крайстчерча (2019) та глобальної пандемії COVID-19 (2020) вона застосувала концепт «емпатійної харизми». Замість агресивної мобілізаційної риторики чи залякування, її політичний образ базувався на архетипі «Матері-Захисниці». Транслюючи абсолютну відкритість, співчуття та готовність до діалогу через неформальні онлайн-трансляції з власного дому, Ардерн домоглася безпрецедентного рівня солідарності суспільства. Її лідерський магнетизм стимулював громадян добровільно, з найвищим у світі рівнем соціальної відповідальності дотримуватися жорстких карантинних обмежень та ініціювати локальні рухи взаємодопомоги. Цей приклад переконливо доводить, що «м'яка» трансформаційна харизма здатна мобілізувати суспільство набагато ефективніше за жорсткий адміністративний примус [243].

Разом із тим, комплексний політологічний аналіз вимагає констатувати, що здатність харизми стимулювати масову активність містить у собі величезний деструктивний потенціал. Хрестоматійним сучасним прикладом поляризаційної харизми є політична практика 45-го та 47-го Президента США Дональда Трампа. Жорстко позиціонуючи себе як «антисистемного бунтаря», він майстерно використав соціальні мережі для активації глибинних страхів і соціальної ворожості консервативного електорату. Його харизма дійсно призвела до безпрецедентної політичної мобілізації - виникнення потужного, фінансово та організаційно спроможного низового руху MAGA. Однак наслідком такої афективної поляризації стала не конструктивна розбудова

інститутів, а стимулювання радикальної позаінституційної активності, апогеєм якої став штурм Капітолію 6 січня 2021 року. Цей випадок слугує глобальним застереженням: харизматичне лідерство («персоналізована харизма» за Р. Хаусом), позбавлене внутрішнього етичного запобіжника та поваги до демократичних процедур, здатне мобілізувати громадянське суспільство не на захист держави, а на пряме руйнування її конституційного ладу [243].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що харизматичне лідерство є найпотужнішим рушієм стимулювання громадянської участі, однак характер та наслідки цієї участі повністю визначаються ціннісним багажем самого політика та відповідністю обраного ним архетипу. Досвід В. Зеленського, В. Черчилля та лідерів українського громадського сектору демонструє, як харизма рятує державність в умовах екзистенційного шоку, запускаючи механізми масового національного героїзму та рекордних показників низової участі. Емпатійна харизма Дж. Ардерн показує конструктивну силу етичної консолідації у мирний час. Натомість дистанційованість (Е. Макрон) або поляризаційна харизма (Д. Трамп) неминуче призводять до акумуляції негативної енергії мас, яка виливається у протестну, антисистемну мобілізацію. Відповідно, для збереження демократичної стійкості української держави у повоєнний період критично важливо, щоб нинішній безпрецедентний сплеск громадянської активності був своєчасно і незворотно трансформований у стійкі, деперсоналізовані державні та громадські інституції, які здатні безперебійно функціонувати в межах суворого правового поля.

Отже, можна дійти висновку, що глобальний європейський контекст диктує принципово нові правила конструювання політичного лідерства для України. Аналіз європейського публічного простору показує, що він функціонує як складна система, яка категорично відкидає моделі кризового

вождизму. Європейська парадигма вимагає впровадження стандартів «етичного лідерства», яке базується на вмінні знаходити компроміси, інституційній прозорості та майстерному використанні інструментів м'якої сили (soft power). Стратегічний курс на євроінтеграцію вимагає від української влади докорінної ціннісної трансформації та відмови від клієнтелізму. Разом з тим, порівняльний аналіз українського та польського волонтерських рухів довів унікальність нашого громадянського суспільства. На відміну від західних прикладів, де громадська активність часто є елементом соціалізації, в Україні низова мобілізація базується на глибокій внутрішній, екзистенційній ідентифікації кожної людини з місією збереження нації та держави.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено глибоке теоретичне узагальнення та запропоновано комплексне, науково обґрунтоване вирішення актуального завдання сучасної політології. Воно полягає у виявленні, системній класифікації та ґрунтовному концептуальному аналізі політико-ментальних чинників, специфічних психологічних механізмів та новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Саме ці параметри сьогодні безпосередньо визначають багатовимірні процеси свідомого конструювання, соціального й інституційного функціонування, а також цифрової віртуалізації харизматичного іміджу політичного лідера в суспільному середовищі.

Еволюція політичної системи України, що розгортається під тиском завдань завершення складного демократичного політичного процесу та реагування на надскладні екзистенційні виклики правового режиму воєнного стану, вимагає глибинного переосмислення природи персоналізованої влади. Класичні раціонально-легальні механізми часто виявляють свою структурну скутість перед гібридними загрозами, закономірно поступаючись місцем харизматичному кризовому менеджменту. На основі застосування інтегративного міждисциплінарного синтезу політологічних, соціологічних та політико-психологічних дослідницьких стратегій нами було сформульовано низку фундаментальних висновків теоретичного та прикладного характеру:

1. Дослідження ретроспективи еволюції концепту «харизма» у політичній науці переконливо засвідчило його докорінну змістову та функціональну трансформацію. Якщо в рамках класичної соціологічної традиції М. Вебера харизма трактувалася переважно як ірраціональна, напівмістична та багато в чому дестабілізаційна сила, що легітимізується виключно через емоційну віру мас у надприродні властивості вождя, то сучасний раціонально-функціональний підхід (у традиціях Е. Шилза та Ш. Ейзенштадта) доводить її

конструктивний, системоутворювальний характер. Встановлено, що в транзитних суспільствах, де формальні бюрократичні інститути перебувають лише на стадії свого становлення і постійно потерпають від дефіциту суспільної довіри, харизматичний імпульс політичного лідера слугує вкрай необхідним компенсаторним механізмом. Харизма володіє унікальною здатністю поступово раціоналізуватися та «розсіюватися» на ключові державні структури, забезпечуючи їх первинну легітимацію, сакралізацію в очах громадян та оберігаючи молоде суспільство від небезпечної фрагментації і хаосу в періоди гострих криз.

2. Концептуалізовано та комплексно проаналізовано структуру політичного впливу, яка функціонує не лінійно, а як складна синергія трьох взаємозалежних детермінант: авторитету, харизми та іміджу. Авторитет слугує формально-нормативною, інституційною та правовою віссю управління, що гарантує процедурну легітимність владних рішень. Харизма розкривається як внутрішній, суб'єктний психоемоційний ресурс лідера, що дозволяє залучати глибоку ірраціональну довіру та здійснювати масштабну соціальну мобілізацію в обхід бюрократичних бар'єрів. Політичний імідж, зі свого боку, позиціонується як об'єктний, штучно створений та ретельно спроєктований політтехнологами комунікативний інтерфейс. Дослідження аргументує, що порушення органічного балансу цієї управлінської тріади неминуче веде до деградації політичного впливу. Технологічно сконструйований імідж без реальної фахової компетентності перетворюється на порожню медійну квазіхаризму; а чиста, нестримна харизма, яка вчасно не трансформується в інституційний правовий авторитет, містить у собі пряму загрозу виродження демократичної системи у деструктивний популізм або ж авторитарну диктатуру.

3. Уперше у вітчизняній політологічній практиці нами було науково обґрунтовано доцільність і доведено високу ефективність застосування адаптованого психометричного інструментарію для об'єктивного, кількісного

вимірювання прихованих емоційних та ірраціональних параметрів політичної діяльності. Імплементація 20-пунктової біхевіоральної Шкали Конгера-Канунго у нерозривному комплексі з неохаризматичною теорією наслідків Р. Хауса дозволила перевести аналіз харизми у строгу систему верифікованих індикаторів. Доведено, що харизматичність структурується через три логічні стадії: оцінку статус-кво (чутливість політика до середовища та прихованих потреб мас), формулювання надихаючого бачення (стратегічна артикуляція цілей) та безпосереднє впровадження (готовність до неконвенційної поведінки та особистого ризику). Саме ці атрибути надійно стимулюють свідому психологічну ідентифікацію виборців зі своїм лідером.

4. Виявлено та всебічно описано детермінуючу роль національно-політичної ментальності у процесах свідомого конструювання, сприйняття та легітимації владного образу. Національна ментальність українців функціонує як жорсткий первинний соціокультурний фільтр, що автоматично відхиляє ті політтехнології, які вступають у когнітивний дисонанс із генетичним досвідом народу. Встановлено, що вітчизняному соціуму притаманна складна, архетипна основа, сформована під впливом архетипів Землі-Матері, вільнолюбного Степу та самоврядного Міста/Хутора. Конструктивні риси (волелюбність, громадівство) переплітаються з деструктивними (бурхливе реагування, схильність до інфантильних очікувань). Це продукує в нації унікальний феномен кордоцентризму - специфічну схильність до емоційно-мотиваційного сприйняття політики, де раціональні програми часто повністю програють інтуїтивній емоційно-естетичній оцінці лідера на предмет його щирості.

Фундаментальним висновком роботи є доведення дії в українців історично вкоріненої, перманентної підозри та глибокого скепсису щодо професійного чиновництва і формалізованих бюрократичних апаратів. Цей культурний код робить українське суспільство генетично несприйнятливим до спроб впровадження авторитарних чи диктаторських моделей управління.

Політична легітимність в Україні спирається на архетип контрольованого народом Гетьмана: влада тут розглядається не як сакральне право, а як ситуативно делегований обов'язок. Цей мандат довіри не є пожиттєвим - він може бути блискавично відкликаний через перевірені часом механізми масового низового спротиву у разі найменших спроб узурпації повноважень.

5. У межах дисертації глибоко досліджено психологічні механізми політичної міфотворчості та розкрито потенціал використання архетипного праймінгу в сучасній структурі іміджмейкінгу. В епоху інформаційного перенасичення масова свідомість відчуває гострий запит на спрощення, вдаючись до використання стереотипів. Дієвий політичний бренд повинен активізувати приховані установки колективного несвідомого через персоніфікацію одного домінуючого архетипу (Захисника, Рятівника, Бунтаря або Візіонера). Завдяки дії механізмів соціальної атрибуції, потужному ефекту ореолу (halo effect), ефекту BIRGing (привласнення успіхів) та поляризацію, навколо такого політика формується непробивний психологічний бар’єр, який ефективно блокує раціональну критику опонентів. Проте якщо лідер починає діяти всупереч своєму базовому міфу, виникає руйнівний когнітивний дисонанс, який веде до стрімкого обвалу електоральних рейтингів.

6. Проаналізовано складну фазову динаміку трансформації лідерського впливу в умовах загроз. Екзистенційні безпекові загрози миттєво призводять до дисфункції звичних раціонально-легальних механізмів управління, формуючи потребу в сильному, харизматичному кризовому керівництві. Еволюція комунікаційної стратегії вищого військово-політичного керівництва України у 2022 році (свідома відмова від формального протоколу, перехід до мілітарної стилістики) забезпечила безпрецедентне згуртування нації. На цьому тлі зафіксовано унікальний феномен «адаптивної імітації» (за П. Джуссом та Д. Зелінським), коли консервативна світова еліта почала копіювати неформальну риторику українського лідерства, що доводить надзвичайно потужний експортний потенціал вітчизняної харизми на

міжнародній арені.

Водночас ми констатуємо часову вичерпність цього мобілізаційного ресурсу всередині країни. Наразі спостерігається фаза недовіри до інституцій та втоми суспільства. Процес «рутинізації харизми» генерує критичний структурний дисбаланс: ситуація, коли суспільство абсолютно довіряє інститутам ЗСУ, волонтерським рухам, ДСНС і водночас тотально не довіряє цивільному уряду, парламенту та антикорупційній інфраструктурі, становить головний стратегічний ризик для довгострокової керованості державою.

Ми розглянули феномен харизматичного іміджу політичного лідера крізь призму системи публічної інформаційної безпеки держави. В умовах розгортання повномасштабної війни ефективно сконструйована харизма є не просто PR-інструментом, а стратегічним елементом захисту нації. Образ лідера перетворюється на психологічний контейнер, який нівелює масові тривоги та руйнівний вплив ворожих інформаційно-психологічних спеціальних операцій. Здатність перших осіб утримувати ініціативу в медійному просторі створює бар'єр, який не дозволяє агресору розколоти суспільство. Проте цей імунітет працює виключно за умови відсутності розбіжностей між публічними деклараціями влади та її реальними управлінськими діями.

7. Окремо концептуалізовано новий багатовимірний простір влади - феномен «цифрової харизми», який став наслідком міграції політичних комунікацій у соціальні мережі. Доведено, що в епоху тотальної диджиталізації фізична присутність політика втратила свою вирішальну роль. Політичний вплив алгоритмізується через етапи: конструювання міфу, алгоритмічну поляризацію, інституціоналізацію та занепад. Це створює у виборця ілюзію безбар'єрної взаємодії з лідером. Попри успішність цифрової дипломатії, внутрішня віртуалізація політики продукує масштабне явище, коли громадяни замінюють інституційний контроль за владою звичайними віртуальними реакціями. Це розмиває класичні механізми демократії і робить

маси вразливими до інформаційних маніпуляцій еліт.

8. Визначено специфіку українського партійного будівництва, яке продовжує страждати від хронічної залежності від особистої харизми своїх засновників. Українські партії досі циклічно коливаються між абсолютизацією та вихваленням лідерів та епізодичними спробами побудувати ідеологічні рухи. Перетворення партій на політтехнологічні машини з обслуговування рейтингів одного лідера повністю блокує соціальні ліфти, перешкоджає розвитку внутрішньопартійної демократії та еволюційному оновленню еліт. Зрілість нашої політичної системи неможлива без свідомої деперсоналізації політичних рухів і зміцнення їхніх організаційних та ціннісних засад.

9. У контексті нашого стратегічного євроінтеграційного курсу проаналізовано специфіку європейського публічного простору. Структура наднаціонального управління в ЄС є складною поліцентричною системою, яка принципово виключає використання кризового емоційного вождизму. Європейська політика базується на непорушному імперативі наднаціонального «етичного лідерства». Успішний європейський лідер - це передусім майстерний дипломат і медіатор, здатний творити складні консенсуси, управляти ризиками, забезпечувати повну прозорість ухвалення рішень та віртуозно застосовувати інструменти «м'якої сили» (soft power). Повноцінна інтеграція України в ЄС неминуче вимагатиме від вітчизняного політикуму ціннісної модернізації: відмови від ручного управління та подолання клієнтелізму на користь високої культури політичного компромісу.

10. Крос-культурний аналіз ефективності харизматичних моделей у стимулюванні громадянської активності яскраво підтвердив унікальність українського громадянського суспільства (індекс залученості V-Dem 0.762 бала). Порівняння показало, що якщо у стабільних європейських країнах (на прикладі Польщі) соціальна активність найчастіше мотивується зовнішніми факторами - бажанням соціалізації чи набуття навичок, то вітчизняний низовий волонтерський спротив тримається на глибокій, екзистенційній

внутрішній ідентифікації індивіда з історичною місією збереження нації. Саме ця екстремальна внутрішня мотивація дозволяє українському суспільству демонструвати феноменальний рівень життєстійкості (Hardiness) попри психоемоційне вигорання та травматичний досвід війни.

Підсумовуючи результати виконаного дослідження, можемо аргументовано стверджувати, що харизматичне політичне лідерство - це життєво необхідний, надзвичайно потужний, але при цьому часово лімітований і двоїстий ресурс державного управління. В епоху глобальних викликів та криз здатність лідера відчувати запити нації рятує державу від інституційного колапсу і мобілізує ресурси суспільства для екзистенційного захисту. Однак надмірна, неконтрольована та затяжна персоналізація влади, попри її ситуативну і безумовну виправданість в екстремальних обставинах боротьби за виживання, у довгостроковій перспективі завжди містить у собі небезпечну загрозу авторитарної деградації та руйнування демократичних досягнень.

Модернізація вітчизняного політикуму вимагає еволюції самого українського суспільства - переходу від емоційно-залежного типу політичної поведінки до раціонально-критичного й інституційного вибору. Беззаперечно, харизма завжди залишатиметься потужним каталізатором історичних зрушень. Проте стратегічний успіх України, наша остаточна перемога, обороноздатність у майбутньому та незворотність європейської інтеграції гарантуються виключно політичною волею вітчизняних еліт до самообмеження.

Реальна безпека та процвітання нашої держави лежать у площині своєчасної конвертації енергії ситуативного харизматичного лідерства у послідовну розбудову міцних, прозорих, децентралізованих і незворотних демократичних інститутів. Змодельовані в рамках дисертації комунікативні механізми, виявлені ментальні архетипи та психометричні маркери мають високий прикладний потенціал: вони безпосередньо придатні для оптимізації

кризових комунікацій державних органів, підготовки ефективних виборчих кампаній та формування захисту від інформаційних агресій. Лише сильні, незалежні інститути здатні працювати на благо нації за законами верховенства права, ефективно та неупереджено, незалежно від імені, медійного рейтингу чи особистих амбіцій поточного керівника. Забезпечення цього складного гармонійного балансу між магнетичною силою особистості та непорушною міцністю державного апарату назавжди залишиться найвищим критерієм політичної та соціальної зрілості української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антемюк В. Д. Інституційний імідж політичної партії. *Віче*. 2009. № 10 (247). С. 2–3. URL: https://veche.kiev.ua/journal/1462/ (дата звернення: 01.03.2026).

2. Афонін Е. А. Архетипи лідерства в умовах суспільних трансформацій. *Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*. Київ, 2013. С. 15–24.

3. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипіка багатополярного світу: від війни до миру. *Український соціум*. 2022. № 2 (81). С. 15–31. DOI: https://doi.org/10.15407/socium2022.02.015 (дата звернення: 12.01.2026).

4. Баюрчак Н. Психологічні компоненти харизми іміджу політичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса : Гельветика, 2025. Вип. 21. С. 26–31. DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-3 (дата звернення: 20.02.2026).

5. Баюрчак Н. Харизматична влада у концепції Макса Вебера. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 5 (65). Київ : МАУП. С. 11–15. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2435/2906 (дата звернення: 15.05.2025).

6. Бебик В. М. *Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика*. Київ : МАУП, 2000. 384 с.

7. Бебик В. М. *Політичний маркетинг і менеджмент*. Київ : МАУП, 1996. 144 с.

8. Бебик В., Трач Н. Три українські президенти (Психологія політичного лідерства). *Віче*. 2006. № 11. С. 22–25. URL: https://veche.kiev.ua/journal/396/ (дата звернення: 18.03.2025).

9. Берд М. *SPQR. Історія Давнього Риму* / Мері Берд. Київ : BookChef, 2024. 496 с.

10. Березовська-Чміль О. В., Пилипець У. Особливості формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2020. Вип. 14. С. 24–30. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5984 (дата звернення: 05.04.2026).

11. Бичко А. К., Бичко І. В. *Феномен української інтелігенції: спроба екзистенціального дослідження*. Дрогобич, 1997. 115 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000019937 (дата звернення: 22.11.2025).

12. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 91–100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PoMe_2011_6_13 (дата звернення: 22.11.2025).

13. Болотіна Є. В., Киптила А. С. Значення харизматичності в системі управління. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. № 1 (40). С. 84. URL: http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=%D0%9673025/2017/1 (дата звернення: 30.01.2026).

14. Бондаренко О. В. Українська національна ментальність як політична цінність. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 36. С. 57–68. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_36_5.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

15. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022.

№ 2 (76). С. 30–35. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5 (дата звернення: 11.05.2025).

16. Боярська О. Архетип, особливості його застосування в політологічних дослідженнях. *Вісник ДНУ. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2009. Т. 1. С. 89–101.

17. Буняк В. Опитування Центру Разумкова: Українським медіа довіряють 47% респондентів. *Детектор медіа*. 2024. 7 лют. URL: https://detector.media/infospace/article/222667 (дата звернення: 25.12.2025).

18. Валевський О. Л. *Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі* : монографія. Київ : ІПІЕНД, 2018. 149 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/valevskyi_monograph.pdf (дата звернення: 02.04.2026).

19. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. *Політичне лідерство* : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2016. 230 с.

20. Вебер М. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*. Київ, 1998. С. 157–172. URL: http://litopys.org.ua/weber/wbs07.htm (дата звернення: 02.04.2024).

21. Галіпчак В. *Адміністративно-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану* : дис.... д-ра філософії: 052 Політологія. Івано-Франківськ, 2024. 235 с. URL: https://kc.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/156/2025/06/dysertatsiia_halipchak.pdf (дата звернення: 14.01.2026).

22. Герасіна Л. М. *Харизматичне лідерство у політичних процесах: механізми впливу на масову свідомість*. Дніпро : НТУ «ДП», 2021. 112 с. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/159820 (дата звернення: 14.01.2026).

23. Гобс Т. *Левіафан*. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.

24. Головатий М. Ф. Мистецтво здобувати владу. *Політичний*

менеджмент. 2003. № 1. С. 49–58.

25. Головатий М. Ф. *Політика в особах* : підручник. Житомир : ЖДТУ, 2006. 350 с.

26. Головатий М. Ф. *Політична психологія* : навч. посіб. Київ : МАУП, 2001. 400 с.

27. Головень Ю., Буканов Г. Трансформація концепту політичної стабільності в умовах воєнного стану. *Political Studies*. 2025. Вип. 2. С. 50–55.

28. Голуб'як Н., Кобець Ю. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу. *Грані*. 2023. Т. 26, № 5. С. 19–25.

29. Гордійчук О. Еволюція політичних традицій та ментальності українського суспільства. *Society and Security*. 2024. № 2–3. С. 28–35. URL: http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/8627 (дата звернення: 14.01.2026).

30. Гордійчук О. О. Архетипи української політичної ментальності (частина 1). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 58. С. 280–285. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/58_2025/37.pdf (дата звернення: 21.03.2026).

31. Гордійчук О. О. Ґенеза української політичної ментальності. *Політичне життя*. 2024. № 3. С. 73–80. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.9 (дата звернення: 21.03.2026).

32. Городнюк Л. Цифрова харизма як феномен сучасної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 61. С. 48–58. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/61_2025/7.pdf (дата звернення: 21.03.2026).

33. Гошовська В. А. *Політичне лідерство* : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2018. 200 с.

34. Грабовська І. *Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні*. Київ : К.І.С., 2007. 144 с.

35. Гречуха Л. О. Політична риторика В. Зеленського.

Магістерські філологічні студії '2022. Черкаси : ЧДТУ, 2023. С. 35–41. URL: https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/9144 (дата звернення: 09.09.2025).

36. Грицюта Н. М. Архетипи української ментальності в сучасній рекламі. *Інформаційне суспільство*. 2011. Вип. 14. С. 44–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2011_14_10 (дата звернення: 09.09.2025).

37. Грушевський М. С. *На порозі нової України. Гадки і мрії*. Київ : Друк. Т-ва "Петро Барський", 1918. 120 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskyi/Na_porozi_Novoi_Ukrainy_Hadky_i_mrii/ (дата звернення: 09.09.2025).

38. Грушецький А. *Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках* : пресреліз. Київ : КМІС, 2024. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1 (дата звернення: 22.03.2025).

39. Гуменюк Н. Г. Дискурс харизматичного лідера: інавгураційна промова Д. Трампа від 20.01.17 р. *Лінгвістика : зб. наукових праць ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2017. № 1 (36). С. 174–179. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2398 (дата звернення: 22.03.2025).

40. Дандекар Д. Д. *Політичне лідерство як феномен людського буття в культурі* : дис.... д-ра філософії: 033. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 215 с.

41. Дандекар Д. Д. *Соціокультурні та гендерні виміри політичного лідерства* : дис.... д-ра філософії. Київ, 2021. 195 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Dandekar.pdf (дата звернення: 22.03.2025).

42. Денисенко В. М., Луцишин Г. І. Особливості політичного лідерства в умовах трансформації суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2013. Вип. 25. С.

80–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fps_2013_25_12 (дата звернення: 18.01.2026).

43. Денисюк С. Г. *Імідж політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури* : автореф. дис. … канд. політ. наук. Київ, 2007. 18 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124014951 (дата звернення: 18.01.2026).

44. Дерев'янко С. М., Матвієнків С. М. *Політичне прогнозування* : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : ПНУ, 2022. 146 с. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/14037 (дата звернення: 07.03.2026).

45. Дженджеро О. Л., Шмагалова О. І. Цінності як визначальна характеристика людського буття. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 8. С. 150–160. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/17393/17459 (дата звернення: 07.03.2026).

46. Дзірба О. М. *Тенденції формування політичного лідерства в Україні в 2004–2023 рр.* : кваліф. наук. праця. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. 85 с.

47. Дідух М. Л. *Феномен етнічної індивідуації* : монографія. Київ-Ніжин : Вид-во М. М. Лисенка, 2015. 304 с.

48. Донченко О., Романенко Ю. *Архетипи соціального життя і політика*. Київ : Либідь, 2001. 334 с. URL: https://studfile.net/preview/13663639/ (дата звернення: 07.03.2026).

49. Дячок С. М. Трансформація партійної системи України в умовах воєнного стану (2022–2025): стан, виклики, сценарії. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. Вип. 18. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18129295. URL: https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/492 (дата звернення: 23.04.2026).

50. Жадан І. В. Регіональні особливості структурування політичної ідентичності студентської молоді. *Проблеми політичної*

психології. 2023. Вип. 14 (28). С. 122–134. DOI: https://doi.org/10.33120/popp-Vol14-Year2023-143 (дата звернення: 07.03.2026).

51. Жаровська І. М., Ковальчук В. Б. Цифрові технології у виборчому процесі. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. № 4. С. 4–10. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001238835 (дата звернення: 25.01.2026).

52. Зеленько Г. І. *Політична матриця: інституціоналізація політики в умовах транзиту*. Київ : ІПІЕНД, 2020. 344 с.

53. Зєнкін М. В., Майданський І. М. Харизматичне лідерство у політиці: аналіз феномену. *Національні інтереси України*. 2024. Вип. 3. С. 496–506. URL: https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/d80afd21-1fa7-4fdc-a199-86805ece293c (дата звернення: 25.01.2026).

54. Зімбардо Ф. *Ефект Люцифера: Чому хороші люди чинять зло*. Київ : Yakaboo Publishing, 2017. 588 с.

55. Кавун В. М. Українські національні архетипи як складові культури. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2021. Т. 9, № 3. С. 87–92. DOI: 10.31548/hstudies2021.03.087

56. Канеман Д. *Мислення швидке й повільне*. Київ : Наш Формат, 2017. 480 с.

57. Кіндратець О. Чинники формування репутації політика в Україні. *Імідж і репутація: сучасні тенденції і виклики*. Київ, 2020. С. 133–141. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Image-and-reputation.pdf (дата звернення: 25.01.2026).

58. Кіссінджер Г. *Лідерство: Шість стратегій світової політики*. Київ : Лабораторія, 2023. 448 с.

59. Кіянка І. Б. Популізм як знаряддя харизматичних лідерів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 5. С. 95–100. URL: https://derzhava-i-pravo.com.ua/articles/85-302.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

60. Кобець Ю. В. Еволюція політичної системи сучасної України. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2017. № 5–6. С. 51–58. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/5265/1/10.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

61. Кобець Ю. В. Політичний ризик як критерій функціональності політичної системи. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2026. Вип. 22. С. 142–148. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/724 (дата звернення: 05.02.2026).

62. Кобець Ю. В., Березовська-Чміль О. Б. Політичний лідер як агент політичного конфлікту. *Особливості соціально-гуманітарного розвитку суспільства*. Харків, 2021. С. 145–151.

63. Кобець Ю. В., Мадрига Т. Б. Інститути громадянського суспільства в Україні: проблеми функціонування. *Регіональні студії*. 2024. № 42. С. 18–23. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/42/19.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

64. Коваленко І. П., Романюк О. І. Телебачення як засіб формування політичного іміджу. *Культура України*. 2001. Вип. 8. С. 78–85.

65. Козаченко Н., Брюховецький М. Інформаційний популізм як виклик відкритого суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 58. С. 94–103. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/58_2025/58_2025.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

66. Козловець М. Ментальність українського народу і процеси державотворення. *Вісник Житомирського державного університету*. 2018. Вип. 1. С. 48–53. URL: https://www.researchgate.net/publication/357134268_MENTALNIST_UKRAINSKOGO_NARODU_I_PROCESI_DERZAVOTVORENNA (дата

звернення: 05.02.2026).

67. Колодій А. Ф., Харченко В. І. та ін. *Політологія* : підручник. Київ : Ніка-Центр, 2000. 584 с.

68. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж та харизма: політологічні аспекти. *Вісник ВПІ*. 2006. № 6. С. 54–59.

69. Корнієнко В. О., Примуш М. В. Меметизація політичних партій. *Політичне життя*. 2025. № 2. С. 83–95. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/48749 (дата звернення: 20.04.2025).

70. Коротков Д. С. *Політична еліта України: становлення та розвиток*. Харків : ХНЕУ, 2012. 212 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058024.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

71. Кочубей Л. О. *Виборчі технології: специфіка українських реалій*. Київ : Парламентське вид-во, 2008. 210 с.

72. Крештоп М. С. Цифровізація політичних комунікацій у сучасних умовах. *Новітні медіа та суспільство*. 2023. Вип. 11. С. 72–81.

73. Кривенко А. В. *Феномен політичного лідерства: напрямки досліджень*. Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 50 с.

74. Крилова С. А. Феномен академічної харизми вченого. *Вища освіта України*. 2023. № 2. С. 46–52. URL: https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/175 (дата звернення: 20.04.2025).

75. Кримський С. Б. *Запити філософських смислів*. Київ : ПАРАПАН, 2003. 240 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Krymskyi_Serhii/Zapyty_filosofskykh_smysliv.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

76. Кухта Б. Л., Теплоухова Н. М. *Політична еліта і лідерство*. Львів : Кальварія, 1996. 224 с.

77. Лазор К. П. Теоретична проблематика харизматичного

політичного лідера. *Вчені записки ТНУ. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31, № 3. С. 149–152. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/27.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

78. Лебедь О. М., Гбур З. В. Політичні еліти та лідери України часу становлення незалежності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 77–83. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/15.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

79. Майданський І. М. Теоретичні засади конструювання іміджу політичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету*. 2025. Вип. 20. С. 98–106. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/23096/1/15.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

80. Макіавеллі Н. *Державець*. Харків : Фоліо, 2020. 160 с.

81. Мартиняк О. Харизматичні характеристики лідера. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали II Міжнар. студ. наук.-техн. конф. Тернопіль : ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2019. С. 282–283.

82. Матвієнків С. М. Законодавче врегулювання медійної сфери в Україні. *Politicus*. 2022. Спецвипуск. С. 83–88. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16538/1/Shmalenko%20Iuliia%20Ivanivna.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

83. Матвієнків С. М. Регіональні ЗМІ як інструмент формування локальної ідентичності. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2017_4_16 (дата звернення: 08.04.2026).

84. Матвієнків С. М., Вдовичин О. В. Роль державної інформаційної політики в євроінтеграційних процесах. *Політикус*. 2024. № 5. С. 89–93. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/21513 (дата звернення: 08.04.2026).

85. Матвієнків С. М., Кирничний С. В. Мас-медіа України в

контексті політичних трансформацій. *Вісник Прикарпатського університету*. 2024. Вип. 1 (16). С. 34–41. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/59 (дата звернення: 08.04.2026).

86. Матвієнків С., Штерн В. Вплив політичних міфів на свідомість молоді. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 5. С. 72–78. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/5_2016/10.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

87. Маційовський Ю. В. *У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014)* : монографія. Чернівці : Книги - XXI, 2016. 544 с. URL: http://resource.history.org.ua/item/0013848

88. Михальченко М. І. *Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих*. Київ : ІПІЕНД, 2019. 180 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/poshuk_lideriv_m_mikhalchenko.pdf (дата звернення: 19.01.2026).

89. Міщенко М. М. Українські національні архетипи. *Вісник ХНУ. Серія: Філософія*. 2014. № 1130. С. 90–94. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/items/7fb013b5-75f0-4af4-b989-e54b5fbe5254 (дата звернення: 19.01.2026).

90. *Мультидисциплінарні підходи до аналізу суспільно-політичних проблем в умовах війни* : матеріали круглого столу. Львів : Львівська політехніка, 2022. 54 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/6/24/news/20253/tpp-verstkatezikrugliystil2022-1.pdf (дата звернення: 19.01.2026).

91. Наумкіна С. М., Гедікова Н. П. Трансформація національної ідентичності в умовах цифрової глобалізації та інформаційних війн. Науковий журнал *Політикус*. 2025. Випуск 5. С.65-68. DOI:https://doi.org/10.24195/24149616.2025-5.10 URL:http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24432

92. Негулевський І. П. Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні. *Вісник Львівського університету*. 2021. Вип. 35. С. 221–229. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/35_2021/28.pdf (дата звернення: 19.01.2026).

93. Нестуля О. О., Нестуля С. І. *Харизма й харизматичне лідерство*. Полтава : ПУЕТ, 2020. 150 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8633 (дата звернення: 05.04.2026).

94. Нетребенко М. С. *Харизматичне політичне лідерство: сутність феномену* : кваліф. робота. Одеса : ОНУ, 2019. 69 с. URL: https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/30563 (дата звернення: 05.04.2026).

95. Опанасюк В. В. Ризики модернізації: політична стабільність напередодні реформ. *Наукові записки ІПІЕНД НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 299–311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2015_2_22 (дата звернення: 05.04.2026).

96. Отрощенко В. В. Концепція харизматичних кланів О. Пріцака: проблема витоків. *Мови й культури: між Сходом і Заходом (пам'яті Омеляна Пріцака)*. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. С. 42–50.

97. *Оцінка громадянами ситуації в країні та довіра до соціальних інститутів (січень 2024 р.)*. Київ : Центр Разумкова, 2024. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r (дата звернення: 22.02.2026).

98. *Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів (червень 2024 р.)*. Київ : Центр Разумкова, 2024. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-

gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-vira-v-peremogu-cherven-2024r (дата звернення: 22.02.2026).

99. Паліюк О. Використання архетипів в українській телевізійній рекламі. *Наукові записки НаУОА*. 2013. Вип. 42. С. 150–155. URL: https://naub.oa.edu.ua/vykorystannya-arhetypiv-v-ukrajinskij-televizijnij-reklami/ (дата звернення: 22.02.2026).

100. Пантелейчук І. В. Харизматичний фактор як складова іміджу державного службовця. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 362–365. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/4613/4637/4639 (дата звернення: 11.01.2026).

101. Петлюченко Н. В. Когнітивні механізми харизматичного мовленнєвого впливу. *Вісник КНЛУ*. 2012. Т. 15, № 2. С. 135–145. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9203/1/Petlyuchenko%20N.%20V.2012.pdf (дата звернення: 11.01.2026).

102. Петлюченко Н. В. *Харизматика: мовна особистість і дискурс* : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/4931 (дата звернення: 11.01.2026).

103. Петлюченко Н. В. Homo charismaticus у німецькому та українському політичному дискурсах. *Cognition, Communication, Discourse*. 2011. № 2. С. 85–104. URL: https://www.researchgate.net/publication/400810350_Homo_Charismaticus_in_German_and_Ukrainian_Appellative_Discourses_A_Contrastive_Perspective (дата звернення: 11.01.2026).

104. Петренко А. В. Соціально-психологічні особливості конструювання іміджу сучасного політика. *Психологія особистості*. 2025. № 5. С. 178–185.

105. Петровська І. Р. Розробка та апробація опитувальника громадянської ідентичності. *Проблеми політичної психології*. 2021. Вип.

24. С. 208–232. DOI: https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-76 (дата звернення: 11.01.2026).

106. *Підсумки 2023 року: громадська думка українців* / Фонд «Демініціативи» та Центр Разумкова. Київ, 2023. URL: https://dif.org.ua/files/Books/2023/PDF/1_Press_release_2023_27.12_DIF.pdf (дата звернення: 11.01.2026).

107. *Підсумки 2024 року: в очікуванні справедливого миру*. Київ, 2024. URL: https://dif.org.ua/article/pidsumki-2024-roku-v-ochikuvanni-spravedlivogo-miru-zagalnonatsionalne-opituvannya (дата звернення: 19.05.2025).

108. Пірен М. І. *Основи політичної психології* : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 418 с.

109. Пірен М. І. *Політична психологія* : навч.-метод. комплекс. Київ : Міленіум, 2004. 320 с.

110. *Політика в особах (Політичне лідерство)* / за ред. Ф. М. Рудича. Київ : Парламентське вид-во, 2008. 352 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/politics-in-persons_149.pdf

111. *Політологія* : навч. посіб. / П. М. Лісовський, Ю. П. Лісовська. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2021. 228 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/politologiya_compressed.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

112. Почепцов Г. Г. Імідж політичний. *Політична енциклопедія*. Київ, 2011. 278 с.

113. Почепцов Г. Г. *Іміджелогія: теорія і практика політичного маркетингу*. Київ : Адеф-Україна, 1997. 328 с.

114. Почепцов Г. Г. *Інформаційні війни*. Київ : Ваклер, 2000. 576 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pocheptsov_Heorhii/Informatsiini_viiny.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

115. Почепцов Г. Г. *Стратегічні комунікації*. Київ :

Альтернативи, 2008. 215 с.

116. Радченко О. В. Виборчі технології: міфологічний вимір. *Політичний менеджмент*. 2010. № 1. С. 60–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2010_1_8 (дата звернення: 02.11.2025).

117. Рафальський О. О. *Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір*. Київ : ІПіЕНД, 2018. 400 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/konsolidatsia.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

118. *Результати соціологічного опитування з 12 по 17 вересня 2024 року*. Київ : Центр Разумкова, 2024. URL: https://razumkov.org.ua/anons/rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannia-shcho-provodylosia-sotsiologichnoiu-sluzhboiu-tsentru-razumkova-z-12-po-17-veresnia-2025-roku (дата звернення: 02.11.2025).

119. Рейкін В. С. Феномен харизматичного лідерства: домінанти та дискусійні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. С. 39–45. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1232 (дата звернення: 02.11.2025).

120. Рибчук О. Трансформація військової організаційної культури під впливом війни: емпіричне дослідження. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ*. 2024. Вип. 1. С. 93–101. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-25-20-6-93-101

121. Розенфельд Ю. М. та ін. *Політологія* : підручник. Київ : КНЕУ, 2018. 320 с.

122. Розумний М. М. Харизма і трансформаційне лідерство в нових незалежних державах. *Political Studies*. 2025. № 1 (9). С. 154–175. URL: http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/334508 (дата звернення: 22.02.2026).

123. Романовський О. Г., Пономарьов О. С. Парадокси харизматичного лідерства. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2017. № 1. С.

47–57.

124. Ротар Н. Формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів (на прикладі політики Європейського Союзу). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. № 43. С. 179–193. https://doi.org/10.31861/mhpi2021.43.179-193

125. Рудакевич О. М. Матриця національної політичної культури. *Наукові записки ІПіЕНД*. 2008. С. 32–44. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rudakevych_matrytsia.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

126. Рудич Ф. М. Політичне лідерство в країнах СНД і Балтії. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 3–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_2_3 (дата звернення: 22.02.2026).

127. Самко А. М. Особливості харизматичного лідерства. *Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій для управління соціальними системами* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. С. 67–70. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724776/1/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D0%BB%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

128. Сапольскі Р. *Біологія поведінки*. Київ : Наш Формат, 2021. 672 с.

129. Селе А. Фашистська харизма у міжвоєнній Угорщині: до поняття харизматичної влади. *Україна Модерна*. 2013. Вип. 20. С. 75–91. URL: https://uamoderna.com/images/archiv/2013-20/Sele1.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

130. Сорокопуд М. Чисті типи політичного лідерства у теорії М. Вебера. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2015. Вип. 7. С. 84–91. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vlu_fps_2015_7_10 (дата звернення: 05.01.2026).

131. Соціологічна група «Рейтинг». *Загальний стан справ, виклики, очікування (листопад-грудень 2024 р.)*. 2024. URL: https://www.ratinggroup.ua/news/gen-opinion122024 (дата звернення: 05.01.2026).

132. *Ставлення українців до політичних та військових лідерів*. Київ : КМІС, 2024. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1338&page=1 (дата звернення: 05.01.2026).

133. *Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2024 році* : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. URL: https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2025-12/ad_grom_susp_2024_2025_201225_word97.pdf (дата звернення: 05.01.2026).

134. Старовойтенко Р. В. Імідж політичної партії як чинник електорального вибору. *Нова політика*. 2001. № 2. С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novpol_2001_2_11 (дата звернення: 05.01.2026).

135. Стоян О. Ю. Специфіка й особливості становлення та формування харизматичного лідерства. *Вісник ДонНУЕТ*. 2013. № 2. С. 59–65. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1932 (дата звернення: 12.11.2025).

136. Стоян О. Ю. Теоретичні положення формування харизматичного лідерства в системі публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1932 (дата звернення: 12.11.2025).

137. Титаренко В. Теоретичні проблеми дослідження харизми та харизматизму. *Українське релігієзнавство*. 2002. № 24. С. 39–48. URL:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ukrr_2002_24_7 (дата звернення: 12.11.2025).

138. Ткач В. Ф. Феномен політичного лідерства. *Політичний менеджмент*. 2020. № 1. С. 63–73. DOI: https://doi.org/10.33287/102007 (дата звернення: 12.11.2025).

139. Толстов І. В. Евристичний потенціал концепції легітимності М. Вебера. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2014. Вип. 26. С. 58–65. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhIFLO_2014_1130_51_16 (дата звернення: 12.11.2025).

140. Томіліна В. *Харизматичний імідж майбутнього педагога: шляхи формування*. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/343a8c7a-31bc-4f17-a102-3d49f32c7e71/content (дата звернення: 05.02.2026).

141. Требін М. П. *Політичне лідерство як суспільний феномен*. Харків : Право, 2018. 200 с.

142. Требін М. П. (ред.). *Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції*. Харків : Право, 2019. 744 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/monografiyi/politiko_pravova_mentalnist_ukrayinskogo_sociumu_v_umovah_yevropejskoyi_integraciyi (дата звернення: 05.02.2026).

143. Трушевич Г. Б. Політичний іміджмейкінг. *Регіональні студії*. 2021. № 25. С. 16–21. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/25/5.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

144. Трушевич Г. Трансформаційні зміни політики Президента України. *Вісник Львівського університету*. 2024. Вип. 55. С. 331–338. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/55_2024/61.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

145. Туленков М. В. *Організаційна взаємодія в системах соціального управління (соціологічний аналіз)*. Київ : [б. в.], 2005. 220 с. URL: https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-3-26-2008/organizacijni-osnovi-vporjadkovanosti-totalitarnoi-sistemi-socialnogo-upravlinnja/ (дата звернення: 14.07.2025).

146. *Україна крізь віки* : зб. наук. праць на пошану В. Смолія. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2010. 1096 с. URL: https://www.academia.edu/31589969 (дата звернення: 14.07.2025).

147. Фролов П. Д. Психотехнології впливу на виборця: правда й вигадки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2003. Вип. 8. С. 169–175. URL: https://sppstudios.com.ua/en/journals/download/vol-8-no-1 (дата звернення: 19.01.2026).

148. Фромм Е. *Втеча від свободи*. Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 288 с.

149. Фукуяма Ф. *Ідентичність. Потреба в гідності й політика образи*. Київ : Наш Формат, 2020. 192 с.

150. Харарі Ю. Н. *21 урок для 21 століття*. Київ : BookChef, 2018. 416 с.

151. Цвєтков В. В. *Державне управління: основні фактори ефективності*. Харків : Право, 1996. 234 с.

152. Черваньова З. О. Харизматичне лідерство як соціально-психологічний феномен. *Теорія і практика управління*. 2017. № 1. С. 76–86. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/items/69218767-d584-4d24-a9ca-3a6f51332bcb (дата звернення: 19.01.2026).

153. Шайгородський Ю. Ж. *Політика: взаємодія реальності й міфу*. Київ : Знання, 2009. 400 с.

154. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні та міфологічні детермінанти політичної поведінки. *Наукові записки ІПіЕНД*. 2018. Вип. 37. С. 37–45. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/shaigorodskyi_tsinnisni.pdf (дата звернення: 12.01.2026).

155. Шатлигіна Д. Р. Формування іміджу політичного лідера в епоху соціальних медіа. *Соціалізація особистості у сучасних контекстах*. Харків, 2025. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/19386 (дата звернення: 12.01.2026).

156. Шевченко Ю. В., Сівашенко Т. В. Харизматичне лідерство в антикризовому управлінні. *Молодий вчений*. 2014. № 8 (11). С. 57–60. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/8/57.pdf (дата звернення: 12.01.2026).

157. Шевчук С. М. Українська ментальність. *Вісник Львівського університету*. 2025. Вип. 58. С. 221–227. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/58_2025/29.pdf (дата звернення: 12.01.2026).

158. Шихненко Д. В. Особливості та природа харизми в конституюванні інноваційного політичного лідерства. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2017. № 3. С. 25–31. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnaddy_2017_3_6 (дата звернення: 19.12.2025).

159. Шлемкевич Т., Лахач Т. Використання політичних стереотипів у політичній рекламі. *Наукові праці МАУП*. 2024. Вип. 1. С. 95–101. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/3130 (дата

звернення: 19.12.2025).

160. Юнг К. Г. *Архетипи і колективне несвідоме* / пер. з нім. К. Котюк. Львів : Астролябія, 2012. 588 с.

161. Ясінська А. *Поведінка виборців, що не визначилися в електоральних процесах (2010–2019)* : монографія. Київ : ІПІЕНД, 2022. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/Maket.-Iasinska.pdf (дата звернення: 19.12.2025).

162. Aaldering L., Vliegenthart R. Political leaders and the media. *Quality & Quantity*. 2016. Vol. 50, Iss. 5. P. 1871–1905. DOI: https://doi.org/10.1007/s11135-015-0242-x (дата звернення: 19.12.2025).

163. Abidin C. Vote for my selfie: Politician selfies as charismatic engagement. *Selfie Citizenship*. Cham : Palgrave Macmillan, 2017. P. 75–87. URL: https://wishcrys.com/wp-content/uploads/2019/03/abidin-2017-vote-for-my-selfie-politician-selfies-as-charismatic-engagement.pdf (дата звернення: 22.03.2025).

164. Axelrod R. *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites*. Princeton : Princeton University Press, 1976. 404 p. URL: https://dokumen.pub/structure-of-decision-the-cognitive-maps-of-political-elites-9781400871957.html (дата звернення: 05.05.2025).

165. Becker M., Flach J., von Ondarza N. The creeping integration of far-right parties in Europe. *SWP Comment*. 2025. No. 39. URL: https://www.swp-berlin.org/publikation/the-creeping-integration-of-far-right-parties-in-europe (дата звернення: 05.05.2025).

166. Bell D. *Men on Horseback: The Power of Charisma in the Age of Revolution*. New York, 2020. 336 p. URL: https://dokumen.pub/men-on-horseback-the-power-of-charisma-in-the-age-of-revolution-9780199935338-9780199329175-9780374714741-1992477507-0374714746.html (дата звернення: 05.05.2025).

167. Bhattacharya L. The Affective Body: Platformed Presence and Virtual Embodiment. *AoIR Selected Papers of Internet Research*. 2021. URL:

https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/11875 (дата звернення: 12.01.2026).

168. Blondel J. *Political Leadership: Towards a General Analysis*. London : Sage Publications, 1987. 216 p. URL: https://www.academia.edu/35904768/211675357_Political_Leadership_Towards_a_General_Analysis_pdf (дата звернення: 12.01.2026).

169. Bodyk O., Horodniuk N., Fedorova Y. The Philosophical Meaning of the Author's Myth. *Academic Journal of Modern Philology*. 2022. Vol. 15. P. 73–94. URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1115765 (дата звернення: 12.01.2026).

170. Brack N., Wolfs W. *European political parties: A difficult emancipation*. Paris : Institut Jacques Delors, 2022. 24 p. URL: https://institutdelors.eu/content/uploads/2025/04/E_230522_Partis-politiques-europeens_Brack-et-Wolfs_EN.pdf (дата звернення: 07.09.2025).

171. Centrum Mieroszewskiego. *Polacy o Ukrainie i stosunkach polsko-ukraińskich 2025*. Warszawa, 2025. URL: https://mieroszewski.pl/wiedza/badania-opinii-publicznej/polacy-o-ukrainie-2025 (дата звернення: 07.09.2025).

172. Chudzicka-Czupała A. et al. Association between mental health, psychological characteristics. *Scientific Reports*. 2023. Vol. 13. DOI: https://doi.org/10.1038/s41598-023-47840-z (дата звернення: 07.09.2025).

173. Conger J. A., Kanungo R. N. *Charismatic Leadership in Organizations*. Thousand Oaks : Sage Publications, 1998. 352 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/275840516_Charismatic_Leadership_in_Organizations (дата звернення: 14.04.2025).

174. Conger J. A., Kanungo R. N. Toward a behavioral theory of charismatic leadership in organizational settings. *The Academy of Management Review*. 1987. Vol. 12, No. 4. P. 637–647. DOI: https://doi.org/10.2307/258069 (дата звернення: 14.04.2025).

175. Damann T. J., Kim D., Tavits M. Women and Men Politicians'

Response to War: Evidence from Ukraine. *International Organization*. 2024. Vol. 78, Iss. 2. P. 321–340. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020818324000080 (дата звернення: 14.04.2025).

176. De Giorgi E., Cavalieri A., Feo F. From Opposition Leader to Prime Minister: Giorgia Meloni and Women's Issues in the Italian Radical Right. *Politics and Governance*. 2023. Vol. 11, Iss. 1. P. 108–118. DOI: https://doi.org/10.17645/pag.v11i1.6042

177. Dorey P. Thatcher's management and domination of the parliamentary Conservative Party. *Thatcherism*. Newcastle upon Tyne : Agenda Publishing, 2024. P. 83–108. DOI: https://doi.org/10.1017/9781788215497.005

178. Dovhanyk O. Representation of the Mythological Pattern in the Image of the President. *Наукові записки НаУКМА*. 2025. Т. 8. С. 53–64. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/24f8c370-6fa2-48be-b6e3-0597b727caa7 (дата звернення: 14.04.2025).

179. Druckman J. N. et al. The unmet potential of interdisciplinary research. *Political Behavior*. 2009. Vol. 31, Iss. 4. P. 485–510. URL: https://www.researchgate.net/publication/225766366_The_Unmet_Potential_of_Interdisciplinary_Research_Political_Psychological_Approaches_to_Voting_and_Public_Opinion (дата звернення: 14.04.2025).

180. Eisenstadt S. N. *Max Weber on Charisma and Institution Building: Selected Papers*. Chicago, 1968. 370 p.

181. European Commission, Joint Research Centre. *Scoping report: Future challenges to democracy*. Luxembourg, 2023. URL: https://salford-repository.worktribe.com/OutputFile/4959205?__cf_chl_tk=WVGgRQNsytIdU4vXOnvubcz27wwNOYyaNjjnQ.5ttsU-1776159030-1.0.1.1-OceKFbOAxbTxoKnMYvBL3s7GBnqjV2HGmVxQCUf8H9s (дата звернення: 14.04.2025).

182. European Commission. *Standard Eurobarometer 101 - Spring 2024*. Brussels, 2024. URL:

https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3216 (дата звернення: 12.04.2026).

183. European Commission. *Standard Eurobarometer 103 - Spring 2025*. Brussels, 2025. URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3372 (дата звернення: 12.04.2026).

184. Finkelstein M. A. Intrinsic vs. extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*. 2009. Vol. 46, Iss. 5. P. 653–658. DOI: https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.01.010 (дата звернення: 12.04.2026).

185. Follesdal A., Hix S. Why There Is a Democratic Deficit in the EU. *Journal of Common Market Studies*. 2006. Vol. 44, No. 3. P. 533–562. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x (дата звернення: 12.01.2026).

186. Gabor N., Lavrysh Y., Pavlyuk L. Communication narratives of President Zelensky shaping a new image of Ukraine in the world. *Dynamics of uncertainty, unrest and fragility in Europe* / ed. by M. Banaś, V. Puuronen. London : Routledge, 2024. P. 145–160. URL: https://www.researchgate.net/publication/385266419_Communication_narratives_of_President_Zelensky_shaping_a_new_image_of_Ukraine_in_the_world

187. Garzia D. *The Personalization of Politics in Western Democracies*. Colchester : ECPR Press, 2014. 214 p. URL: https://www.academia.edu/500809/The_personalization_of_politics_in_Western_democracies_Causes_and_consequences_on_leader_follower_relationships (дата звернення: 12.01.2026).

188. Grabo A., Spisak B. R., van Vugt M. Charisma as signal. *The Leadership Quarterly*. 2017. Vol. 28, No. 4. P. 473–485. DOI: https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2017.05.001 (дата звернення: 12.01.2026).

189. Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere*.

Cambridge : MIT Press, 1989. 301 p. URL: https://mitpress.mit.edu/9780262581080/the-structural-transformation-of-the-public-sphere/ (дата звернення: 12.01.2026).

190. Hermann M. G. Assessing leadership style: Trait analysis. *The psychological assessment of political leaders*. Ann Arbor, 2003. P. 178–212.

191. House R. J. *A 1976 Theory of Charismatic Leadership*. Toronto, 1976. 38 p. URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED133827.pdf (дата звернення: 12.01.2026).

192. House R. J., Howell J. M. Personality and Charismatic Leadership. *The Leadership Quarterly*. 1992. Vol. 3, No. 2. P. 81–108. DOI: https://doi.org/10.1016/1048-9843(92)90028-E (дата звернення: 12.02.2024).

193. Hoyt C. L., DeShields B. H. How Social-Class Background Influences Perception. *Political Psychology*. 2021. Vol. 42, № 2. P. 239–263. DOI: https://doi.org/10.1111/pops.12693 (дата звернення: 02.12.2025).

194. Hurka S. The institutional and political roots of complex policies. *European Journal of Political Research*. 2023. Vol. 62, Iss. 4. P. 1168–1190. DOI: https://doi.org/10.1111/1475-6765.12569 (дата звернення: 02.12.2025).

195. Jacobs G., Jacobs T., Verkest S. Political discourse as institutional communication. *Handbook of Political Discourse*. Edward Elgar Publishing, 2023. P. 317–327. URL: https://ideas.repec.org/h/elg/eechap/20092_20.html (дата звернення: 02.12.2025).

196. Jensen U. Combating COVID-19 with charisma. *The Leadership Quarterly*. 2023. Vol. 34. DOI: https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2023.101701 (дата звернення: 02.12.2025).

197. Joosse P., Zelinsky D. Charismatic Mimicry: Innovation and Imitation. *Sociological Theory*. 2023. Vol. 41 (2). P. 1–28. DOI: https://doi.org/10.1177/07352751231174620 (дата звернення: 02.12.2025).

198. Kobets Y., Diakur M., Kyslyi A., Shulga M., Toropchyna I. The Influence of the Digital State on Preventing and Detecting Corruption in

Ukraine. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2024. Vol. 15. P. 365–375. DOI: https://doi.org/10.14505/tpref.v15.2(30).16 (дата звернення: 02.12.2025).

199. Laustsen L. et al. What traits do citizens value in leaders during war? *Political Science Research and Methods*. 2024. P. 1–10. URL: https://www.researchgate.net/publication/396302757_What_traits_do_citizens_value_in_leaders_during_war_Experimental_and_panel-based_evidence_from_Ukraine_in_2022 (дата звернення: 05.04.2026).

200. Lehmann F. Keeping the team together: how intra-party divisions shape party behavior across issues. *Journal of European Public Policy*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2025.2539292 (дата звернення: 05.04.2026).

201. Lytovchenko A., et al. The discourse of moderation and cohesion as an effective electoral tool: Sluha Narodu in Ukraine's 2019 parliamentary campaign. *The Ideology and Politics Journal*. 2020. No. 1 (23). P. 115–142. URL: https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/5.-Lytovchenko-et-al.pdf (дата звернення: 05.03.2024).

202. Madsen D. Ø. Algorithmic Charisma Under Strain. *Administrative Sciences*. 2025. Vol. 15, no. 10. P. 394. DOI: https://doi.org/10.3390/admsci15100394 (дата звернення: 05.04.2026).

203. Marchuk V., Chura V. Participation of the Party-State Establishment. *Ukrainian Historical Journal*. 2021. No. 4. P. 91–103. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2021.04.091 (дата звернення: 07.04.2026).

204. Marchuk V., Maksymets B. Ya. Lesiv: Life Way of a Dissent. *Ukrainian Historical Journal*. 2022. No. 1. P. 190–205. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2022.01.190 (дата звернення: 07.04.2026).

205. Marchuk V., Melnychuk V. *European Integration and Reform of Decentralization in Ukraine during Martial Law*. Berlin : Peter Lang, 2024. 152 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=fs610AEACAAJ (дата звернення: 07.04.2026).

206. Matviienkiv S.M., Lushahina T. V. Determinants of national-political consciousness of modern Ukrainian society. *Social Sciences*. Riga, 2020. P. 94–112. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-026-1-6 (дата звернення: 08.04.2026).

207. McCarthy P., Muzergues T., Quirk P. Unloved but indispensable: Political parties in Europe. *Atlantic Council*. 2024. URL: https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/unloved-but-indispensable-political-parties-in-europe/ (дата звернення: 14.09.2025).

208. Melli G., Scherer S. Populist Attitudes, Subjective Social Status, and Resentment in Italy. *Social Indicators Research*. 2024. DOI: https://doi.org/10.1007/s11205-024-03362-x (дата звернення: 14.09.2025).

209. Menges J. The power and peril of charismatic leadership. *Cambridge Judge Business School Insight*. 2025. URL: https://www.jbs.cam.ac.uk/2025/the-power-and-peril-of-charismatic-leadership/ (дата звернення: 14.09.2025).

210. Metz R., Plesz B. The Irresistible Allure of Charismatic Leaders? Populism, Social Identity. *Politics and Governance*. 2024. Vol. 12. DOI: https://doi.org/10.17645/pag.9017 (дата звернення: 14.09.2025).

211. Modeyin O. Exploring the Boundaries between Persuasion and Manipulation. *GVU Journal of Research and Development*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/382777627_Exploring_the_Boundaries_between_Persuasion_and_Manipulation_in_Political_Communication (дата звернення: 14.09.2025).

212. Moon K.-K. Exploring the Impact of Organizational Identification on Innovative Work Behavior. *Public Administration Quarterly*. 2024. URL: https://www.mdpi.com/2076-328X/15/9/1218 (дата звернення: 05.01.2026).

213. Mudde C. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. Vol. 39, No. 4. P. 541–563. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1477-

7053.2004.00135.x (дата звернення: 05.01.2026).

214. Mushaben J. M. *Becoming Madam Chancellor: Angela Merkel and the Berlin Republic*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 364 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/325539028_Becoming_madam_chancellor_Angela_Merkel_and_the_Berlin_Republic

215. Natanson J. El fenómeno Milei: La radicalización de la derecha en Argentina. *Nueva Sociedad*. 2023. Vol. 43, No. 2. P. 15–30. URL: https://nuso.org/articulo/el-huracan-milei/ (дата звернення: 22.04.2024).

216. Newman B. I. *The Mass Marketing of Politics: Democracy in an Age of Manufactured Images*. Thousand Oaks : SAGE Publications, 1999. 242 p. URL: https://archive.org/details/massmarketingofp0000newm/page/n9/mode/2up (дата звернення: 05.01.2026).

217. Ofosu-Anim D. Political Leadership: A New Conceptual Framework. *Open Journal of Leadership*. 2022. Vol. 11. P. 398–421. DOI: https://doi.org/10.4236/ojl.2022.114022 (дата звернення: 05.01.2026).

218. Osgood C. E., Suci G. J., Tannenbaum P. H. *The Measurement of Meaning*. Urbana : University of Illinois Press, 1957. 342 p. URL: https://gwern.net/doc/psychology/1957-osgood-themeasurementofmeaning.pdf (дата звернення: 02.04.2025).

219. Pappas T. S. Political Charisma Revisited, and Reclaimed for Political Science. *EUI RSCAS Working Papers*. 2011/60. URL: https://cadmus.eui.eu/entities/publication/d54d619f-4bd6-5d70-9bd5-8f1c75be8f22 (дата звернення: 02.04.2025).

220. Petlyuchenko N. Charisma as a media weapon in Ukrainian political discourse. *The Linguistics of Charisma*. Berlin : Frank & Timme, 2024. P. 71–98. DOI: https://doi.org/10.57088/978-3-7329-8973-7_5 (дата звернення: 02.04.2025).

221. Pew Research Center. *42% of social media users say the sites are*

important. 2025. URL: https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/09/16/42-of-social-media-users-say-the-sites-are-important-for-them-getting-involved-with-political-social-issues/ (дата звернення: 02.04.2025).

222. Pieńkowski J. Party of Action and Solidarity Gains Full Power: The Opening Record of the Pro-European Government in Moldova. *PISM Bulletin*. 2021. No. 162 (1858). URL: https://www.pism.pl/publications/party-of-action-and-solidarity-gains-full-power-the-opening-record-of-the-pro-european-government-in-moldova (дата звернення: 23.04.2026).

223. Plamper J. *The Stalin Cult: A Study in the Alchemy of Power*. New Haven : Yale University Press, 2012. 352 p. URL: https://dokumen.pub/the-stalin-cult-a-study-in-the-alchemy-of-power-9780300169522-0300169523.html (дата звернення: 12.01.2026).

224. Potts D. The Evolution of the "Charism" Concept. *Theological Studies*. 1992. Vol. 53. P. 656–657. DOI: https://doi.org/10.1177/004056399205300402 (дата звернення: 12.01.2026).

225. Price R. *The French Second Empire: An Anatomy of Political Power*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 507 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511496844

226. Schmitz J. D., Murray G. R. Perceptions of political leaders: Demonstrating the effect of evolved psychological mechanisms on partisan identification. *Politics and the Life Sciences*. 2017. Vol. 36, № 2. P. 60–79. DOI: https://doi.org/10.1017/pls.2017.22 (дата звернення: 12.01.2026).

227. Shadraconis S. Leaders and Heroes: Modern Day Archetypes. *LUX*. 2013. Vol. 3, Iss. 1. P. 1–15. URL: https://scholarship.claremont.edu/lux/vol3/iss1/15/ (дата звернення: 12.01.2026).

228. Shils E. *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago, 1975. 516 p. URL: https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/C/bo5964700.html (дата

звернення: 12.01.2026).

229. Shmalenko I., Matviienkiv S., Lutsyshyn H. The impact of political communication on the value formation in Ukrainian society. *Public Policy and Administration*. 2025. Vol. 24. P. 385–400. DOI: https://doi.org/10.13165/VPA-25-24-2-16 (дата звернення: 14.12.2025).

230. Simpson A. V., Rego A., Berti M. et al. Theorizing compassionate leadership from the case of Jacinda Ardern: legitimacy, paradox and resource conservation. *Leadership*. 2022. Vol. 18, No. 3. P. 337–358. URL: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17427150211055291

231. Steyrer J. Charisma and the Archetypes of Leadership. *Organization Studies*. 1998. Vol. 19 (5). P. 807–828. DOI: https://doi.org/10.1177/017084069801900505 (дата звернення: 14.12.2025).

232. Su Z. Charismatic Leadership and Its Detrimental Role in American Presidential Elections. *Lecture Notes in Education Psychology*. 2024. Vol. 36. P. 97–103. DOI: https://doi.org/10.54254/2753-7048/36/20240431 (дата звернення: 11.01.2026).

233. Tömmel I., Verdun A. Political leadership in the European Union: an introduction. *Journal of European Integration*. 2017. Vol. 39, No. 2. P. 103–112. DOI: https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1277714 (дата звернення: 11.01.2026).

234. Toth M. A. Toward a Theory of the Routinization of Charisma. *The Social Science Journal*. 1972. Vol. 9, No. 2. P. 93–98. DOI: https://doi.org/10.1016/0362-3319(72)90041-3 (дата звернення: 11.01.2026).

235. Trent J. S., Friedenberg R. V. *Political Campaign Communication: Principles and Practices*. Lanham : Rowman & Littlefield, 2008. 484 p.

236. Tucker R. C. *Politics as Leadership*. Missouri : University of Missouri Press, 1995. 192 p. URL: https://archive.org/details/politicsasleader0000tuck/page/n9/mode/2up (дата звернення: 11.01.2026).

237. Tur B., Harstad J., Antonakis J. Effect of charismatic signaling in social media settings. *The Leadership Quarterly*. 2022. Vol. 33. DOI: https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2021.101568 (дата звернення: 11.01.2026).

238. Varieties of Democracy (V-Dem). *Civil Society Participation Index 2024*. The Global Economy. 2024. URL: https://ourworldindata.org/grapher/civil-society-participation-index (дата звернення: 12.06.2025).

239. Vergauwe J., Wille B. The double-edged sword of leader charisma. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2018. Vol. 114, No. 1. P. 110–130. DOI: https://doi.org/10.1037/pspp0000147 (дата звернення: 12.06.2025).

240. Villaplana F. R., Fitzpatrick J. Digital leaders: political leadership in the digital age. *Frontiers in Political Science*. 2024. Vol. 6. DOI: https://doi.org/10.3389/fpos.2024.1425966 (дата звернення: 12.06.2025).

241. Volkan V. D. Large-Group identity: Who are we now? *American Journal of Psychoanalysis*. 2019. Vol. 79. P. 139–155. DOI: https://doi.org/10.1057/s11231-019-09191-4 (дата звернення: 12.06.2025).

242. Vomacka E., Immelman A. *The Personality Profile and Leadership Style of Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy*. College of St. Benedict, 2023. 18 p. URL: https://digitalcommons.csbsju.edu/psychology_pubs/143/ (дата звернення: 12.06.2025).

243. Waisbord C. The elective affinity between post-truth communication and populist politics. *Communication Research and Practice*. 2018. Vol. 4, No. 1. P. 17–34. DOI: https://doi.org/10.1080/22041451.2018.1428928

244. Wang L., Wang R. Cyber warfare: a study of Zelenskyy's social media political performance strategies and effects. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15. P. 1–13. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1478639 (дата звернення: 12.06.2025).

245. Weber M. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley : University of California Press, 1978. 1469 p.

246. Worthy B., Smith J. C., Richards-Gray L. Remind you of anyone? Comparing the gendered heroic leadership of Margaret Thatcher and Theresa May. *British Politics*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1057/s41293-023-00245-y

247. Zhurzhenko T. What is left of the Orange Revolution? *Eurozine*. 2006. URL: https://www.eurozine.com/what-is-left-of-the-orange-revolution/ (дата звернення: 11.01.2026).

248. Zürcher E.-J. In the name of the father, the teacher and the hero: The Atatürk personality cult in Turkey. *Political Leadership, Nations and Charisma* / ed. by V. Ibrahim, M. Wunsch. London : Routledge, 2012. P. 124–138. URL: https://www.academia.edu/5726036/In_the_name_of_the_father_the_teacher_and_the_hero_the_Atat%C3%BCrk_personality_cult_in_Turkey

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Баюрчак Н. В. Методологія дослідження харизми іміджу політичних лідерів. *Політикус*. 2025. Вип. 4. С. 33-37.
DOI: https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-4.4
URL: https://politicus.od.ua/4_2025/6.pdf

2.Баюрчак Н. В. Механізми впливу на формування компонент харизми іміджу політичного лідера. *Регіональні студії*. 2025. № 42. С. 58-63.
DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.42.8
URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/42/10.pdf

3.Баюрчак Н. В Психологічні компоненти харизми іміджу політичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса: Гельветика. 2025. Вип. 21. С. 26-31.
DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-3
URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/577

4.Баюрчак Н. В. Теоретичні аспекти еволюції дослідження політичного лідерства. *Регіональні студії*. 2023. № 34. С. 193-197.
DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.32.
URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/32.pdf

5. Баюрчак Н. В. Теоретико-методологічний аналіз поняття «харизма»: міждисциплінарний аспект. *Грані*. 2022. Том 25. № 1. С. 93-98.
DOI: https://doi.org/10.15421/172214.
URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1750/1720

6.Баюрчак Н. В. Харизматична влада у концепції Макса Вебера. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 5 (65). Київ: МАУП. С. 11-15.

DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-2.
URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2435/2906

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Баюрчак Н. В. Ірраціональність харизматичної влади у визначенні М. Вебера. *Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference*, July 27-28, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 64-65. URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-July-27-28-2023.pdf

8. Баюрчак Н. В. Методологія дослідження харизматичного лідерства. *From Science to Practice: Innovations Across Life Domains: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference,* July 3-4, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 35-36. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/07/Conference-Proceedings-July-3-4-2025-1.pdf

9. Баюрчак Н. В. Особливості конструювання образу харизматичних політичних лідерів. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference*, August 7-8, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 51-52. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/08/Conference-Proceedings-August-7-8-2025-1.pdf

10.Баюрчак Н. В. Особливості теорій харизматичного лідерства. *Transcending Boundaries: Unraveling the Dynamics of Cutting-Edge Research and its Transformative Impact on the Global Sphere: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference*, July 10-11, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 30-31. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/07/Conference-Proceedings-July-10-11-2025.pdf

11.Баюрчак Н. В. Поняття «харизматичне лідерство»: основні понятійні групи та підходи. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference*, August 3-4, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 104-105. URL: http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/08/Conference-Proceedings-3-4-August-2023-1.pdf

Список публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12.Баюрчак Н. В. Формування іміджу політика через конструювання образу харизматичного лідера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Одеса: Гельветика. 2023. Вип. 15. С. 5-10.

DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-1.

URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/47/46

13.Кобець Ю. В., Баюрчак Н. В. Особливості аналітичного підходу до дослідження складових харизми іміджу політичного лідера. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2022. Вип. 7 (174). С. 27-31.

URL: http://gileya.org/download.php?id=263

Додаток Б

Таблиця взаємодії тріади «Авторитет - Харизма - Імідж» у системі політичного лідерства

До підрозділу 1.2

Критерій порівняння	Політичний Авторитет	Політична Харизма	Політичний Імідж
Природа явища	Інституційна (формально-нормативна)	Суб'єктна (внутрішньо-психологічна)	Об'єктна (штучно сконструйована)
Джерело формування	Вибори, закони, конституційні процедури	Екстраординарні лідерські задатки, криза	Робота PR-технологів, ЗМІ, алгоритми
Ключова функція	Легітимація владних та управлінських процедур	Емоційний генератор консолідації та мобілізації мас	Комунікативний інтерфейс, трансляція необхідних рис
Вектор впливу	Раціональна покора, бюрократична субординація	Афективна поляризація, ірраціональна віра та відданість	Навіювання, управління враженнями (impression management)

Критична вразливість	Втрата довіри через неефективність чи корупцію	Неминучість рутинізації, швидка інституційна втома електорату	Когнітивний дисонанс (розрив штучного образу з реальністю)

Джерело: Авторська теоретична розробка; до підрозділу 1.2

Додаток В

Вплив ефектів харизматичного лідерства на масову свідомість

Адаптовано на основі неохаризматичної поведінкової теорії Р. Хауса; до підрозділу 1.3

№	Ефект впливу на послідовників	Емпіричний прояв у вітчизняному політичному процесі
1	Беззаперечна довіра до переконань	Формування психологічного «інформаційного щита» навколо політика; ігнорування електоратом раціональної критики опонентів.
2	Подібність переконань	Масове перейняття виборцями лексики, гасел та ідеологічних маркерів лідера (наприклад, перехід суспільства на мілітарний дискурс).
3	Безумовне прийняття особистості	Дія ефекту ореолу: відсутність політичного досвіду сприймається як перевага («несистемність»), а помилки пробачаються.

4	Афективна прихильність	Гостра емоційна реакція на критику лідера; поляризація політичного спектра (поділ на безкомпромісних «своїх» і «ворогів»).
5	Добровільна покора	Легітимізація та добровільне виконання жорстких обмежень воєнного часу без масового застосування апарату примусу.
6	Емоційна залученість у місію	Рекордні показники волонтерської діяльності, масова низова самоорганізація та фінансові донати у відповідь на заклики лідера.
7	Підвищення амбіцій / цілей	Формування стратегічного оптимізму; відмова суспільства від компромісів із ворогом попри об'єктивні економічні труднощі.
8	Зростання	Зникнення комплексу

	самоефективності	меншовартості; усвідомлення громадянами своєї здатності безпосередньо впливати на виживання держави.

Джерело: [184]

Додаток Г

Архетипна таблиця української національно-політичної ментальності та її вплив на політичний іміджмейкінг

До підрозділів 2.1, 2.2

Базовий архетип	Психологічна сутність та історичне підґрунтя	Проєкція на політичні очікування (Кордоцентризм)	Вимоги до іміджу та ризики дисонансу
Земля-Мати (Берегиня)	Осілість, миролюбність, пріоритет безпеки родини та території (антеїзм).	Запит на лідера-опікуна, який гарантує соціальний захист та демонструє високу емпатію.	Ризик: сприйняття політика як «холодного технократа». Відторгнення агресивної внутрішньої конфронтації.
Вільний Степ (Бунтар / Воля)	Свободолюбство, індивідуалізм, здатність до стихійної самоорганізації.	Відхилення авторитарних моделей. Запит на злам корупційної системи та швидкі, радикальні рішення.	Ризик: будь-які спроби жорсткої узурпації влади миттєво провокують протест (Майдани).
Гетьман	Вічеві традиції.	Феномен	Ризик: швидка

(Делегована влада)	Влада є не сакральною, а тимчасово делегованою.	«егалітарного негативізму»: лідер має бути «першим серед рівних». Обов'язкова підзвітність.	десакралізація лідера, якщо він дистанціюється від народу і демонструє елітарну зверхність.
Місто / Хутір	Протиставлення локальної ідентичності глобальним системам.	Недовіра до абстрактних реформ центрального апарату. Запит на децентралізацію та місцеве самоврядування.	Ризик: політична фрагментація, звинувачення центральної влади у відірваності від реалій («чужі»).

Джерело: [2, 30, 36]

Додаток Д

Вплив когнітивних механізмів та психологічних упереджень на сприйняття харизматичного іміджу

Адаптовано для політологічного аналізу за концепціями Д. Канемана; до підрозділу 2.3

Когнітивний механізм	Психологічна сутність впливу на виборця	Наслідок для конструювання харизми політика
Ефект ореолу (Halo Effect)	Перенесення позитивного враження від однієї риси лідера (напр., медійної впізнаваності) на його фахові компетенції.	Автоматичне приписування лідеру високих управлінських якостей без їх перевірки. Блокування раціональної критики.
Когнітивне спрощення (Стереотипізація)	Використання готових шаблонів-міфологем замість аналізу складних програм для економії ментальних зусиль.	Найвищу ефективність демонструють політики, які використовують прості, емоційні слогани замість сухої аналітики.
Афективна поляризація	Глибока емоційна прив'язаність до «свого» лідера та радикальна демонізація	Компроміс стає неможливим. Політика сприймається як ірраціональна боротьба «добра і зла». Ризик

	політичних опонентів.	дисфункціонального вождизму.
Ефект приєднання до більшості (Bandwagon Effect)	Орієнтація індивіда на думку домінуючої більшості під час ухвалення електорального рішення.	Критична важливість для PR штучно підтримувати ілюзію масової підтримки та публікації високих рейтингів у ЗМІ.
Ефект причетності (BIRGing)	Прагнення індивіда асоціювати себе з успіхом сильної, відомої особистості.	Виборці підсвідомо привласнюють політичні чи воєнні успіхи лідера, ідентифікуючи їх як особисті перемоги.

Джерело: [56]

Додаток Е

Компаративна таблиця моделей політичного лідерства (Україна vs Європейський Союз)

До підрозділів 4.1, 4.3

Критерій порівняння	Кризово-харизматичне лідерство (Українська воєнна модель)	Наднаціональне «етичне лідерство» (Модель інституцій ЄС)
Базове середовище функціонування	Криза, війна, перманентна недовіра до інститутів.	Стала демократія, складна інституційна база, стабільність.
Головна функція лідера	Спаситель, консолідатор нації, стримувач колективного стресу та страху.	Модератор дискурсів, медіатор між інтересами 27 держав-членів, ризик-менеджер.
Основа легітимності влади	Персональний авторитет, емоційна довіра електорату, швидка реакція на форс-мажор.	Прозорі процедури, міжнародні договори, суворе дотримання верховенства права.
Стиль ухвалення рішень	Вольовий, радикальний, надшвидкий, іноді — в обхід бюрократії	Поліцентричний, пошук консенсусу, тривалі узгодження,

	(«ручне управління»).	процедурність.
Ключовий інструментарій впливу	Емоційна мобілізація, апеляція до архетипів, мілітарна риторика, цифрова харизма.	Крос-культурна дипломатія, нормотворчість, soft power (м'яка сила).
Головний системний ризик	Токсична персоналізація влади, вождизм, авторитаризація.	Бюрократична повільність, відчуженість еліт від громадян.

Джерело: [175, 221]

Додаток Є

Програма (Гайд) експертного інтерв'ю

«Оцінка політико-ментальних чинників конструювання харизми іміджу лідера»

(Методологічний інструментарій для проведення емпіричного дослідження)

Шановний експерте (політолог, соціолог, фахівець з політичних комунікацій)! Просимо Вас оцінити вплив різних чинників на формування політичного лідерства в Україні в умовах сучасних криз.

Етап 1. Оцінка архетипного позиціювання та ментальності

1. Який з українських національних архетипів, на Вашу думку, має найбільший мобілізаційний потенціал у сучасних умовах: «Гетьман», «Мати-Берегиня», «Бунтар» чи «Воїн/Захисник»?
2. Чи згодні Ви з твердженням, що феномен «кордоцентризму» (емоційного вибору) досі повністю домінує над раціональним аналізом політичних програм в українського виборця?
3. Наскільки сильним залишається вплив «егалітарного негативізму» (недовіри до істеблішменту та чиновників) на руйнування рейтингів провладних лідерів?

Етап 2. Оцінка цифрової та комунікативної харизми

4. Оцініть за 10-бальною шкалою ступінь впливу «цифрової харизми» (комунікації виключно через соцмережі, відеозвернення) на формування реальної легітимності політика.

5. Наскільки використання політиками неформального стилю (селфі, відмова від офіційного дрес-коду) ефективно знищує психологічний бар'єр між владою і громадянином?

6. Чи спостерігаєте Ви явище «слактивізму» (імітації участі виключно через лайки/репости) як негативний наслідок диджиталізації української політики?

Етап 3. Оцінка здатності до рутинізації та інституціоналізації

7. Як Ви оцінюєте успішність процесу «рутинізації харизми» (конвертації персональної довіри до лідера в довіру до державних інститутів) в Україні протягом 2023-2024 років?

8. Чи вважаєте Ви, що наявний дисбаланс довіри (висока довіра до ЗСУ та критична недовіра до Уряду/ВРУ) несе загрозу авторитаризації політичної системи?

9. Які інституційні кроки має здійснити політична еліта України для успішного переходу від кризового харизматичного лідерства до європейського «етичного лідерства»?

Джерело: Розроблено автором для оцінки політико-ментальних чинників конструювання харизми іміджу лідера